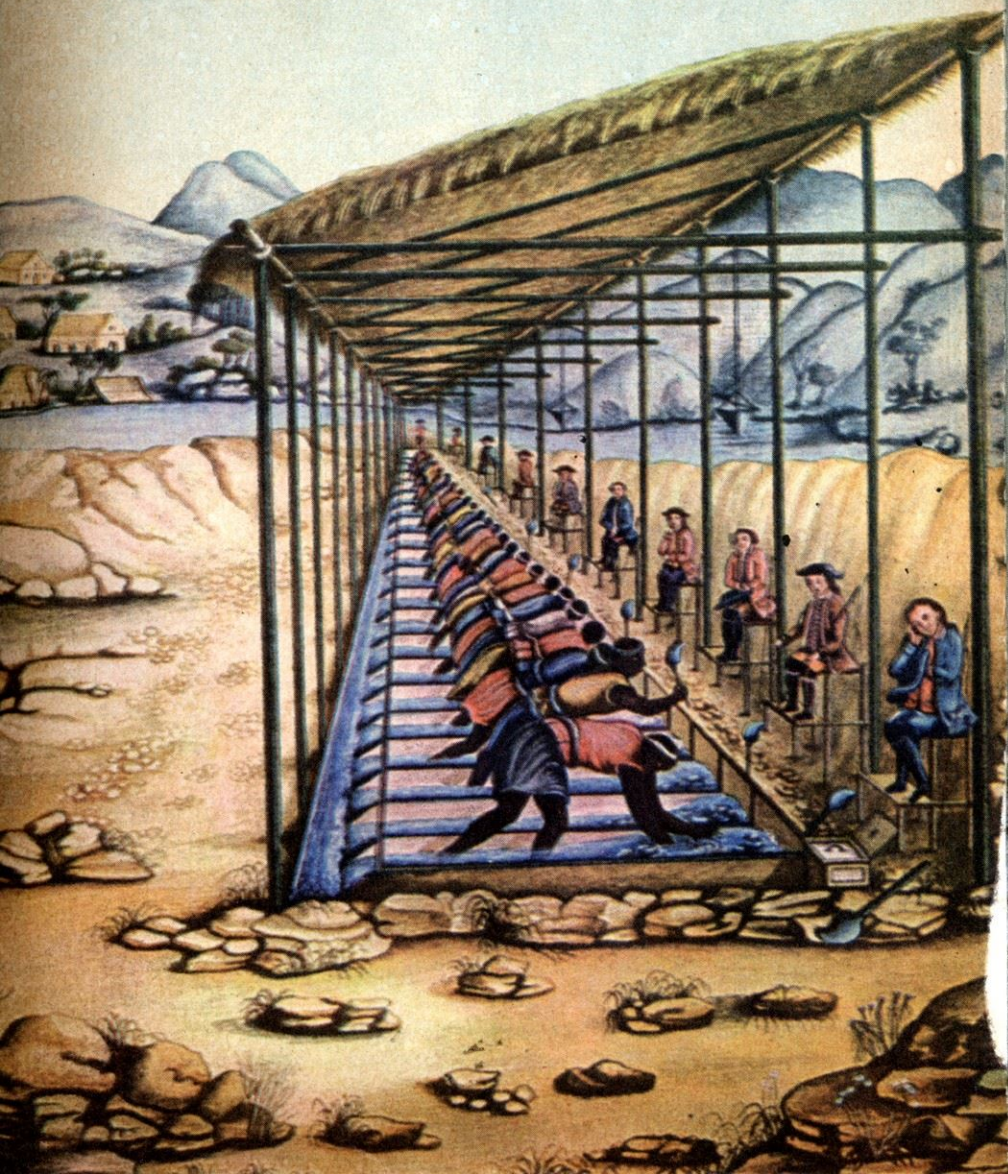

magazin istoric

ANUL XVI Nr. 10 (187) OCTOMBRIE 1982

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XVI

Nr. 10 (187)

octombrie 1982

Redactor șef

CRISTIAN POIȘTEANU

Redactor șef adjunct

NICOLAE MINEI

Colegiul redacției

DUMITRU ALMAȘ

CONSTANTIN ANTIP

VIRGIL CÂNDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMÉNY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

SUMAR

Telul lui Aurel Vlaicu — Musai să-i întrec pe toți: <i>Ioan Dumitrescu</i>	2
1657 — un diplomat suedez în principatele române: <i>Alj Lombard • Un ceasornicar de precizie: Al. Rosetti</i>	7
Două tezaure din epoca bronzului: <i>Augustin Ulanici</i>	10
„Vidul de locuire” — o teorie anacronică și tendențioasă: <i>Mircea Mușat</i>	12
Omul și militantul Gheorghe Cristescu: <i>Nicolae Copoiu</i>	18
Congresul socialist din 1914	20
Marele și modestul Giuseppe Garibaldi: <i>Paolo Alatri • Vito Grasso • A. M. Șerbănescu</i>	22
Cu Marco Polo în China: <i>Yu Shixiong</i>	30
Kaiserul nu a grațiat: <i>Marius Mircu</i>	33
1942-1943 — țara s-a împotrivit mereu: <i>Radu R. Rosetti</i>	34
Cine l-a ucis pe Napoleon?	38
Evadind de la Altdamm: <i>Bruno Retzlaff-Kresse</i>	41
Întortocheatul drum al diamantelor celebre: <i>Ioana Ursu</i>	45
În București, acum 50 ani	50
Din istoria Canalului Panama: <i>Ioan Vlad • Bruno Weil</i>	56

• Concursul Magazin istoric 15 din 45... 17 • Cărți sosite
la redacție... 49 • Poșta Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

① Șapte veacuri după ce venețianul Marco Polo a vizitat Curtea lui Kublai Khan, o echipă internațională de cinești prezintă povestea călătoriei sale în China (Cu Marco Polo în China, p. 30)

② Acuarelă dintr-un manuscris anonim din sec. XVIII, înfățișând spălarea nisipurilor care conțin diamante. Întreaga operație se desfășoară sub o atentă supraveghere (Întortocheatul drum al diamantelor celebre, p. 45)

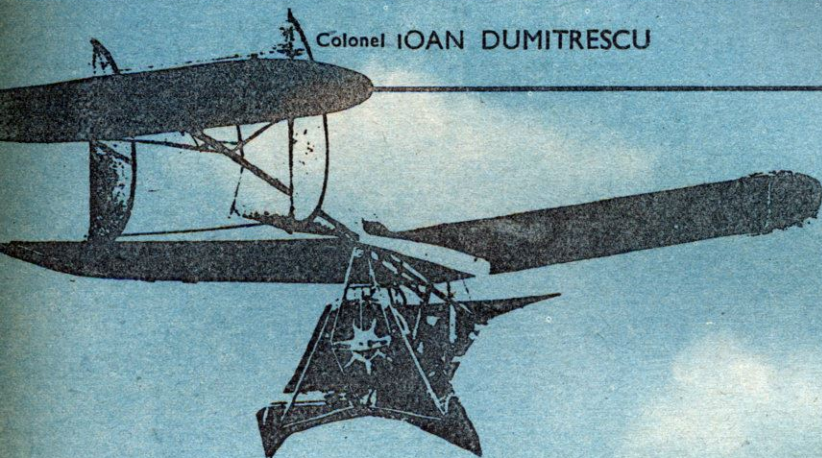
③ Zadarnic a căutat Cristofor Columb o trecere prin istmul Panama. Ea avea să fie săpată abia patru secole mai târziu, în august 1914, când s-a construit canalul omonim. În imagine, descoperitorul Americii pornește la drum, însoțit până la țarm de perechea imperială spaniolă. Jos: una dintre cele trei corăbii ale lui Columb: „Santa Maria” (Din istoria Canalului Panama, p. 56)

④ Prima revistă românească ilustrată publică, în chiar al doilea număr, o fotografie a eroului italian (Marele și modestul Giuseppe Garibaldi, p. 22)

Țelul lui Aurel Vlaicu

MUSAI SĂ-I ÎNTREC PE TOȚI

Colonel IOAN DUMITRESCU

Despre Aurel Vlaicu, inventator, constructor și zburător român¹ — de la a cărei naștere se împlinesc 100 ani — unul dintre cei mai buni prieteni ai săi, ing. G.C. Pesteau, spunea: „Este exclus a înțelege etapele vieții, a aprecia hotărârile și a motiva succesele și insuccesele [lui], dacă nu căutăm să-l cunoaștem mai din aproape pe acest om cu totul excepțional, a[le] cărui însușiri umane au fost atât de neobișnuite și unice în felul lor”.

De la „saldoză”...

De numele lui Aurel Vlaicu se leagă începuturile tehnicii aeronauticii românești. El a construit primul său aeromodel, dovedind, chiar de la început, o concepție originală asupra formulei de materializare a genialelor sale idei. Dar inventivitatea lui Vlaicu și, în general, spiritul tehnic de care era pătruns s-au manifestat pe multiple planuri. Problemele care-l preocupau erau fără număr, unele dintre acestea fiind mai puțin cunoscute de marele public. Puțini știu, de exemplu, că în timpul studiilor la München el s-a ocupat cu o deosebită pasiune de perfecționarea bicicletei, urmărind exploatarea tuturor posibilităților pe care le poate oferi acest modest mijloc de locomoție. Pentru

a mări raportul de multiplicare de la axa pedalelor la roata acționată, a aplicat la axul pedalelor o roată cu un diametru mare și deci cu un număr foarte mare de dinți, iar la axul roții una foarte mică, cu puțini dinți. Ca urmare, la fiecare rotire a pedalelor îi corespundea un număr sporit de învîrtiri a roților.

Pentru ca mișcarea picioarelor la pedalat să fie cât mai liberă, iar musculatura să fie folosită numai în acest scop, a urcat seaua mai sus, în așa fel încît, în mers, capul, umerii și partea de sus a corpului să fie mai aproape de ghidon. Poziția cu capul și umerii aplecați pe ghidon are avantajul că ansamblul bicicletei — om, ca un singur corp, reprezintă o formă aerodinamică destul de pronunțată, ceea ce sporește viteza de înaintare a vehiculului, micșorînd, în schimb, efortul de mișcare a

pedalelor. De asemenea, Vlaicu a făcut, tot în perioada mînceneză, unele modificări la o doză de gramofon, căreia i-a dat, prin aplicarea unor benzi argintii, un efect special, și pe care a botezat-o „saldoză”. În una din zile, prietenul său, ing. G.C. Pesteau, întorcîndu-se acasă a observat că în fața locuinței s-a adunat multă lume ce asculta *Marșul triumfal* din opera *Aida*, de Verdi, care pătrundea într-un fortissimo prin geamul deschis. Vlaicu voia să demonstreze prietenului său calitățile aparatului pe care-l modificase.

Vlaicu „inventă” pînă și în materie de lingvistică, după cum reiese și din corespondența inedită — pe care o folosim de-a lungul acestui articol —, cu inginerul G.C. Pesteau. Astfel, sub impresia primului zbor reușit și a manifestărilor de entuziasm ale între-

¹ Magazin istoric, nr. 9/1973.

gii națiuni, el își începea o scrisoare către prietenul său, completându-i prenumele „George” cu „Spiru”. Din dorința de a-l face și pe prietenul său părtaş la avântul care îl însufletea în acel moment, a căutat oarecum să ridice și nivelul acestuia, adăugând, la prenumele prietenului, pe cel al omului de stat, înțelegător și sprijinitor al năzuințelor lui Vlaicu, care a fost Spiru Haret.

Student fiind la Politehnica din München, la care s-a înscris în octombrie 1903, își lua timpul necesar multiplelor sale experiențe din cel destinat cursurilor. Lipsa de continuitate a studiilor, prelungirea lor au avut drept urmare creșterea cheltuielilor necesare. Tatăl lui Vlaicu împrumuta bani de la bancă, ipotecând bruma de pământ ce mai avea, pentru ca fiul său să studieze mai departe. În cele din urmă, părinții nu i-au mai putut trimite nimic. Această perioadă corespunde cu cea a terminării studiilor de către prietenul său Pestean, care a ocupat primul său post de inginer la o întreprindere din Frankfurt pe Main. Proaspătul inginer i-a propus lui Vlaicu, rămas la München, un post de desenator tehnic la fabrica de automobile Opel din Rüsselsheim, nu departe de Frankfurt pe Main, unde avea unele relații. Vlaicu a acceptat, dar, între timp, a fost concentrat, ca cetățean al Imperiului austro-ungar, în portul militar Pola, unde se afla rezerva marinei de război a fostei monarhii austro-ungare. De aici îi scria prietenului, la 3 martie 1909, la Frankfurt pe Main: „Frate Ghiță! Ce zici? Am plecat în mare confuzie. Consulul nu mi-a dat speze de cale [cheltuieli de drum]... aici nu e lucru serios. Nici nu ne-a îmbrăcat, ci bicherim [hoinărim] prin oraș... Azi, mline mergem iar acasă... Te sărută Vlaicu”¹.

După puțin timp, Vlaicu a revenit la Frankfurt pe Main, la prietenul său, pentru ca apoi să obțină postul la Rüsselsheim. Aici nu a rămas însă decât un timp foarte scurt. Cadrul rigid și birocratic exis-

tent s-a dovedit neprielnic preocupărilor sale și, ca urmare, s-a hotărât să se întoarcă acasă la Bintiți pentru a se ocupa de „mașina” de zburat“.

...la „mașini de zburat“

Revenind în satul său natal Vlaicu a început să construiască un planor cu ajutorul fratelui său Ion. Fratele i-a fost, fără îndoială, de mare ajutor. Aurel Vlaicu vorbea mult despre dibăcia și priceperea lui tehnică. Planorul, la care frații Vlaicu lucrau, trebuia să-i servească lui Aurel pentru studierea problemelor aerodinamice, care pe atunci erau în mare parte încă nesoluționate, deși existau unele cercetări științifice în domeniul respectiv.

Într-o scrisoare din 11 iulie 1909, Vlaicu descria prietenului său, rămas la Frankfurt pe Main, mersul experimental făcute cu planorul construit: „În săptămîna trecută, a fost vineri un vînt tare și egal; chiar potrivit pentru mine. Am chemat feciorii și am ieșit la cîmp cu mașina și am zburat toată ziua de am tăiat pe Wright (?)”² Or zburat și toți feciorii cu ea, nu o lăsam mai sus de 7 m, apoi la distanța de 500 m cît era locul de mare. Mașina mea e bine balanțată, așa că nu s-a răstoarnă de loc. Eri, fiind iar vînt bun, am dus cu un căruț mașina la Oreștie, abea închepea pe drum că aripile sînt la 7 m de late; s-a uitau oamenii la ea ca la comedie. Chemai iute inteligența la exercierplatz și mă urcai sus, am zburat de 7 ori tot fain, a fost și un fotograf și mi-a luat mașina din zbor. Acuși capeti chip.”

Experiențele lui Vlaicu au avut un mare răsunet atît în țară, cît și peste hotare. În fața unor personalități oficiale, între care și o seamă de scriitori (I.L. Caragiale, Șt. O. Iosif, I. Chendi), a prezentat, la Cotroceni, un model la scară mică al viitorului său aeroplan. Încercările făcute cu

acest model, a cărui elice era acționată de cîteva fire de cauciuc, a stîrnit surprindere și admirație. Pentru a-și arăta deplina încredere în stabilitatea aparatului, Vlaicu fixa sub aripile micului avion, ceasul său de argint, coborînd astfel centrul de greutate al avionului.

Demonstrațiile executate au convins de însemnătatea invenției pe ministrul industriei și al comerțului Al. Djuvara, pe directorul general al Căilor Ferate, Alexandru Cottesco, și îndeosebi pe experții militari, generalii M. Boteanu și G. Georgescu și locotent-colonelul M. Iliescu care, fără îndoială, s-au gîndit la folosirea avionului în scopuri militare. Ulterior, guvernul a hotărît „să pună la dispoziția tînărului inginer ... toate mijloacele necesare pentru a da invenției sale ființa tehnică con-

În p. 2: avionul „Vlaicu II”

Aurel Vlaicu

¹ Precizăm că în redarea scrisorilor, am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea lui Vlaicu.

² Frații Wright au efectuat, primii în Occident, zboruri cu un dispozitiv mai greu decît aerul.

cepută de puterea genului său". Din păcate, aprecierile elogioase la adresa tânărului inventator n-au fost urmate și de rezolvări concrete și imediate care să ducă la înfăptuirea ideilor sale originale și îndrăznețe.

Ziarul *Adevărul*, din 18 octombrie 1909, a publicat pe prima pagină un amplu articol intitulat *Un aeroplan românesc*, în care relevă, printre altele: „După toate semnele, se pare că și genul românesc își va avea partea sa de merit în progresele viitoare ale aviației... Această convingere și mândrie ne-o dau experiențele făcute eri, în mic, în parcul de la Filaret, de tânăr inginer de peste munți Aurel Vlaicu, care prin evoluțiile ușoare și precise făcute cu aeroplanul său în miniatură a stors admirația d-lor miniștri A. Djuvara, T. Stelian și V. Morțun, ca și a distinșilor ofițeri prezenți la aceste experiențe... D. Alex. Djuvara, ministrul industriei și al comerțului, avea foarte multă dreptate când spunea eri în parcul de la Filaret: — Să fim mândri că a sosit vremea să cheltuim banii statului și pentru invenții românești care ne pot aduce feliicitările și stima lumii...

În general, impresia tuturor oamenilor competenți care au văzut aparatul Vlaicu este că el se prezintă în condițiuni de superioritate prin simplitatea sa, prin greutatea sa minimă și mai ales prin o stabilitate ingenioasă, excluzând pentru orice eventualitate căderea în bot¹.

Același ziar, din 22 octombrie 1909, sublinia: „Nu mai începe azi nici o îndoaială că ne aflăm în fața unei descoperiri tehnice, rezultat al unei munci științifice de ani de zile, căreia inginerul Vlaicu s-a consacrat încă de pe timpul studiilor sale universitare”.

La Arsenalul armatei, i s-a pus la dispoziție mijloacele necesare și, împreună cu cele patru ajutoare, s-a apucat temeinic de lucru. Dar a început să întâmpine mari dificultăți, datorită înecosebi acelor care erau interesați în enormele câștiguri ce puteau fi obținute din afacerile cu „mașinile de zburat” aduse

din străinătate. Ei au acționat pentru a i se refuza sprijinul de care avea nevoie în continuare pentru realizarea operei sale.

La insistențele și cu sprijinul prietenilor și colaboratorilor săi, Aurel Vlaicu nu și-a abandonat însă lucrul. Cu mari greutăți a reușit să meargă la Paris pentru a comanda motorul necesar. Înainte de plecare, pe 26 decembrie 1909, scria aceluiași prieten: „Frate! Acum, marți, plec la Paris, dar fiind că nu am parale multe nu știu [dacă] pot veni și pe la tine... La vară zburăm sigur. Cu dragoste, Vlaicu”.

În capitala Franței, cu ajutorul lui Traian Vuia, Aurel Vlaicu a comandat un motor Gnôme. După ce a învățat totul despre acest motor, s-a întors în țară și și-a continuat lucrul. În martie 1910 scria, din nou, lui Pesteau, descriindu-i aparatul la care lucra, comparându-l cu aeroplanele existente în alte țări, opera unor foarte cunoscuți constructori de atunci: „Tu îmi scrii foarte vesel, eu însă sînt cam năcăjit. Motorul, din cauza inundațiilor, nu sosește pînă pe 15 april. Mașina este gata, mai aranjez roțile și mai fac scaunul. Helicele (6 am făcut) la probă au rezistat foarte bine, 700 învîrtituri, 120 kg tracțiune... Diametrul 3 m, lățimea lopeții 55 cm, suprafața la o helice 1 m², vasăzică la 2 helice e tracțiunea aproape 200 kg și Voisin [constructor francez] are numai 150 kg, Blériot [constructor și aviator francez] 98 kg, eu dar i-am tăiat... Mașina are pînă acum 84 kg, să ridică cu motor la 200 ... Eu lucru la Arsenal de rup, am un despărțămînt stabiliment allerhöchste [de cel mai înalt nivel] navigationslocal¹, unde cu 4 lucrători rup pămîntul și aerul. Atîta pot să-ți spun că lucrul ese nr. 1. Mașina e foarte frumoasă și are 12,5 m lungime... Altfelnu poți dormi sigur că neamtu tău nu va avea ceva nou; că eu văzușem la Paris o mașină cu 2 helice una după alta și nici

nu stă în asta patentul meu, adică patentul e suvix [vax de ghet], dacă însă zbor atunci e ceva...”

În august 1910

Aproape de finalizarea aeroplanului, în una din scrisorile adresate prietenului îi scria despre necazurile pe care continua să le întâmpine în activitatea sa: „Am niște oameni care stau să mă mănînce nu altfel. Mașina gata, lucru splendid, toate nichelat și tivit perfect. Mașina are 110 kg, pe aripi ține 12 oameni și nu să rupe... Reușesc cu siguranță. A venit aici un biplan Farman², 500 kg, tracțiunea helicei 120 kg; la mine una are 120 kg, apoi 2111 Mă, este musai să-i tai pe toți... Eu montez motorul în săptămîna asta și apoi arde-o la vîneție.

Îți trimit chip cioplit [fotografie], dar cam rău reușit, totuși poți vedea mărimea propellerilor [eliceilor], unu înainte, altu în dos. La mijloc vezi țeava de aluminiu de 12 m lungă... Te sîrută Vlaicu”. Iar în post scriptum menționa: „Te rog nu arăta la nime fotografia”. Acest lucru este lesne de înțeles avînd în vedere competiția pe plan mondial în care se angajase.

La sfîrșitul lunii mai 1910, motorul comandat la Paris, a sosit și Vlaicu, într-un timp record, l-a montat la aparat. A început, fără instructor, să învețe tehnica zborului. Folosind toată iscusința și priceperea sa, expus la mari pericole, tot timpul într-o maximă încordare, după multe încercări, a izbutit să zboare.

Mai întîi Capitala țării, apoi națiunea întreagă, mîndră de succesul genului românesc, îi aduce elogi; fama lui Vlaicu se ridică la înălțimi nebănuite. „Frate, îi scria prietenului său, trebuie că ai auzit cum i-am tăiat; am zburat 150 m înălțime, 20 minute, 30 km-maximal record... Mașina să

¹ Expresie luată din vocabularul marinei militare austriece; local de navigație a unui imbarcament, cu care Vlaicu își compară compartimentul său de lucru.

² Farman — un biplan francez. Anumite cercuri din țara noastră au vrut să importe acest aeroplan pentru armată. Din descrierea făcută de Vlaicu rezultă că era inferior celui construit de acesta.

ridică la 20 de pași și zboară fără să fie condusă. Am pățit multe întâmplări extra-furtuno-periculoase; odată căzând, adică cîrnuind tare în jos să fărîmă toată comedia și motorul Gnôme s-a rupt din mașină și învîrtindu-să a luat-o la fugă; s-a stricat tot, eu am eșit prin pinza aripei și am rîs. Acum am făcut-o mai bine și am luat-o mai încet; înțîi la un metru, apoi la 5 metri, așa mergem cam 2 luni... Aceste sunt cele dintîi succese; de atunci am zburat de multe ori. Este aici un aerodrom, cu un pilot [Michel Molla] din Paris și cu un Farman bun; acesta mi-a făcut vizită, adică cînd zburam eu a venit pe sus ca să mă tae, dar l-am bătut că l-am întrecut și am zburat deasupra lui. Era un lucru foarte frumos, mă; tot mă gîndeam că cumva să nu cad. Odată mi-a explodat motorul pe sus, aruncînd focul pe mine și m-am coborît la [în unghi de 40° ca fulgerul, dar nimica nu s-a întîmplat. Citește și tu *Universul* că vei afla totdeauna despre experiențe. Sărut, Vlaicu". În încheiere arăta prietenului că a primit și o medalie de aur.

Sub titlul *Triumful d-lui Vlaicu asupra aviatorului francez Molla*, ziaful *Universul*, din 25 august 1910, descria cursa de întrecere dintre Vlaicu, Molla și Bibescu de-asupra cîmpiei Cotrocenilor: „Pe ziua de eri, aviatorul Vlaicu a avut un succes la care mai că nu se aștepta nimeni. Pentru prima oară d-sa s-a măsurat cu un pilot care a făcut școală specială, care are un aeroplan dintre cele mai renumite. Din această întrecere ce părea negală, Vlaicu a eșit biruitor...

La orele 5 d.a., cîmpul acesta era plin de public care venise să asiste la zborurile ce urmau să aibă loc și mai ales că pilotul Molla trebuia să sosească de la Chitila în aeroplan. La 5 și 50, se ivește la orizont pasărea mecanică, în care se găseau Molla și locotenentul Goliescu — acesta din urmă ca pasager... La orele 6 și 10, d. Bibescu scoate din hangar monoplanul său Blériot și se ridică cu ușurință pînă la o înălțime de vre-o 10 metri, îndreptîndu-se spre comuna Militari; virează apoi și face cîteva evoluțiuni interesante.

Pe cînd d-sa se afla încă în aer, iată că Vlaicu, pe curio-

sul lui monoplan, se avîntă spre seninul cerului, ridicîndu-se întocmai ca o pasăre sigură de puterea ei, pînă la 30 metri înălțime. În urmă zboară drept înainte pe distanță de vre-un kilometru, virează și se întoarce mereu la aceeași înălțime... Vlaicu descinde, plin de năduseală, de uleiul motorului, dar mulțumit, fericit...

La orele 6,25, d. Bibescu iarăși încearcă să zboare, dar motorul avea un defect; trec cîteva momente de așteptare și, în sfîrșit, aeroplanul, docil, se ridică în aer. Iată că Molla pune și el motorul în mișcare și căsuța zburătoare, adică biplanul Farman se ridică lin în aer. Vlaicu îl urmărește repede.

La un moment dat, se aflau în aer trei aeroplane, priveliște pe care bucureștenii o admirau pentru prima oară. D. Bibescu însă era urmărit de ghinion pe ziua de eri; d-sa s-a coborît cel dintîi. Rămăseseră Vlaicu și Molla. Cele două aparate se aflau aproape la aceeași înălțime. Acum era momentul să se facă o comparație între un aeroplan străin și unul construit în România și de un român. Cu iuțeli mari, cei doi aviatori străbat vre-o doi kilometri spre comuna Militari. Abia se mai vedeau cele două aeroplane, cînd iată-le că se reîntorc. Molla la aceeași înălțime, dar Valicu cu vreo sută de metri mai sus. Era o întrecere și Molla, desigur, își pusese tot meșteșugul pentru a întrece pe Vlaicu. Iuțeaua aeroplanului acestuia era însă mult mai mare.

Încercarea se făcuse, aparatul lui Vlaicu zbura cu o siguranță și cu o iuțală la care nu se așteptau nici cei care i-au urmărit experiențele de aproape. După ce face cîteva evoluțiuni, Molla descinde. Vlaicu continuă însă să zboare, făcînd virajuri și diferite evoluțiuni admirabile. Ziua de eri a fost însă cel mai mare succes al lui Vlaicu".

În acest mod, în august 1910, un aeroplan construit și pilotat de un român s-a impus pe plan mondial. Acest moment a marcat începuturile afirmării aviației naționale.

Interior din casa natală de la Binîniți. Pe masă „galdoză" (gramofonul) perfecționată de inventator

SĂTENII VORBEAU LATINEȘTE

ALF LOMBARD

Baronul suedez Claes Rålamb, s-a născut la Stockholm, în 1622. După studiile efectuate la Uppsala, Leyda și Paris, a fost, rînd pe rînd, magistrat și consilier la curtea regelui suedez Carol-Gustav X (1654-1660), guvernator al provinciei Uppsala în 1660, și guvernator general al Capitalei, în 1673, funcție din care a fost revocat în 1682. A murit în 1695.

Erudit, posedînd o întinsă cultură, dispunea deopotrivă de darul elocinței. Stăpînea bine latina, limbă pe care o vorbea curent. (Să nu uităm că, în Europa acelor timpuri, latina era limba diplomației.) A publicat o serie de lucrări de jurisprudență. Bogata sa colecție de cărți este și azi păstrată la Biblioteca Universitară din Uppsala.

Cum se știe, în acea epocă Rusia, Polonia, Germania și Danemarca erau adversare ale Suediei; pentru a le putea face față, Carol-Gustav a căutat sprijinul Porții Otomane. În acest scop, el l-a trimis, în 1657, pe Rålamb la Istanbul, cu un mesaj care oferea sultanului alianță cu Suedia. Pentru perfectarea alianței, Carol-Gustav a propus ca negociator pe Gheorghe Rákóczi II, principele Transilvaniei, care din 1656 era aliatul Suediei.

În drumul său spre Istanbul, Rålamb a trecut prin Berlin, Praga, Viena și Debrecen (Debrefin). Între 6 și 30 aprilie 1657¹, a tra-

versat principatele române pe traseul dintre Oradea și Dunăre. La 14-mai se afla la Istanbul, unde a fost primit de sultanul Mehmet IV (1648-1687).

După o lungă ședere în Turcia, Rålamb s-a întors în Suedia, pe un traseu care a inclus Sofia, Belgrad, Budapesta și Wrocław, prezentîndu-și raportul către Carol-Gustav, la Göteborg, în mai 1658.

Mesagerul suedez și-a descris foarte amănunțit misiunea într-un jurnal de călătorie. O parte a acestor însemnări a fost publicată, încă în timpul vieții autorului, în 1679, la Stockholm. După moartea lui Rålamb, fiul său, Gustav Rålamb, a făcut o copie a întregului text. Întrucît, ulterior, originalul s-a pierdut, copia a stat la baza publicării, în 1963, a jurnalului în întregimea lui de către Christian Callmer, bibliotecar șef la Biblioteca Universitară din Lund. S-a păstrat — fără a fi publicat — și un calet în care, valetul lui Rålamb, Olof Hansson, a însemnat toate cheltuielile efectuate în timpul călătoriei la Istanbul. Acest manuscris completează în mod folositor notele de drum ale demnitarului.

Ceea ce ne interesează aici este partea de călătorie pe teritoriul românesc, precum și impresiile culese cu acest prilej, de diplomatul suedez.

Cea mai confortabilă reședință

Prima parte a călătoriei spre Istanbul a fost destul de anevoioasă. Rålamb a trebuit să străbată ținuturile împăratului germanic Ferdinand III (1637-1657), cu care Suedia se afla, în acel moment, în conflict. Diplomatul s-a văzut uneori nevoit să se de-

ghizeze, punîndu-și o perucă brună de femeie. Condițiile de drum s-au schimbat însă cu desăvîrșire, odată cu părăsirea călătorului în Transilvania și în Țara Românească. Rålamb era aici pe pămînt prieten. La 6 aprilie 1657 a sosit la Oradea. Judele cetății și soția sa l-au însoțit într-o caretă trasă de șase cai pînă la locuința unde urma să-și petreacă noaptea și în fața căreia îl așteptau lăutari, precum și o gardă princiară. Cîna a luat-o cu judele cetății și soția acestuia. A

două zi, grupul suedez a pornit-o spre Cluj. Pe drum, străinii au întîlnit un cortegiu nupțial. Mirele era instalat într-o căruță, iar mireasa în alta. Fiecare din căruțe erau trase de cîte șase boi. Mai departe, la Aleșd, suedezii au admirat 60 cai superbi aliniați în fața castelului princiar. Puțin după satul Tăuți (situat aproape de Ciucea) a trecut prin vad de treizeci și trei de ori albia Crișului Repede, întrucît nu existau poduri. Masa a fost lăsată la castelul din Gilău.

¹ Datele din acest articol sînt pe stil vechi.

A urmat popasul de patru zile la Cluj, oraşul de reşedinţă al principelui Gheorghe Rákóczi II. Soţia acestuia s-a ocupat de cazarea oaspeţilor. Tot atunci a sosit şi un sol al domnului Moldovei, Gheorghe Ştefan. El şi-a făcut apariţia într-o caretă trasă de opt cai.

Continuându-şi drumul spre Alba Iulia, Rálamb a plecat din Cluj însoţit de solul moldovean, care avea acelaşi drum; jurnalul suedezului descrie salinile din Turda, riul Mureş, nisipurile aurifere, ca şi masa ce i s-a servit la Aiud. Ajuns la Alba Iulia, Rálamb a fost invitat la cină de mai marele cetăţii. Mîncarea era servită în blide de lemn şi cositor, iar băutura în căni de pămînt. Popasul la Alba Iulia i-a oferit lui Rálamb prilejul de a-l cunoaşte pe Franz Tordai, sol al principelui transilvănean, care era şi el însărcinat cu o misiune la sultan. Cei doi emisari au hotărît să continue împreună drumul pînă la Istanbul.

După Sebeş, Miercurea Sibului şi Cristian, călătorii au sosit la Sibiu, oraş pe care Rálamb ni-l descrie cu entuziasm: cetate frumoasă, bine construită, în interiorul unui zid de incintă înzestrat cu bastioane. Aici i s-a rezervat cea mai bună şi mai confortabilă reşedinţă din toată lungă sa călătorie. Gazdele l-au ospătat din belşug cu peşti deosebit de gustoşi şi toată lumea s-a dovedit că se poate de binevoitoare.

După două zile petrecute la Sibiu, întregul grup şi-a reluat drumul în direcţia Braşovului. Noaptea au petrecut-o în satul Chirpăr. A doua zi, la Făgăraş, Rálamb descrie moara de apă construită din piatră şi podul peste Olt, acoperit şi confecţionat în întregime din lemn, cu scîndurile parapetelor spaţiate.

Popas la Codela. Autorul jurnalului ne face o frumoasă descriere a Țării Bîrsei, a munţilor şi regiunii Braşovului. Pentru noapte, călătorii s-au oprit la Cristian, în apropierea Rîşnovului. A doua zi, drumeţii au trecut prin faţa castelului Bran. Garnizoana n-a înţeles la început că avea

de-a face cu oameni paşnici şi i-a întîmpinat pe suedezi cu lovituri de tun. În cele din urmă, lăcrurile s-au lămurit şi au putut trece; fără alt incident, frontiera dintre Transilvania şi Țara Românească. Verdele cîmpurilor, contrastant cu albul zăpezii de pe munţi, i-a impresionat pe călători. Cîrind, aceştia au ajuns la primele sate din Muntenia: Rucăr şi Dragoslavele. Rálamb consemnează astfel impresiile din Dragoslavele: „Românii din acest sat, întocmai ca şi cei din satul precedent [Rucăr], prin care abia trecusem, se minunau de apariţia noastră; aşa ceva nu mai văzuseră niciodată. Îi cercetau pe noii veniţi şi comentau faptul că sînt oameni tineri şi zdraveni. Şi toţi locuitorii celor două sate vorbeau latineşte¹, atît bărbaţii, cît şi femeile. Doar atît că accentul lor era puţin stricat. Erau coborîtori din vechi şi autentice colonii romane. Nu există cuvinte pentru a descrie cît erau de fericiţi. Spuneau că pînă atunci nu avuseseră nicînd bucuria de a auzi un străin vorbind limba lor maternă. În ce ne priveşte, nu eram mai puţin încîntaţi să auzim oameni ce vorbeau latineşte ca limbă a lor. Am avut impresia că am nimerit în mijlocul unor romani din vechime. Ne înconjurau împreună cu femeile şi copiii lor, şi ne urau succes şi belşug²”.

După o noapte petrecută la Dragoslavele, călătoria a continuat spre Tîrgovişte.

O ţară plină de negriţe bogăţii

În apropiere de Tîrgovişte, capitala Munteniei, au fost întîmpinaţi de două sute de călăreţi, îmbrăcaţi în piei de tigr, şi leopard şi strînind cai de mare frumuseţe. Erau trimişi domnului Țării Româneşti, Constantin Şerban. Comandantul oastei a transmis urările de bun venit din partea domnului. Puţin

după aceea a sosit în persoană Constantin, i-a rugat, pe Rálamb şi Tordai, să ia loc în careta sa, împreună cu comandantul oastei şi secretarul lui, care — potrivit lui Rálamb — „vorbeau destul de bine latină”. Cît despre domnitor, acesta luînd-o înainte, s-a întors în oraş călare. Careta s-a pus în mişcare precedată şi urmată de o escortă de oşteni.

În casa unde a fost găzduit, Rálamb a primit vin ca dar din partea domnului şi a dregătorilor lui. După aceasta, Constantin Şerban l-a invitat la Palat. Vizita a fost sumptuoasă. Pentru a-l conduce, a venit „postelnicul” Lupu Drăghitan, care l-a luat cu careta domnească. În fruntea cortegiului mergeau slugile; careta era flancată, la dreapta şi la stînga, de oşteni din garda lui Vodă. Străzile erau înşesate de oameni care îi priveau pe oaspeţi, iar curtea Palatului, plină de oşteni. La scara unde a tras careta, aşteptau comandanţii ai oştirii şi numeroşi boieri. Rálamb a fost condus de-a lungul mai multor încăperi înşesate de lume, pînă la sala tronului, împodobită cu pînză de damasc. Constantin Şerban, aşezat pe tron, era înconjurat de sfinctici şi dregători. Printre ei se afla şi arhiepiscopul.

Vizita lui Rálamb la palatul domnesc a durat două ore şi jumătate. A doua zi, domnul l-a invitat pe diplomatul suedez la masă. Una dintre caretele domneşti, trasă de şase cai şi însoţită de o gardă militară, l-a condus din nou la Palat. Masa a fost instalată într-un pavilion din grădină. Suedezul a fost aşezat pe un tron înalt. Locul rezervat lui Tordai, invitat şi el, era mai modest. Doi majordomi, cu cirje de argint, şi-au făcut apariţia. S-a adus apă şi Rálamb, apoi domnitorul şi după aceea Tordai şi-au spălat minile. Se mai aflau instalaţi în jurul aceleiaşi mese, principalii dregători şi sfinctici ai lui Vodă, ca şi doi membri ai suitei lui Rálamb, anume medicul acestuia, olandezul Cethisius şi secretarul său Ionas Klingstedt. Ceilalţi suedezi au fost serviţi într-un cort, aflat puţin mai departe.

¹ Solul suedez confundă, desigur, româna cu latina, datorită asemănării limbii.

„Nu se poate vorbi de educație politică, de cultură revoluționară fără cunoașterea limbii, a literaturii, a istoriei glorioase a poporului nostru!”

NICOLAE CEAUȘESCU

Premieră mondială: Dicționarul morfologic al limbii române

Prof. Alf Lombard a adăugat la preocupările sale privind limba română o serie de noi lucrări, culminând cu apariția, în 1981, a celui dintâi Dictionnaire morphologique de la langue roumaine (Dicționarul morfologic al limbii române). Elaborată în colaborare cu cercetătorul român Constantin Gâdei, lucrarea a apărut prin îngrijirea Editurii Academiei R.S. România și a instituției Gleerup din Lund.

Despre apariția acestei noi lucrări, ca și despre dragostea patriarhului romanisticii suedeze — care de curând a împlinit 80 ani — față de limba și istoria poporului român, am rugat pe conf. dr. Florica Dimitrescu, de la Facultatea de limbă și literatură română din București, să ne răspundă la câteva întrebări:

— Sinteți o bună cunosătoare a activității acad. A. Lombard. Ce ne puteți spune despre marea pasiune a savantului suedez pentru țara noastră?

Vechi și fidel prieten al României, Alf Lombard, membru al Academiei de științe suedeze, profesor la Universitatea din Lund de peste 40 ani, membru corespondent al Academiei R.S. România, doctor honoris causa al Universității din Cluj-Napoca, slujește cu devotament și cu o caldă afecțiune cauza culturii și a istoriei noastre în îndepărtata Suedie, creînd, cu fiecare operă nouă, noi și rezistente punți spirituale între țara noastră și țara sa.

Alf Lombard s-a preocupat permanent de predarea limbii române în Suedia, unde a creat o adevărată școală de romanistică. Savantul suedez a predat nu numai descriptiv limba română, ci și privind-o istoric, sub aspectele trecutului ei, ale originii sale latine. Totodată, pentru a face cât mai cunoscută limba poporului nostru în lumea întreagă, Alf Lombard a scris un mare număr de articole, a vorbit de ne-numărate ori în emisiunile de

radio din Suedia, a recenzat cărți de lingvistică apărute în țara noastră; de asemenea, la diverse congrese, comunicările și intervențiile sale au avut ca subiect limba română, istoria ei milenară. Într-adevăr, Alf Lombard militează cu succes de aproape o jumătate de secol pentru ideea că nu este posibil ca un romanist să aibă o vedere de ansamblu asupra limbilor romanice fără a fi informat în istoria limbii noastre, unica reprezentantă a latinității estice.

— În prefața Dicționarului, autorii menționează că dv. ați fost „prima cititoare” a lucrării și le-ați împărtășit „prețioase observații”. Ce reprezintă deci în ansamblul literaturii științifice străine despre limba și istoria poporului român, ultima lucrare a prof. Lombard?

Publicînd împreună cu Constantin Gâdei, vechiul și bunul său colaborator din țara noastră, Dicționarul morfologic al limbii române, acad. Alf Lombard a adăugat lanțului de așur al operelor sale închinat limbii române și istoriei sale încă o verigă prețioasă. Cartea reprezintă o nouă teză absolută pentru lingvistica

românească, prin perspectiva metodelor de lucru adoptate, a concepției și a rezultatelor — științifice și practice — la care se ajunge. Colaborarea cu un român, care are deci o cunoaștere specifică a limbii vorbite acum în țara noastră, l-a ajutat la realizarea acestei monumentale opere. Dacă Alf Lombard a venit cu imensul său bagaj de cunoștințe lingvistice, cu o clasificare originală după criterii științifice, asupra limbii române, Constantin Gâdei a fost totdeauna alături cu adaosurile și corecțiile atât de valoroase ale celui a cărui limbă maternă este româna. La fel ca multe alte lucrări, și aceasta a fost elaborată de Alf Lombard în limba franceză, dentru a veni în întîmpinarea savaților interesați de a studia româna sau de a o compara cu celelalte limbi romanice, ca și celor dornici de a-și însuși limba noastră. Este sigur că această carte, atât de originală, va determina în primul rînd prin prestigiul lui Alf Lombard creșterea numărului celor interesați să învețe limba română și va constitui o inepuizabilă sursă de subiecte pentru cercetarea științifică.

Ioana URSU

Constantin vodă a ridicat paharul în primul rînd în sănătatea sultanului, scuizîndu-se față de Rălamb, căruia i-a spus că nu îndrăznește să încalce acest obicei. Al doilea toast, l-a rostit în sănătatea regelui Suediei, iar următorul în sănătatea principelui Rákóczi. La rîndul său, Rălamb a băut în sănătatea domnului Țării Românești, după care Constantin vodă a ridicat din nou paharul în sănătatea voievodului Moldovei și a lui Rălamb.

Ospățul a durat fără întrerupere, de la orele zece și jumătate dimineața pînă la șase și jumătate după-amiază, adică opt ore. În tot acest răstimp, s-au adus la masă, necontenit, noi bucate. La plecare, domnul l-a sărutat de două ori pe Rălamb, conducîndu-l pînă la ușă. Lăutarii l-au însoțit la trăsură și, apoi, pînă la locuința ce i se rezervase. În dimineața următoare, delegația suedeză a părăsit orașul Tîrgoviște. La plecare, Constantin Șerban i-a dăruit lui Rălamb un cal și a ordonat ca oaspeții să fie conduși o bucată de drum de către un pîlc de oșteni.

Următorul popas a fost în orașul București. Aici, mișunea suedeză n-a stat decît o noapte, iar impresiile bucurărilor culese de Rălamb sînt palide. În continuare, călătorii au plecat spre Călărași. Traversînd o bună parte din cîmpia valahă, autorul subliniază rodnicia solului: „Acestă țară e plină de negrițe bogății; ea are numeroase mine de aur, dar domnitorul nu îndrăznește să le pună prea mult în valoare, de teamă să nu strînească poftele turcilor și să-i atragă pe aici”.

Drumeții au sosit la Călărași, unde Matei vodă voise să clădească o cetate, dar se izbise de opreliștea otomană. Pe drum, suedezii au întîlnit trei grupe de oșteni călări care păzeau hotarele dintre Țara Românească și Turcia: erau oșteni din Pitești, Brăila și Vadul lui Vodă. Cele trei grupe i-au însoțit pe oaspeții pînă la hotarul natural al Dunării, unde, înainte de despărțire, au executat pentru ei un mic program alcătuit din demonstrații de tir și călărie. Suedezii au trecut

apoi Dunărea pe bacuri militare, împreună cu Tordai, solum transilvănean. Astfel, în după-amiază lui 30 aprilie, Rălamb și suita sa, părăseau pămîntul românesc pe care îl străbătuseră timp de 24 zile, urmînd drumul multisecular dintre Oradea și Dunăre.

Jurnalul lui Rălamb este cel al unui om practic, al unui fin diplomat, al unui bun cunoscător al regulilor etichetei și al lumii. Dincolo de descrierea locurilor sau a vizitelor oficiale pe care le-a făcut, simțim caldă simpatie a autorului față de poporul român.

Istorisirea dialogurilor în „latină” cu sătenii, care l-au primit și l-au înconjurat cu o căldură deosebită, este de natură să-i facă cea mai mare plăcere unui prieten al românilor.

Lată de ce, suedezul care scrie acum aceste rînduri ar voi să le termine mulțumind cititorilor săi români de astăzi pentru primirea pe care strămoșii lor din valea Dimboviței au făcut-o cu mai bine de trei sute de ani în urmă emisarului scandinav.

Un ceasornicar de precizie

Închilpuți-vă o masă întinsă, pe care au fost așezate cu grijă, într-o ordine perfectă, diversele piese care alcătuiesc mașinăria unui ceas.

Maestrul nostru ceasornicar — fie-mi îngăduiți această comparație! — este profesorul Alf Lombard, din Lund (Suedia)¹, binecunoscut publicului nostru științific prin numeroasele sale lucrări consacrate limbii române.

De peste 30 ani, profesorul Lombard consacră limbii române o bună parte a activității sale științifice.

Redactarea unei gramatici a limbii române trebuia să încoroneze activitatea sa de îndrumător și de cercetător în acest domeniu.

Zi de zi, a demontat mecanismul limbii noastre, atît de pușin cunoscută în țările Europei Occidentale și în special în Suedia.

Cartea pe care a dat-o în 1974, scrisă în limba franceză și apărută la Paris (La langue roumaine. Une présentation, Editura Klincksieck), nu este însă o banală gramatică a limbii române, rebarbativă și lipsită de căldură comunicativă. Ci o prezentare (aceasta e și titlul cărții: Limba română. O prezentare) a limbii române, începînd cu descrierea particularităților ei de pronunțare, urmată de o trecere în revistă a tuturor uneltelor specifice, necesare pentru alcătuirea unei fraze. Cititorul e ulmit de adîncimea cunoștințelor prof. Lombard, căruia nu i-a scăpat nici un amănunt din structura limbii noastre.

Nu o dată, în rarele momente cînd ne întîlneam, în cursul anilor, acest cercetător pasionat, întrerupînd firul conversației, scotea o hîrtiuță din buzunar pe care își însemna nedumeririle privitoare la o formă sau un acord, așteptînd cu nerăbdare lămurirea necesară.

Un pasionat al cercetării științifice, un maestru în arta gramaticii, animat de o caldă prejuriere a fenomenului românesc.

Acad. Al. ROSETTI

¹ Magazin istoric, nr. 11/1981.

DOUĂ TEZAURE DIN EPOCA BRONZULUI

AUGUSTIN ULANICI,

Muzeul de istorie al
R. S. România

Intinsă pe o perioadă de timp de aproape un mileniu (cca. 2200 î.e.n. - cca. 1000 î.e.n.), epoca bronzului (denumită astfel după numărul predominant de unelte și podoabe făurite din bronz — aliaj din aramă și cositor) se caracterizează, pentru istoria României, și prin marea număr de obiecte descoperite pe teritoriul țării noastre — peste 25 000 până în prezent. Între acestea, un loc de seamă îl ocupă podoabele făurite din aur, epoca bronzului putînd fi considerată — cel puțin în ceea ce privește spațiul tragic — și o veritabilă epocă a aurului, fapt ilustrat de cele 140 tezaure depistate pînă acum ce însumează cîteva mii de obiecte. Dealtfel, cărturarilor antichității au subliniat în scrierile lor iscusința meșterilor orfevreri din această parte a Europei. Homer amintește în *Iliada* de fastul căpeteniilor trace îmbrăcate în armuri de aur și argint, iar pîrintele istoriei, Herodot¹, arată că „spre nordul Europei, aurul pare să se găsească mai din belșug [decît în regiunile grecești]”. Tot el, în cartea a IV-a a *Istoriilor sale*, în care vorbește expres despre geți și pămîntul locuit de ei, menționează iscusința de orfevrerie a agatirșilor. Între numeroasele și bogatele tezaure cu obiecte din aur și bronz datînd din epoca bronzului, identificate pe teritoriul patriei noastre, se numără și cele găsite la Galeșu și Bila, aflate în prezent în colecțiile Muzeului de istorie al R. S. România.

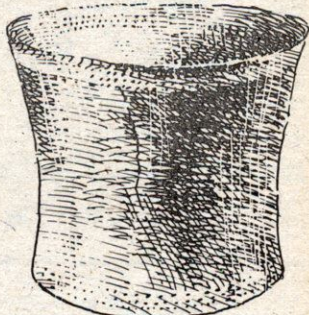
Diademele de la Galeșu

La 21 februarie 1951, cu ocazia unei lucrări de construcție efectuate în localitatea Poarta Albă, pe malul răsăritean al văii Galeșului (jud. Constanța) a fost găsit la mică adîncime sub pămînt — nici jumătate de metru — un vas de lut ars, care conținea două piese din aur și 37 conuri sau „tutuli” din bronz.

Asemănătoare ca formă și decor, cele două obiecte din aur sînt ușor diferite ca mărime: cel mai mare este înalt de 16,2 cm, are diametrul la partea inferioară de 18,45 cm și greutatea de 242,105 g; al doilea e înalt de 18,34 cm, are diametrul de 18,00 cm, iar greutatea de 234,500 g. Ambele au fost lucrate din aur fin de 23 carate, din foiță relativ subțire, căreia i s-a dat o formă aproximativă de trunchi de con ușor arcuit (galbată — cum spun specialiștii) în interior. Decorul, obținut prin batere cu ciocănelul pe suport dur (procedeu cunoscut sub numele „repoussé”) este sobru, fiind alcătuit din cîte trei șiruri de proeminențe dispuse circular și etajat la extremitățile diademelor.

Cu privire la destinația celor două piese s-au formulat — în principal — două ipoteze: una consideră că avem de-a face cu podoabe ce se purtau pe antebraț, dar atît forma cît și dimensiunile diferite par a contrazice această apreciere. Cealaltă ipoteză — mai plauzibilă și împărtășită de majoritatea specialiștilor — consideră că piesele respec-

tive ar fi diademe, purtate probabil de un personaj masculin și unul feminin. Ceea ce ar explica micile diferențe de dimensiuni. Și într-un caz și în celălalt este vorba de „însemne ale puterii” purtate de căpetenia sau căpeteniile unei formațiuni tri-

bale, ca semn distinctiv al bogăției și puterii. Prin formă și decor, aceste diademe reprezintă, deocamdată, unicate pe plan european, ceea ce face destul de dificilă încadrarea lor cronologică, cu atît mai mult cu cît vasul în care au fost descoperite a fost spart și aruncat de cei ce au găsit podoabele. Credem că, în timp, ele pot fi plasate în perioada de cristalizare și înflorire a civilizației trace — epocă anterioară începerii războiului troian (aproximativ 1200 î.e.n.). Singurul indiciu în această privință îl prezintă conurile sau „tutuli” din bronz, a căror existență, pe baza analogiilor cu alte piese de la Uriu-Domănești, Zimnicea sau Coslogeni ar data din sec. XIV-XIII î.e.n.

¹ Magazin istoric, nr. 1/1978.

Vasul de la Biia

Tot un unicat în orfevrăria europeană a epocii bronzului îl constituie și descoperirea făcută la Biia (comuna Simiclăuș, județul Alba). Este vorba despre un vas din aur de 20 carate, cu două toarte, de format neobișnuit, aproape globular, înalt de 5,5 cm și avînd diametrul maxim de 9 cm. Gura vasului este evazată și din ea pornesc două toarte supraînălțate, ca la tipul de vase cunoscut sub numele cantaros. Decorul este realizat din mici proeminențe și rozete ciocănite în relief, sugerînd simbolul solar.

Din păcate, se știu puține lucruri în legătură cu data și locul exact în care s-a făcut această descoperire. Vasul a fost găsit de un țaran român la o dată ce a premers cu puțin anul 1895, într-o carieră de pietriș în albia Tîrnavei Mici. Proprietarul carierei l-a despăgubit pe găsit cu 10 coroane și l-a vîndut, la rîndul său, printr-un intermediar, cu 250 florini. În anul 1895, vasul a intrat în colecțiile Muzeului Brukenthal din Sibiu, iar apoi în Tezaurul istoric de la Muzeul de istorie al R.S. România.

Virtuozitatea de care a dat dovadă meșterul anonim face ca vasul de la Biia (în pofida greutateii sale destul de redusă — 144 g) să fie una dintre capodoperele reprezentative ale artei tracice. O seamă de elemente tipologice (tehnică de lucru, formă și decor) permit încadrarea sa în timp aproximativ între anii 1000 și 800 î.e.n., deci la limita dintre epoca bronzului și cea a fierului.

Prin unicitatea lor, cît și prin valoarea artistică, obiectele de la Galeșu și Biia se impun pe plan universal, subliniind încă o dată geniul creator al îndepărtăților strămoși ai românilor.

CLIO ANUNTA

Homer și tezaurul de la Hinova

Cum menționam în numărul trecut al revistei, ziarul suedez Kvälls stundenn a publicat, în nr. 28, din 17 iulie 1982, un articol ilustrat despre tezaurul descoperit la Hinova, jud. Mehedinți (Magazin istoric, nr. 6/1981), articol semnat de Paul Lahovary. Iată, în rezumat, conținutul articolului:

Tezaurul de la Hinova, datînd de la sfîrșitul epocii bronzului și începutul primei epoci a fierului (sec. XIV-XII î.e.n.), dintr-o perioadă apropiată deci de cea a războiului troian, justifică, într-o anumită măsură, dese referiri din opera lui Homer la fastul și bogăția cu care erau înveșmîntate căpeteniile trace. Cum era și firesc, înalta civilizație a societății traco-daco-getice și bunăstarea locuitorilor de pe meleagurile României de azi, perpetuîndu-se de-a lungul timpurilor, au stîrnit lăcomia marelui Imperiu roman, secătuit de numeroasele campanii militare întreprinse pînă în epoca sa de maximă expansiune (117 î.e.n.). În urma celor două războaie de cucerire a Daciei — 101-102 și 105-106 — aceasta a fost transformată în provincie a Imperiului roman. Izvoarele menționează faptul că, după colonizarea Daciei, convingerea că aurul Carpaților va echilibra „balanșa de plăți” a Romei a fost atît de puternică încît cetățenii din capitala imperiului au sărbătorit timp de 123 zile această victorie.

Tezaurul de la Hinova, dovadă a existenței unei aristocrații militare și religioase, ca și mărturiile Daciei Felix, de mai tîrziu, ilustrează unitatea materială și de cultură, continuitatea locuitorilor pe teritoriul Daciei, care în mare parte coincide cu cel al României.

Cu prilejul inaugurării expoziției de mare succes, „Tezaure de aur din Carpați”, de la Muzeul de istorie din Stockholm, în 1970, conservatorul general al anticităților Suediei, Sven B.F. Jansson, a rostit următoarele: „Aceste obiecte fascinante ne dau posibilitatea unei viziuni de ansamblu asupra artei prelucrării metalelor în România, din neolitic și epoca bronzului pînă în veacul XVII”.

Un an mai tîrziu, la 30 iulie 1980, arheologii români descopereau, în localitatea Hinova din apropierea municipiului Drobeta Turnu-Severin, cel mai impresionant din tezaurele găsite pînă atunci, avînd o triplă valoare: cantitativă, artistică și istorică. În greutate totală de 4 919,95 grame aur, însumînd numeroase obiecte confecționate din aurul cel mai fin (de 900 la mie) iar unele din aur pur, fără nici un fel de alt metal în aliaj, comoara de la Hinova, opera unui iscusit meșter autohton traco-get, dîncolo de valoarea artistică conferită de admirabilul „design”, va contribui la dezvăluirea unor noi aspecte privind evoluția societății traco-daco-getice de la nord de Dunăre.

„Viața, faptele demonstrează că popoarele migratoare și cele ce s-au așezat spre sfîrșitul primului mileniu în această parte a Europei au găsit aici o civilizație materială și spirituală superioară, pe care și-au însușit-o. Putem afirma, pe baza faptelor istorice, că poporul nostru s-a plămădit de-a lungul mileniilor în spațiul carpato-dunărean, că fiecare metru de pămînt și fiecare piatră sînt stropite cu sudoarea și singele moșilor și strămoșilor noștri. În cele mai grele timpuri, înaintașii nu și-au părăsit pămîntul unde s-au născut, ci, înfrățindu-se cu el, cu munții și cîmpiile, cu riurile și codrii falnici, au rămas neclintiți pe aceste meleaguri, apărîndu-și ființa, dreptul la existență liberă.

Originea daco-romană și continuitatea existenței pe aceste meleaguri constituie caracteristici fundamentale ale poporului român. Stabilirea locului în istorie, a originii și continuității în bazinul carpato-dunărean ale poporului român, constituie fundamentul oricărei activități ideologice, teoretice și politico-educative.“

NICOLAE CEAUȘESCU

RĂSPUNSURI
LA ÎNTREBĂRI

„VIDUL DE LOCUIRE” — O TEORIE ANACRONICĂ ȘI TENDENȚIOASĂ

Conf. univ. dr. MIRCEA MUȘAT

Teoria pseudoștiințifică a abandonării Daciei de către întreaga ei populație în primul mileniu al erei noastre, găsește prozeliti în rîndul unor așa-ziși istorici, certați cu adevărurile acestei științe. Care sînt, pe scurt, argumentele continuității neîntrerupte a românilor în vatra vechii Dacii, fundamentate pe un ansamblu de dovezi istorice relevate de cercetările științifice pînă la zi?

Teoria pseudoștiințifică a abandonării de către români a patriei străbune și apoi a reîntoarcerii lor pe meleagurile natale este — istoricește — relativ nouă. Cu excepția cronicarului ungur Szamosközy, care, în veacul XVII, după Unirea înfăptuită de Mihai Viteazul, a afirmat că Dacia ar fi fost golită de locuitori, pînă către sfîrșitul sec. XVIII, continuitatea neîntreruptă a românilor în vatra strămoșească nu a fost contestată de nimeni. Cărui fapt s-a datorat această încercare făcută în veacul XVIII de a mistifica originea și vechimea românilor?

Sub impulsul mărețului act al Unirii înfăptuite în anul 1600, veacurile XVII și XVIII au marcat o creștere pregnantă a conștiinței unității de neam și, implicit, a celei politice, la români¹. Ideea combaterii continuității neîntrerupte a românilor în vatra lor strămoșească s-a ivit, așadar, din considerentele politice ale stăpînilor de atunci ai Transilvaniei, care se temeau că românii vor revendica în mod legitim drepturile lor naționale, răpite dealtfel de secole, ca și cele sociale.

Se consideră că cel care a lansat asemenea teorii este Franz Joseph Sulzer, originar din Elveția, căpitan în armata habsburgică. În Istoria Daciei Transalpine, tipărită la Viena în 1781-1782, el a susținut că poporul român s-ar fi format în Peninsula Balcanică, de unde ar fi trecut Dunărea în sec. XII-XIII. Contemporan cu Sulzer, Johann Engel (1770-1814), funcționar la Cancelaria

¹ Magazin istoric, nr. 5/1975, 5/8/1976, 11-12/1978.

aulică transilvană din Viena, a susținut și el că venirea românilor pe actualul teritoriu s-ar fi produs în sec. IX.

„Teoria” și-a găsit urmași în secolul trecut, între care geograful german Robert Rösler, care, în lucrarea Studii românești. Cercetări asupra istoriei vechi a românilor, publicată la Leipzig în 1871, a reluat, pe criterii la fel de nefondate și neargumentate științifice tezele lui Sulzer.

Documente istorice de diferite categorii, cronici, inscripții epigrafice, rezultatele cercetărilor arheologice, realitatea însăși, demonstrează convingător inconsistența istorică a acestei „teorii” care, așa cum aprecia istoricul american John Matley „nu poate fi acceptată nici măcar ca ipoteză”. Același autor american afirmă: „dacă n-ar exista pretenții expansioniste, cu aparență de justificare istorică, este puțin probabil că o asemenea teorie ar fi fost vreodată născocită”. Dealtfel, pentru lipsa de credit pe care teoria lui Rösler a stîrnit-o peste hotare este semnificativ și faptul că marile lexicoane, inclusiv cele germane, nu o rețin, după cum nu menționează nici pe autorul lor. O readucere în discuție a acestor mistificări cu pretenții științifice ar putea părea inutilă. Atît pentru că nu avem să demonstrăm nîmănuî continuitatea sau vechimea noastră în spațiul românesc, fiind suficient faptul că sîntem aici, unde am fost dintotdeauna, cît și deoarece discuția în jurul prîtelnel probleme a fost închisă de mult prin atotcuprînzătoare și temeinlice studii publicate de o seamă de mari istorici români, începînd cu B.P. Hasdeu, A.D. Xenopol, N. Iorga, V. Părvan, D. Oncul, ș.a., precum și de mari savanți de peste hotare. Dacă, totuși ne oprim asupra ei o facem pentru că „teoria” imigraționistă, în varianta ei neorösleriană, mai apare cînd și cînd, izvorîtă din calculele politice ale unor istorici care ignoră adevărul obiectiv sau pur și simplu ale unor pseudohistorici. Ea este folosită, în special, de către o serie de autori din Occident, inclusiv membri ai emigrației ungare în scopuri care nu au nimic comun nici cu istoria și nici măcar cu controversele sau polemicele în jurul adevărului istoric.

Cele mai alese calități

Confruntările daco-romane din anul 101-102 și 105-106 au constituit principalul eveniment militar al Europei, la începutul sec. II e.n. După cum se știe, cu toată dîrza împotrivire a dacilor, marea confruntare a luat sfîrșit cu victoria Imperiului roman și transformarea unei părți a Daciei în provincie romană. Statul dac a fost desființat, centrul său politic și religios împreună cu salba de cetăți ce protejau Sarmizegetusa Regia — distruse. Dar victoria Imperiului roman nu a dus și nu ar fi putut duce la totală exterminare a populației geto-dacice, după cum civilizația și cultura geto-dacilor — care se afirmase printre cele mai evoluate din Europa acelei vremi — nu au putut fi anihilate. „Un popor de dimensiunile celui dac — remarcă ilustrul geograf Simion Mehedinți —, răspîndit pe o arie geografică atît de întinsă și ocrotită de un relief atît de variat (atît din punct de vedere orografic, cît și din punctul de vedere al hainei vegetale) nu putea fi desființat. Concepția aceasta catastrofală e în contradicție cu tot ce cunoaștem din istoria altor popoare”.

Desigur, cucerirea romană s-a repercutat negativ în multe domenii ale vieții autohtonilor; totuși, chiar și în aceste condiții, populația geto-dacă majoritară pe teritoriul noii provincii — a reușit un timp să-și conserve trăsăturile etnice distincte, limba, obiceiurile, îndeletnicirile, practicile religioase. „Ființa neamului dac — releva A.D. Xenopol — nu pieri în întregime; fu retezată numai coroana copacului; trunchiul rămase plin de vigoare, pe care elementul roman s-a așezat, punînd temelia aceluia popor care azi poartă pe corp și energia dacică și înclinarea spre civilizația moștenită de la romani”.

Numeroasele așezări dacice identificate pe teritoriul fostei provincii Dacia, ceramica de factură dacică, întreaga toponimie și hidro-

nimie — preluată de la cine, dacă nu de la geto-dacii rămași să conviețuiască cu romanii? — constituie tot atîtea argumente fundamentale ale continuității geto-dacice, infirmînd aserțiunea exterminării totale a geto-dacilor, vehiculată odinioară, ca și azi, de o seamă de „autori” străini.

Instaurarea stăpînirii romane a avut, pe lîngă efectele negative ce au vizat, în primul rînd, exprimarea liberă a civilizației geto-dacice, și unele urmări pozitive, materializate în introducerea unor noi valori în domeniul material și spiritual. Totodată, influența latinității s-a exercitat cu destulă intensitate și asupra teritoriilor dacilor liberi, practic asupra întregului spațiu carpato-danubiano-pontic, determinînd procesul complex de contopire organică a celor două culturi și civilizații din împletirea cărora s-a născut poporul român, mult mai viguros, moștenitor al celor mai alese calități: vitejia și aspirația spre libertate ale dacilor, mîndria romanilor.

Criza internă a Imperiului roman, primejdii evitate la frontiere au determinat pe împăratul Aurelian să adopte în anul 275 cunoscuta decizie de mutare a frontierelor imperiului pe Dunăre, folosind potențialul administrativ și militar din Dacia, pentru redresarea celor două provincii Moesia; împreună cu armata și administrația, păturiile avute s-au pus la adăpostul noii granițe. Dar majoritatea populației — legată indestructibil de pămîntul pe care trăia și muncea, unde își avea așezările și modestul avut, unde se știa și se simțea în siguranță, indiferent de orice întîmplare — a rămas să înfrunte, în propria vatră de locuire, binele și răul ce avea să i le rezerve viitorul. Dealtfel, marea masă a populației nu avea nici un interes să-i urmeze pe foștii opresori și să-și continue astfel o viață aservită, ci a dorit, în modul cel mai firesc, să reintre în stăpînirea pămîntului și a bunurilor pe care le crease și care pînă atunci, aparținuseră celor bogați. Oricît

de răvășit ar fi fost de pustiirile năvălitorilor, acest pământ constituia pentru această populație pământul natal, singura patrie.

În 1787, marele istoric englez Edward Gibbon, specialist în istoria Imperiului roman¹ susținea că după retragerea aureliană „*ar rămas în vechea țară o parte însemnată din locuitorii ei, care mai mare groază aveau de emigraze decât de stăpînitorul got*”.

Analizînd în spirit științific momentul părăsirii provinciei Dacia, Julius Jung, profesor la Universitatea germană din Praga, ajungea, încă acum o sută de ani, la concluzia că Dacia nu putea fi părăsită, în nici un caz, de o populație atât de numeroasă. După părerea sa, daco-romanii au rămas în număr covârșitor în Dacia. Dar încă mai devreme, în sec. XVII și XVIII, cărturarii umaniști și iluminiști exprimaseră serioase îndoieli în privința unei „goliri” de populație a Daciei. Chiar dacă în acea perioadă nu aveau nici vastitatea de informații istorice și arheologice privind continuitatea de locuire în vatra Daciei, de care dispunem în prezent, logica faptelor li îndemna către această concluzie. Istvan Losontzy, de pildă, autor al multor manuale școlare destinate elevilor din Ungaria, conchide, într-una din cărțile sale publicate la Bratislava, în 1771, că „împăratul Aurelian a mutat de acolo [din Dacia] pe vitejii romani în Moesia. Cei care rămăseseră mai departe acolo [s.m. — M.M.] cu timpul... au devenit valahi, care își spun însă și astăzi romani”. La rîndul său, Stephanus Kaprinai, „jezuit, doctor al Sfintei teologii și istoric al Ungariei” — cum fi plăcea să semneze — remarcă, în 1767, într-o biografie consacrată lui Matei Corvin că „românii (care în mod cert sînt locuitorii ai părților Daciei mai vechi decât ungurii și sașii)” au preluat diversele denumiri de localități „de la daci, pe care i-au continuat”.

Legăți de pămîntul pe care s-au născut

Simbioza etnică și lingvistică daco-romană a continuat să se desfășoare, fără întrerupere, și după retragerea aureliană, timp de aproape o jumătate de mileniu, în întregul spațiu carpato-danubiano-pontic. Poporul român și-a apărut cu tenacitate aici, pe vatra sa permanentă de locuire, existența și libertatea în fața tuturor valurilor migratoare, și mai ales și-a prezervat, în pofida tuturor năvălirilor, propria civilizație, urcînd, încet, dar continuu spre trepte tot mai evolute de organizare socială, politică și militară, pînă la afirmarea lui independentă pe harta continentului european. Izvoarele istoriei confirmă că etnogeneza românilor nu constituie nici o „enigmă”, și nici un „miracol”, cum s-a afirmat adesea în mod tendențios de unii istorici, ci s-a integrat în procesul normal al formării popoarelor romanice. Și la români — asemenea ca și la francezi, spanioli, portughezi,

italieni — a existat un substrat (daco-geții la români, galii la francezi, iberii la spanioli și portughezi, etruscii și neamurile italice la italieni) un element colonizator — romanii (care au dat limba) și un adaos provenit de la populațiile migratoare — germanic în apusul Europei, slav la români. La români, ca și la celelalte popoare de limbă romanică, accentul cade pe primele două elemente, cel autohton (preponderent) și cel colonizator, elementul al treilea (alogen) avînd un caracter cu totul secundar.

O caracteristică a populației rămase pe loc o constituie unitatea ei de cultură. Pe întreg teritoriul Daciei, în secolul IV se evidențiază elementele uneia și aceleiași culturi autohtone, daco-romane, cunoscută sub numele de Sîntana de Mureș, după numele localității unde a fost evidențiată înția oară. De-a lungul întregului secol IV se poate constata o necontenită omogenizare a acestei culturi autohtone — a cărei structură devine și mai consistentă în secolele următoare, cînd se diferențiază trei mari complexe culturale (Bratei în Transilvania, Cindești în Muntenia și Oltenia, Costișa-Botoșana în Moldova).

Tradițiile comune se evidențiază pretutindeni, proporția lor variînd în funcție de contactele cu Imperiul roman, care, în noua sa haină bizantină, și-a accentuat prezența, în această perioadă la Dunărea de Jos. Săpăturile arheologice de la Bratei, Morești, Cipău, Tața, Porumbenii Mari (în Transilvania) Botoșana și Bodești (în Moldova), Tîrșor și Budureasca (în Muntenia) oferă criterii sigure și suficiente pentru identificarea unei culturi materiale ce nu poate aparține decît localnicilor. Făuritorii ei se îndeletniceau în primul rînd cu agricultura și păstoritul, meșteșugurile (prelucrarea metalelor, a lemnului, olăritul și țesutul) ocupînd și ele un loc important — toate laolaltă prefigurînd îndeletnicirile țărânului român dintotdeauna, așa cum le-a surprins și Liviu Rebreanu în *Lăuda țărânului român*, discursul de recepție în Academia română: „România cu Dacia de odinioară sînt congruente nu numai în privința configurației geografice dar și a configurației etnografice românești. Acest fapt sigur, această evidență bătătoare la ochi ar trebui să pună pe gînduri, dacă nu să-i dezarmeze, pe apostolii intereșai ai discontinuității românești în propria noastră țară. Ce argument de continuitate poate fi mai plauzibil decît existența aceluiași popor, pe aceleași locuri, după două mii de ani? Inexplicabilă ar fi tocmai discontinuitatea. S-au văzut popoare mutîndu-se în altă țară, se cunosc popoare care au dispărut cu totul, dar un popor care să dispară și să se risipească pentru a reapărea, peste multe sute de ani, exact în locurile pe care le-a părăsit, ar fi o minune ce nu se poate întîmpla decît în anumite manuale istorice cu tilc”.

Legăți de pămîntul pe care s-au născut, românii au găsit în acesta adăpostul cel mai sigur împotriva oricăror primejdii. „Românii, — remarcă, în 1886, istoricul francez Abdo-lonyme Ubicini — au dăinuit refugiați în munți, la adăpost de șuvoiul invaziilor. Bar-

¹ Edward Gibbon, *Istoria declinului și a prăbușirii Imperiului roman*, Editura Minerva, 1976, traducere Dan Hurmuzescu.

barii își aveau calea lor bine trasată, etapele stabilite dinainte de la răsărit, la apus. Dacă, din întâmplare, se aventurau spre nord, se loveau de Carpați, ca de-o barieră de netrecut. Acești munți erau, dealtfel, excelent plasăți pentru acest rol defensiv, datorită unui sistem de posturi militare organizate de romani și formînd o linie neîntreruptă de puncte fortificate, care se întindea de-a lungul crestei, de la Porțile de Fier, pînă la izvoarele Nistrului și Vistulei. Timpul n-a avut darul să știrbească forța, nici să slăbească speranța daco-romanilor. Rămăsese aceeași rasă rezistentă, răbdătoare, întrucît se considera nemuritoare: «Românul nu pierе», sună un dicton popular în toate regiunile României¹.

Procesul etnogenezei românești s-a desfășurat neîntrerupt și ascendent, în pofida gravelor perturbății și distrugerii provocate de migratorii goți, huni și gepizi care s-au perindat prin vatra de locuire daco-romană. În acest răstimp, poporul român a reușit să împiedice spargerea unității teritoriului de viațuie daco-romană. Migratorii au stăpînit vremelnice, dar nu au reușit să „gotizeze”, să „hunizeze” sau să „gepidizeze” nici una din zonele în care și-au instituit autoritatea. Dimpotrivă, aceasta este perioada în care s-a realizat, la scara întregului spațiu carpatodanubiano-pontic, omogenizarea etnico-lingvistică și culturală a pămîntenilor. Acest proces s-a dovedit ireversibil. Cînd, începînd de la mijlocul sec. VI, societatea autohtonă a avut de înfruntat șocul migrațiilor avară, bulgară și slavă, ea a reușit nu numai să-și apere cu succes ființa, dar și să asimileze, treptat, elementele alogene pătrunse și stabilite pe teritoriul românesc.

Slavii, de exemplu, pe măsura intrării lor în aria romanității nord-dunărene și a scurgerii timpului petrecut aici, au început să recepționeze din ce în ce mai puternic influența autohtonilor pe toate planurile: în cultură, mod de trai, organizare socială, limbă și spiritualitate. Asimilarea lor s-a datorat, înainte de toate, superiorității civilizației daco-romane asupra celei specifice slavilor, apoi factorului demografic, faptului că în toate zonele unde s-au stabilit au găsit o populație autohtonă, compactă și densă, în raport cu care au fost mereu în minoritate. Al treilea element îl constituie faptul că, la venirea lor (la mijlocul sec. VI), etnogeneza nord-dunăreană atinsese, în evoluția ei, acel grad de stabilitate și omogenitate capabil să-i asigure rezistența și supraviețuirea.

Izvoare de primă mînă

Forma de organizare specifică românilor în veacurile ce au urmat retragerii aureliene a fost obștea sătească teritorială, de mai veche tradiție dacică. Uniunile de obști, „romanii populare” cum le-a denumit Nicolae Iorga, au cunoscut o dezvoltare ascendentă spre forme sociale-politice superioare, ce reflectau înseși trăsăturile și imperatiile procesului de etnogeneză a poporului român. Cercetările arheologice confirmă că într-o

serie de caste și așezări din jurul acestora viața și-a continuat firul neîntrerupt; chiar unele fortificații dacice (Odorheul Secuiesc, Porumbeni Mici ș.a.) au fost folosite pentru protejarea populației, în vremuri de cumpănă. Caracteristica generală au constituit-o însă așezările deschise, oamenii folosind din plin adăposturile naturale pe care le oferea pămîntul patriei, apele, dealurile și pădurile sale.

Organizarea apărării împotriva repetatelor atacuri date de invadatorii a constituit una dintre funcțiile esențiale ale comunităților sătești și a uniunilor de obști în întreaga perioadă a migrațiilor. Obligația de a participa la lupte a revenit tuturor membrilor obștii capabili să poarte armele, și această obligație s-a menținut în epocile următoare, pînă în plin ev mediu românesc, ca temelie a ridicării oastei celei mari.

Începînd cu sec. VII, izvoare de primă mînă, din surse diferite, scrise în limbi diferite, deseori neavînd nici o legătură unul cu altul, vorbesc nu numai despre prezența românilor în întreg spațiul carpatodanubiano-pontic, dar și despre organizarea lor statală de tip feudal. Relativînd evenimente petrecute în anul 587, cronicile bizantine menționează, de pildă, că un oștean din unitățile generalului bizantin Commendiolus s-a adresat unui camarad al său „în limba țării” cu cuvintele „*torna, torna, fratre*”.

Într-o variantă a lucrării *Geografia universală*, a marelui matematician, astronom și geograf armean Anania Sirakaci din sec. VII (autor ce a folosit pentru informare 15 surse diferite), se menționează existența românilor „*balak*” (valah) în regiunea Carpaților și a Dunării. Existența unei „țări a românilor” în sec. IX este consemnată într-una din cele mai vechi cronici turcești¹, *Oguzname*. Despre români și „țara românilor” citim și în lucrarea istoricului turc Egulgazi Bahadır Han, intitulată *Secera-i türk*, ca și în *Geografia armeană* a lui Moise Oboneanți, alcătuită între 855-902 și care amintește, în nordul pămîntului stăpînit de bulgari, „o țară căreia îi zic Balak”, desigur o „țară românească”.

Fără îndoială, această „țară a românilor” — a cărei existență era semnalată de autori situați la sute și, uneori, mii de kilometri depărtare — nu se crease peste noapte, ci era consecința organizării de secole a românilor. Cercetările arheologice confirmă acest proces de cristalizare statală: astfel, pentru sec. VII, definitivă, după aprecierea arheologilor, este formațiunea politică feudală autohtonă al cărei centru se afla la Udești, județul Suceava². Pentru sec. VIII și următoarele, cetatea de lemn și pămînt de la Fundul Herții³, județul Botoșani, constituia, se pare, reședința unei formațiuni politice românești.

În evul mediu, evoluția procesului de organizare politică de pe teritoriul României — proces ce are adînci rădăcini în trecutul îndepărtat — este, în general, concomitentă și asemănătoare ca formă și desfășurare cu a celorlalte popoare din Europa Centrală și

^{1,2,3} *Magazin istoric*, nr. 7/1982; 11/1977; 9/1978.

sud-estică. În perioada amintită (sec. VII-XI) cehii încearcă sub Samo (623-658) prima unificare a formațiunilor mai mici; primul cneaz al Moraviei Mari, pomenit în izvoare, este Mojimir (830-846); polonezii cunosc primele forme de organizare în a doua jumătate a sec. IX, urmate de statul lui Mieszko I (960-992); tot în această perioadă se încheagă statul sîrb, sub cneazul Vlastimir; bulgarii se constituie în stat în sec. IX, iar kievienii în secolul următor; ungurii, aşezaţi între Tisa şi Dunăre la sfîrşitul sec. IX şi începutul sec. X, se constituie, ca stat feudal, abia la începutul sec. XI.

Apariţia „ţării românilor” în aceeaşi perioadă (menţionată de izvoare turceşti şi armen) nu reprezintă, aşadar, o excepţie. Esenţial rămîne faptul că ea se defineşte de la început ca „românească”, iar locuitorii săi îşi revendică, cu mîndrie, apartenenţa la romanitate. „Urmasii geţilor — remarcă istoricul maghiar András Huszti în 1791 — trăiesc şi astăzi şi locuiesc acolo unde au locuit părinţii lor, vorbesc în limba în care glăsuiau mai demult părinţii lor... Nici o naţiune nu are limba atît de apropiată de cea veche limbă romană [latină] ca limba valahilor; ceea ce este un semn sigur şi care nu poate înşela că ei sînt în Ardeal urmaşii vechilor colonii romane... Numele acestui popor, în limba lui proprie, este «român»”.

Ţări, cnezate, voievoodate

Dedesubtul politic al teoriei imigraţioniste era de a demonstra că, la venirea în această parte a Europei, triburile ungare găsiseră un loc golit de populaţie şi, ca atare, să le legitimeze dreptul asupra acestui pămînt în calitate de primi ocupaţi. Or, în realitate, aşa cum o dovedesc argumentele concret istorice (cronici, documente, descoperiri arheologice) lucrurile s-au petrecut altfel. Sub presiunea altor neamuri, triburile ungare, de origine fino-ugrică, şi-au părăsit teritoriile de vîieuire de pe cursul mijlociu al fluviului Volga şi de pe Kama, ajungînd la începutul sec. IX în regiunea Lebedia sau Levedia, situată între Nipru şi Don, unde au intrat sub dominaţia kaganatului chazar. Spre sfîrşitul aceluiaşi secol, împinse de pecenegi, ele s-au mişcat mai spre vest, pînă în ţinutul Atelkuz (Etelköz), aflat în partea dreaptă a Nistrului. De aici, reunite într-o puternică uniune tribală, sub conducerea lui Arpad, fiul lui Almos, s-au îndreptat spre nord-vest şi, străbătînd Carpaţii prin pasul Vereckze, au pătruns în anul 896 în Cîmpia panonică. Triburile ungare din acea vreme păstrau încă puternice trăsături ale cîrduirii gentile, iar ocupaţia lor principală fi definea drept crescători de vite seminomazi, practicînd şi o agricultură primitivă. Sub înfrîurirea realităţilor europene cu care au venit în contact, receptivi la civilizaţia existentă în Pannonia, ei au evoluat spre sedentarism şi închegare statală sub Geza I (972-997) şi mai cu seamă sub Ştefan I (997-1038), cînd au adoptat şi creştinismul.

Cronicile redactate la puţină vreme după venirea ungurilor în aceste zone semnaleză existenţa, pe teritoriul Transilvaniei, la finele sec. IX şi începutul celui următor, a unor organisme statale româneşti de tipul voievoadatelor (ducate) conduse de voievozi (duces). Comentînd pătrunderea ungurilor în Transilvania, notarul anonim (Anonymus) al regelui Bela arată, în *Gesta Hungarorum*, cum oştile maghiare au cucerit, mai întîi, în urma unor aprige lupte, teritoriul unui asemenea voievodat situat spre vest pînă la Tisa, la nord pînă dincolo de Satu Mare, spre est pînă la Piatra Craiului şi Someş, la sud-est pînă la porţile Meseşului, sud-Mureş (corespunzător, aşadar, nord-vestului Transilvaniei) — voievodat condus de Menumurut (care, potrivit cronicii, ar fi fost sub suzeranitate bizantină).

O deplină corespondenţă între realităţile de teren şi relaţiile lui Anonymus există şi în cazul celui de-al doilea voievodat din centrul Transilvaniei, condus de un anume român (*quidam Blacus*) Gelu.

Un al treilea organism politic se afla situat în Banat, între Orşova şi Mureş (*A fluvio Morus unqus ad castrum Ursicia*), conducătorul său fiind Glad. Tot în Banat, existau — cum aflăm din inscripţia de pe unul din vasele tezaurului de la Sînnicolaul Mare (azi la Muzeul de istorie a artei din Viena) — alţi doi conducători politici, jupanii Voila şi Vataul; din păcate, nu putem încă preciza teritoriul asupra căruia aceşti conducători îşi exercitau autoritatea şi eventualele raporturi cu Glad sau urmaşul acestuia, Ahtum.

Pătrunderea ungurilor în Transilvania s-a făcut după unii autori în anul 896. Această ipoteză însă se exclude, căci la această dată ei se aflau în Atelkuz. După ce s-au stabilit în Pannonia, ungurii au făcut mai întîi dese incursiuni în apusul Europei, pînă spre mijlocul sec. X, cînd, fiind învinşi pe rîul Lech în luptele cu germanii (anul 954), n-au mai îndrăznit să atace apusul.

Falsă este şi afirmaţia din alte lucrări, potrivit căreia itinerarul triburilor ungare ar fi trecut prin Carpaţii Orientali şi Transilvania. Pe aici, se spune în aceste lucrări, ei ar fi întîlnit o populaţie extrem de rară şi numai de origine slavă. Caracterul neştiinţific al acestei afirmaţii este evident. Izvoarele atestă că drumul triburilor ungare a trecut prin Carpaţii Păduroşi, dar cînd au început expansiunea spre Transilvania, venind *dinspre vest*, aici existau formaţiunile politice româneşti amintite mai sus, la care se adăugau numeroase altele (Ţara Birsei, Ţara Făgăraşului, Ţara Amlaşului, Ţara Hăteşului, Ţara Maramureşului etc.) nemenţionate de *Cronica notarului anonim*, deoarece, ungurii nu veniseră încă în contact cu ele.

Despre locuitorii formaţiunilor politice menţionate de Anonymus sau pomenite mai sus, istoricul francez A. de Gerando arată, încă în urmă cu un secol, că „românii sînt în Transilvania cei mai vechi locuitori ai pămîntului. Ei locuiau ţara şi aveau un principat, cînd ungurii îşi întînseră stăpînirea peste munţi în vechea Dacie”. Cercetările arheologice au localizat cetăţile Biharia, Satu Mare,

Zalău, Cuvin, Orșova, Pescari — centre ale lui Menumorut și Glad. La Dăbica și Cluj-Mănăstur s-au descoperit două cetăți voievodale — centre ale voievodatului lui Gelu; Alba Iulia¹ s-a dovedit, de asemenea, a fi centrul unui important voievodat.

Dealtfel, multe alte cronici din sec. XII-XIV (Simon de Keza, Henric de Megeln, *Chronicon Monacense*, *Chronicon Posoniense*, *Legenda Sancti Gerhardi*²) atestă atât formațiunile politice enumerate mai sus, cât și populația românească de aici, cunoscută sub numele de *vlahi*, *blași*, *blaci*, *blachi*, *volohi*, *balak*, *walachen*, *olah*.

Concomitent cu procesul de dezvoltare a primelor voievodate românești, spațiul carpato-danubiano-pontic a fost marcat de ultimele migrații: pecenegii, uzii, cumanii. Fenomen de amploare, aceste migrații au survenit într-un moment în care relațiile sud-est europene erau înăsprițe, în special de rivalitatea dintre Imperiul bizantin și statul bulgar. Cu toate acestea sînt menționate, în diferite documente, și atestate arheologic, acțiunile întreprinse de voievodatele și ducatele românești, pentru conservarea propriei identități. În această vreme, documentele menționează, sub diferite denumiri (Valahia, Vlahia Mare, Vlahia Mică, Vlahia de Sus), organizațiile politice ale românilor și la sud de Dunăre.

Pe teritoriul Dobrogei, inscripția de la Mircea Vodă din anul 943, evidențiază existența unor organisme politice conduse de jupanii Dimitrie și Gheorghe, cel dintîi purtînd lupte cu bizantinii. Același proces se desfășura și în spațiul românesc dintre Carpați și Dunăre ca și în spațiul Carpato-Nistrian.

În pofida infiltrării ungare, formațiunile statale românești sînt atestate, în sec. XI, și în Transilvania. Centrul unor asemenea formațiuni se găsea la Moldovenesti (județul Cluj) și la Orlat (județul Sibiu). Existența românilor în arcul Carpaților este consemnată, de asemenea, și în *Podoaba istoriilor*, scrisă de personul Gardizi între 1049 și 1053. În sfîrșit, secolul următor avea să consemneze apariția puternicului stat al vlahilor și bulgarilor, condus de frații Asănești³, factor important al vieții politice în sud-estul continentului.

Descoperirile arheologice făcute pe teritoriul țării noastre — aproape 1 500 așezări, cetăți, sate și cimitire ale populației dacoromane și românești din sec. IV-XI — infirmă pe baze științifice orice acrobații ale unor așa-zisi istorici, care, certați cu adevărul și obiectivitatea, îi „plimbă” pe români, în toată această perioadă, prin Balcani, în urma turmelor de oi. Vidul invocat de ei — spre învrăjbirea popoarelor — este infirmat la tot pasul de existența unei societăți temeinic alcătuită de către oamenii pămîntului, poporul român care, asimilînd unele populații migratoare și-a organizat o viață economică, socială și politică proprie, luptînd vitejește de milenii pentru a-și apăra ființa, graiul și glia strămoșească, afirmîndu-se ca un factor de stabilitate, progres, cooperare, pace și civilizație în spațiul sud-estului european.

15 DIN 45

Seria a doua

de întrebări

1) Insurecția română din august 1944 a scurtat considerabil durata celui de-al doilea război mondial, înscriindu-se, prin valoarea și efectele ei, între contribuțiile majore ale românilor la istoria europeană și universală. „Ieșirea României din război înseamnă prăbușirea Germaniei”, scria la 28 august 1944 o publicație străină.

Numele ei ?

- a) Pravda
- b) Basler Zeitung
- c) Armia Ludowa

2) La 6 februarie 1939, România a fost printre primele țări semnatare ale Pactului Briand-Kellogg, care prevedea renunțarea la război ca mijloc de reglementare a litigiilor internaționale și rezolvarea acestor litigii numai pe cale pașnică.

În ce capitală europeană a fost semnat acest pact la 27 august 1928?

- a) Londra
- b) Paris
- c) Viena

3) Secretul cel mai bine păstrat din timpul celui de-al doilea război mondial a fost operația „Peste”.

Ce desemna acest nume de cod?

- a) cercetările privind punerea la punct a bombei atomice
- b) debarcarea în Franța
- c) transportul aurului englez în S.U.A.

4) În 1921, la Shanghai a avut loc, în secret, primul congres, de constituire al Partidului Comunist Chinez.

Între ce date?

- a) 10-12 iulie
- b) 15-18 iulie
- c) 23-31 iulie

5) Regatul Abomey, din sudul actualei Republici Populare Benin, a fost unul dintre cele mai vechi și puternice state africane.

Din ce secol consemnează tradiția locală începuturile acestui stat?

- a) sec. XIII
- b) sec. XV
- c) sec. XVI

¹⁻³ Magazin istoric, nr. 9/1981; 4/1979; 1-2/1981.

OMUL ȘI MILITANTUL GHEORGHE CRISTESCU

NICOLAE COPOIU

Mal 1971. La adunarea festivă din Capitală, consacrată aniversării semicentenarului Partidului Comunist Român, printre invitații în tribuna oficială se află și un militant în vîrstă de 89 ani, cu o nelipsită eșarfă roșie la gît. „Cred — spune în cuvîntul său tovarășul Nicolae Ceaușescu — că sînteți de acord să salutăm prezența la adunarea noastră solemnă a celui care a fost primul secretar general al Partidului Comunist din România, tovarășul Gheorghe Cristescu”. Moment emoționant: prin ovațiile celor prezenți în sală, partidul clasei muncitoare cinstește în mod sărbătoresc pe unul dintre militanții săi de frunte. Gheorghe Cristescu a trăit el însuși atunci,

după cum a mărturisit ulterior, bucuria supremă a vieții sale — aceea de a vedea cu proprii ochi forța partidului, marile lui înfăptuiri, așa cum le-au visat primele generații de militanți revoluționari.

Doi ani mai tîrziu, la 3 decembrie 1973, cînd Gheorghe Cristescu s-a stîns din viață, presa centrală a publicat un amplu necrolog semnat de C.C. al P.C.R. și de Consiliul General al U.G.S.R. Necrologul evoca succint principalele momente din istoria partidului, în timpul căreia Gh. Cristescu a avut un rol proeminent.

Cine a fost Gheorghe Cristescu și ce rol a ocupat el în istoria mișcării noastre muncitorești?

Gheorghe Cristescu face parte din pleiada militanților de frunte ai mișcării muncitorești din România primelor decenii ale veacului nostru. Fiu de țărăn din satul Copaciu, fostul județ Vlașca, el a venit în Capitală pentru a învăța meseria de tapițer-plăpumar, pe care avea s-o practice toată viața. Ultima lui semnătură, din 11 octombrie 1973, așternută pe un text-testament, dictat cu numai cîteva săptămîni înainte de a se stinge, precizează și profesia, devenită, pe parcursul îndelungatei sale vieți, un fel de renume: „Plăpumarul”.

Ca tînar meseriaș a intrat în organizațiile de breasă create prin legea meserilor din 1902. Apariția lui în organizațiile muncitorești s-a produs oarecum pe neașteptate. La al doilea congres-conferință al mișcării muncitorești, din 1907, a fost ales în Comitetul Central al Uniunii Socialiste din România, iar la Congresul din 1908 în Comisia Generală a Sindicatelor.

Bun organizator, dotat cu un deosebit talent oratoric, Cristescu s-a afirmat în anii

1907-1914, ca un conducător al sindicatelor, membru în același timp al conducerii Partidului Social-Democrat. Împreună cu Alecu Constantinescu, Dumitru Pop și Constantin Popovici, au fost aleși alternativi cîțiva ani în calitate de secretari ai Comisiei Generale a Sindicatelor din România.

În ajunul declanșării primului război mondial, la care România a participat cu dorința reintregirii țării, Gh. Cristescu a făcut parte din Comitetul Executiv al Partidului Social-Democrat din România, alături de Dumitru Marinescu, I.C. Frimu, Ecaterina Arbore, Cristian Racovski și M.Gh. Bujor. Războiul i-a dispersat. Dumitru Marinescu a murit eroic pe frontul din Transilvania, Ecaterina Arbore, Cr. Racovski și — pentru o vreme — M.Gh. Bujor au plecat în Rusia aflată sub iureșul evenimentelor revoluționare, iar I.C. Frimu a murit în februarie 1919.

In 1919, cînd s-a întrunit primul Parlament al României unite, ales pe baza votului universal, Gh. Cris-

tescu a fost ales deputat din partea Partidului Socialist.

După o absență de 20 ani, reprezentanții clasei muncitoare se aflau din nou în rîndurile deputaților. Introducerea votului universal ar fi trimis în Parlament mult mai mulți deputați socialiști dacă nu ar fi intervenit hotărîrea, greșită din perspectivă istorică, a abținerii Partidului Socialist de la alageri. Prezența în finalul for a deputaților socialiști, care luptau direct pentru înfăptuirea unor reforme social-politice și economice radicale nu era pe placul reprezentanților celorlalte partide politice. De aceea, cînd Gheorghe Cristescu a fost înțîmpinat cu ostilitate, președintele Adunării Deputaților, Nicolae Iorga, a fixat, cu o extraordinară precizie, într-o frază lapidară, locul lui Gheorghe Cristescu și al partidului pe care îl reprezenta în istoria țării în acel moment. Dîndu-i cuvîntul, marele istoric i-a invitat pe deputați să-l asculte în liniște „pe omul care reprezintă un puternic curent în

această țară". Prin aceasta N. Iorga recunoștea, în spiritul obiectivității, locul important pe care îl ocupa Partidul Socialist în viața social-politică a țării.

Dintre intervențiile lui la tribuna primului Parlament al României unite merită să fie reamintită declarația făcută în numele partidului, declarație care pune în evidență un fapt — remarcat abia în ultimii ani de istorici — acela că Partidul Socialist a militat de la început practic și consecvent pentru înfăptuirea Marii Uniri încheiată la 1 decembrie 1918 și a acționat pe scară națională pentru consolidarea ei: „Prin însăși constituția sa internă, partidul nostru s-a pus realmente pe baza acestei stări de fapt, intrînd în strînsă legătură cu organizațiile socialiste din provinciile alipite și înjghebind împreună un singur partid unitar, al întregii clase muncitoare... din România nouă, primul partid politic al întregii României”.

În 1919, primul an după făurirea statului unitar român, în mișcarea muncitorească, ea însăși întărită prin procesul unificării tuturor organizațiilor din România reîntregită, Gheorghe Cristescu a fost printre pușinii lideri rămași pe baricadele luptei revoluționare a partidului. Alături de ei s-au ridicat noi militanți, care în anii furtunoși 1918-1921 au pregătit politic, ideologic și organizatoric marele congres din mai 1921¹, care va marca, odată cu unificarea partidului la scara României unite, transformarea Partidului Socialist din România în partid comunist. Gh. Cristescu are meritul de a fi înțeles necesitatea acestui proces istoric și de a fi luptat pentru înfăptuirea lui de pe pozițiile cele mai înaintate ale clasei muncitoare, ale poporului român.

Gheorghe Cristescu (dreapta), împreună cu Gheorghe Dimitrov și Liuba Dimitrova, la Sofia, în 1914

Numele lui Gh. Cristescu este indisolubil legat de istoricul Congres din mai 1921. Arestat la 12 mai 1921, împreună cu ceilalți delegați la congres și dus pe băncile acuzaților în înscenarea judiciară care a urmat, Gheorghe Cristescu a dovedit în timpul acesteia marea sa forță revoluționară, patriotismul său fierbinte.

Intrușt acuzații pretindeau că militanții partidului comunist, mai ales după afilierea la Internaționala Comunistă, ar fi fost ruși de poporul român și de interesele sale, Gheorghe Cristescu a dejucaat magistratul această înscenare, creînd o scenă de

neuitat în analele mișcării muncitorești din țara noastră. El a citat, ca martor, pe tatăl său, țaran în vîrstă, care a intrat în sala tribunalului cu pieptul împodobit de decorațiile primite în timpul războiului din 1877-1878.

Pentru prestigiul și influența pe care Gh. Cristescu le avea în rîndul maselor muncitoare este semnificativ și următorul fragment din ordonanța definitivă a Curții Marțiale, reprodus într-un articol publicat de ziarul *Socialismul*, din 3 februarie 1922, cu titlul *Pentru istorie*:

¹ Magazin istoric. nr. 5/1976, 5/1981.

(Continuare în p. 44)

1914
(10 august)

AL XIII-LEA CONGRES AL MIȘCĂRII

(Congresul extraordinar al Partidului Social- DELEGAȚI PARTICIPANȚI

La lucrările congresului au participat 54 delegați, reprezentând Comitetul Executiv al partidului (3), Comisia Generală a Sindicatelor din România (3), redacțiile ziarului *România muncitoare* (1) și revistei teoretice *Viitorul social* (1), Comitetul Central al Mișcării Tineretului Muncitoresc (1), Cercul feminin socialist (2), precum și secțiunile locale ale partidului și sindicatele muncitorești din: Alexandria — 1; Bacău — 1; Brăila — 3 (Secțiunea P.S.D.R. și Uniunea lucrătorilor în transporturi — 1, sindicatul muncitorilor portuari — 1, sindicatul funcționarilor comerciali — 1); București — 19 (Secțiunea P.S.D.R. — 5, Uniunea lucrătorilor în fier și metal — 1, sindicatul cizmarilor — 3, sindicatul croitorilor — 2, sindicatul lucrătorilor în fier și metal — 2, sindicatul tipografilor — 1, sindicatul tapițerilor — 1, sindicatul tâmplarilor — 1, sindicatul funcționarilor comerciali — 1, sindicatul călcătorilor — 1, sindicatul mixt — 1); Buzău — 1 (sindicatul mixt); Cernavodă — 2; Cîmpina — 1; Constanța — 2 (Secțiunea P.S.D.R. — 1, sindicatul

lucrătorilor în fier și metal — 1); Craiova — 1 (sindicatul mixt); Focșani — 1 (Secțiunea P.S.D.R. și sindicatul mixt); Galați — 2; Pitești — 1 (sindicatul mixt); Ploiești — 5 (Secțiunea P.S.D.R. — 2, sindicatul tâmplarilor — 1, sindicatul brutarilor — 1, sindicatul mixt — 1); Țișta — 1; Turcoaia — 1; Turnu Severin — 1 (Secțiunea P.S.D.R., sindicatele croitorilor și cizmarilor); invitați — 2.

Pe baza stenogramei congresului și a altor documente au fost identificați toți participanții la lucrări:

Comitetul Executiv al P.S.D. din România: **Al. Constantinescu, Gh. Cristescu, dr. Ecaterina Arbore.**

Comisia Generală a Sindicatelor din România: **C. Popovici, D. Pop, Gh. Oprescu.**

Redacția ziarului *România muncitoare*: **T. Iordăchescu.**

Redacția revistei *Viitorul social*: **dr. Otto Călin.**

Comitetul Central al Mișcării Tineretului Muncitoresc: **C. Angelescu.**

Au fost identificate fotografiile următorilor 30 participanți la congres:

I.C. Frimu	Dobrogeanu-Gherea	Al. Constantinescu	Gh. Cristescu	Ecaterina Arbore
				
T. Iordăchescu	Gh. Oprescu	C. Mănescu	Iancu Iliescu	L. Gheller
				
Gh. M. Vasilescu	Rozalia Frimu	Gh. Mușetescu	C. Angelescu	Valerian Prescurea
				

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, a deschis era organizării politice a clasei muncitoare la scară națională, a afirmat cu putere rolul clasei muncitoare ca forță socială cea mai progresistă în dezvoltarea națiunii noastre pe calea progresului și civilizației.

NICOLAE CEAUȘESCU

MUNCITOREȘTI DIN ROMÂNIA

Democrat din România și al mișcării sindicale)

LA CONGRES

Cercul feminin socialist: Rozalia Frimu, Constanța Niculescu.

ALEXANDRIA: I. Ștefănescu.

BACĂU: M. Ornstein.

BRĂILA: C. Mănescu, Stoica Mihalcea, A. Bleicher.

BUCUREȘTI: I.C. Frimu, dr. Cr. Racovski, I. Sion, Al. Pătrușescu, C. Gheorghian, D. Grofu, Gh. M. Petrescu, M. Bălineanu, Spiridon Calu, P. Rădulescu, Ana Comănescu, Valerian Prescurea, G. Teodorescu, Gh. Ene Filipescu, I. Mihăilescu, I. Șerbănescu, C. Stoicescu, Gh. M. Vasilescu, Șt. Șoșu.

BUZĂU: N. Boiangiu.

CERNAVODĂ: G. Anghelache, P. Moraru.

CÎMPINA: Paul Marc.

CONSTANȚA: N.I. Ghefu, Ioniță Giurgiu.

CRAIOVA: Șt. Stănescu.

FOCȘANI: Iacob Kleinsteil.

GALAȚI: Gh. Mușetescu, N. Ionescu.

PITEȘTI: R.D. Voichin.

PLOIEȘTI: C. Ionescu, I. Marinescu, Al. Spirescu, Ghiță Marinescu, L. Morgenstern.

TIȘIȚA: P. Georgescu.

TURCOAIA: P. Marinachi.

TURNU SEVERIN: Iancu Iliescu.

Invitați: C. Dobrogeanu Gherea, L. Gheller.

Ordinea de zi a congresului

1. Socialismul român, războiul european și neutralitatea (raportor: dr. Ecaterina Arbore).
2. Războiul și lipsa de lucru (raportor: C. Popovici).

Conducerea lucrărilor congresului

Președinte de onoare: C. Dobrogeanu-Ghera.

Președinte: Al. Constantinescu.

Secretari: C. Mănescu, Paul Marc, I. Sion.

Organe de lucru

Comisia de redactare a rezoluțiilor: dr. Cr. Racovski, dr. Ecaterina Arbore, C. Popovici, I. Sion.

dr. Cr. Racovski	C. Popovici	D. Pop	dr. Ottoi Călin	I. Sion
				
N.I. Ghefu	Al. Pătrușescu	D. Grofu	Gh. M. Petrescu	M. Bălineanu
				
Ana Comănescu	Gh. Ene Filipescu	Stoica Mihalcea	N. Boiangiu	Paul Marc
				

MARELE ȘI MODESTUL GIUSEPPE GARIBALDI

Prof. PAOLO ALATRI

Cu ocazia aniversării centenarului revoluției garibaldiene din Italia, au avut loc și în România o serie de manifestări, în cadrul cărora a fost subliniat aportul lui Giuseppe Garibaldi la opera de unificare a Italiei.

În paginile ce urmează, prezentăm cititorilor noștri, într-o formă prescurtată, o imagine a lui Garibaldi în viziunea lui Paolo Alatri, profesor de istorie modernă la Universitatea din Perugia,

care a luat parte și la o masă rotundă organizată de Institutul italian de cultură din București.

Distinsul istoric italian este specialist în problemele Risorgimentoului, ale originilor fascismului, istoriei mișcării antifasciste și iluminismului francez, domenii în care a publicat o serie de lucrări atât în Italia cât și în străinătate. Prof. Paolo Alatri este și președinte al Asociației istoricilor Italiei secolului XVIII.

Se poate spune că „marele” Garibaldi s-a născut odată cu Republica Romană, din 1849. E drept, devenise cunoscut datorită acțiunilor sale din America de Sud; în Italia însă nu participase decât la tentativa insurrecțională din Genova, din 1834 (motiv pentru care se expatriase, fiind condamnat la moarte în lipsă). El luase parte la cîteva campanii din primul război de independență (1848), fără a-și putea demonstra atunci calitățile militare. Scăpase, ca prin minune, împreună cu puținii săi tovarăși, din încercuirea austriacilor, ceea ce făcuse pe unul dintre generalii lor să exclame: „piemontezii au un mare soldat și nu își dau seama”.

Personalitatea lui Garibaldi s-a afirmat pe deplin la Roma, unde el a ajuns la 12 decembrie 1848, și unde, după ce au început lucrările Adunării constituante, a impus proclamarea republicii. În slujba acesteia, Garibaldi și-a pus spada, entuziasmul și genul său militar.

Dar cum s-a ajuns la proclamarea republicii?

Nu poți ajunge nimic, dacă...

De zeci de ani, în ținuturile supuse puterii Bisericii, mocnea o stare de profundă nemulțumire. Înaltul cler și aristocrația, deținînd toate drepturile, constituiau o castă închisă. Unul dintre cele mai mari rele existente în Italia era corupția din administrație. Ni s-au păstrat numeroase mărturii. Într-o carte despre Statul papal, publicată la Paris, în 1847, un scriitor francez constata: „La Roma nu poți ajunge nimic, nu poți obține nici onoruri, nici avere, nici funcții, dacă nu aparții ierarhiei ecleziastice”. Francesco Liverani, fost secretar al papei, dezgustat de corupția de la Roma, a publicat mai multe cărți în care a dezvăluit aceste plăgi, afirmînd: „toți cei din jurul Sfîntului Scaun încalcă, după cum le place, sîntele legi, avînd deplină și funesta siguranță că nu li se poate întîmpla nimic”; el a relatat o serie de întîmplări scandaloase petrecute în restrînsul cerc de familii care dominau viața publică și afa-

cerile în Statul papal. Și Marco Minghetti a înfierat, în *Amintirile mele*, ineficiența și corupția guvernului și ale cla-

sei conducătoare, descriind ceea ce devenise pe atunci la Roma o practică curentă: dacă vreun fiu de cardinal se căsătorește și, la rîndul său, căpăta un fiu, cardinalul bunnic, în semn de bunăvoință, îl făcea pe nepot, încă de la naștere, funcționar al statului și astfel familia începea să primească imediat leaful corespunzător; murea cumva copilul? (procentul mortalității infantile fiind ridicat) părinții puneau același nume ca al răposatului celui de-al doilea născut, continuînd astfel să-i încaseze „drepturile”.

Un caz dintre cele mai tipice ce relevă complicitatea dintre înalta ierarhie papală și aristocrație este acela al fraților Antonelli. Cardinalul Giacomo Antonelli era un bărbat urît, distant, viclean și inteligent; a trăit 27 ani la Vatican, avînd cea mai înaltă funcție după aceea a papei; în ciuda unei vieți aparent retrase, despre el s-au povestit anecdote și istorioare picante. Într-adevăr, moartea sa a iscat un lanț de certuri între moștenitorii legitimi și cei naturali, care își reclamau partea ce li se cuvenea din imensul patrimoniu lăsat. Acest reprezentant al tendințelor reacționare din Roma avea un frate, Philippo Antonelli. În timpul restaurației care a urmat căderii Republicii Romane, respectiv atunci cînd au fost reintroduse din plin metodele la modă înainte de revoluție, el a devenit guvernator al Băncii romane, create de Pius IX. De la această bancă luau bani mai marii ierarhiei clericale și ai aristocrației; tot instituția respectivă a fost inițiativa unor manevre speculative datorită cărora apăreau peste noapte averi imense, bogății fără margini, în timp ce, ca urmare a acelorăși operații bancare, chiriile caselor urcau vertiginos, iar veniturile țăranilor scădeau în aceeași proporție.

Între 1815 și 1846, nemulțumirea, nu numai a straturilor populare dar și a burgheziei mici și mijlocii, izbucnise sub diferite forme: de la conspirații de grup și mici rebeliuni locale pînă la miș-

cările revoluționare din 1830-1831, la care se adăuga ploaia de petiții, manifeste, memorii, deseori semnate de un mare număr de persoane, care, periodic, erau trimise guvernului.

Aceasta era situația care, pe de-o parte, l-a constrîns pe Pius IX să adopte cîteva reforme, de fapt timide și limitate, iar pe de altă, a decis populația să acționeze mai energic. În cele din urmă, speriat de uciderea unuia dintre cardinalii săi, Pius IX, sfătuit de cardinalul Antonelli, a fugit la Gaeta, adăpostindu-se în brațele regelui Ferdinand de Bourbon.

O ședință de 14 ore

Din toate colțurile Statului papal au sosit la Roma cereri pentru convocarea unei Adunări constituante. În ciuda amenințărilor pe care papa Pius IX le proferă de la Gaeta, pentru ca oamenii să se abțină de la vot, plebiscitul, ținut la 21 ianuarie 1849, a înregistrat un mare procentaj de alegători. Aristocrația, care pînă atunci fusese predominantă în cele două Camere existente, a obținut numai o șeptime din locuri; grosul Adunării constituante era format din burghezi — proprietari de pămînt, comercianți și mici industriași. A fost ales și un prelat democratic și republican, monseniorul Muzzarelli.

O problemă importantă este aceea a așa-ziselor „străini”; publicistica și istoriografia reacționară și pontificală au susținut întotdeauna teza că Republica Romană ar fi fost opera unei minorități de „străini”, veniți la Roma ca să-și impună voința lor sectară. Or, dincolo de faptul că erau considerați astfel cei din Neapole, Sicilia, Florența, Livorno, Milano, Veneția, Genova, adică italieni care, nefiind supuși ai Statului papal, erau pentru Pius IX și pentru consilierii săi într-adevăr „străini”, ei erau, la deschiderea adunării, foarte puțini. În momentul în care a fost proclamată republica, acești „străini” nu ajunseseră

1807

4 iulie. În orașul Nisa, aparținînd, din 1814, Piemontului, se naște, într-o familie de pescari și comercianți, Giuseppe Garibaldi (în urma războaielor dintre Austria pe de o parte, Piemont și Franța, pe de altă, în 1860, Nisa și Savoya vor fi încorporate Franței).

Garibaldi în costum gaucho, în amintirea anilor petrecuți în America de Sud

1814

După prăbușirea imperiului napoleonean, statele din peninsula Italică, nouă la număr (regatul Sardiniei sau Piemontul, ducatele Modena, Parma, Lucca și Toscana, Statul papal, regatul celor două Sicilii — care îngloba Neapole și Sicilia — republica San Marino și principatul Monaco), sînt restaurate sub dominația austriacă. Lombardia și Veneția sînt anexate de Austria.

1830-1831

Mișcări revoluționare în Parma, Toscana, Modena și Statul papal, reprimare de armata austriacă.

1832

Garibaldi primește gradul de căpitan în marina comercială, după ce, timp de peste zece ani, navigase pe diverse nave în Mediterana și Marea Neagră.

1833

Influențat de idelle gînditorului socialist francez contele de Saint-Simon și de cele ale patriotului italian Giuseppe Mazzini, Garibaldi aderă la Organizația revoluționară „Tînăra Italie”, înființată de Mazzini în 1831.

1834

Participă la o mișcare republicană îndreptată contra regelui Piemontului, Carol Albert (1831-1849). Complotiștii sînt descoperiți; Garibaldi scapă fugind în Franța și de acolo în America de Sud. Este condamnat la moarte în contumace de către un tribunal genovez.

1836 - 1848

Ani petrecuți ca exilat în America de Sud. La început luptă în serviciul Republicii Rio Grande do Sul, care încerca să se desprindă din Imperiul brazilian. Apoi se alătură Uruguayului, participând la războiul de eliberare dus de acesta împotriva dictatorului Argentiniei, Juan Manuel de Rosas. Victoriile legiunii italiene „cămășile roșii”, înfrântă de Garibaldi în bătălia de la Sant' Antonio (1846), îl duc faima în toată Europa. Italia oferindu-i în dar o sabie confecționată cu bani strânși prin liste de subscripții. Din această perioadă datează legătura lui cu Anna Maria Elbeiro da Silva (Anita), o femeie duraoasă, care l-a fost nu numai soție (din 1842) ci și tovarăș de armă. În amintirea acestor ani, a purtat până la sfârșitul vieții costumul unui gaucho din pampas.

1848

22 martie. Piemontul declară război Austriei.

Aprilie. Însoțit de 60 membri ai „cămășilor roșii”, Garibaldi se reîntoarce în Italia ca să lupte alături de compatrioții săi împotriva austriacilor. Se oferă să-și pună sabia, mai întâi, în slujba papei Pius IX, apoi, în cluda convingerilor sale republicane, în cea a regelui Carol Albert. Deoarece episcopul din 1834 nu fusese uitat, amândoi îl refuză.

24 iulie. Piemontezii sînt înfrinți de austriaci în bătălia de la Custoza.

9 august. În urma armistiștiului lui Salasco (generalul care a condus negocierile), austriacii își întăresc drepturile asupra Lombardiei.

26 august. Garibaldi, în fruntea a 3.000 partizani, continuă luptele împotriva austriacilor. Este învins la Morazzone și sînt să se retragă dincolo de frontiera elvețiană.

25 noiembrie. Alarmat de agitația radicalilor din Statul papal, Pius IX fuge din Roma la Gaeta, unde se pune sub pro-

tecția la Roma. Mazzini¹ ca și mulți alții au sosit acolo aproape o lună după proclamarea ei și, ca o dovadă, există celebra telegramă prin care Mazzini a fost chemat: „Roma Republică. Veniți!”

La sfârșitul unei ședințe care a durat 14 ore, în noaptea de 8 spre 9 februarie 1849, Adunarea constituantă a proclamat Republica Romană. Această hotărîre a fost rezultatul unei situații obiective și s-a datorat, mai ales, reprezentanților burheziei mici și mijlocii. Mai mult decît atît, proclamarea a fost votată aproape în unanimitate; din circa 150 votanți, numai 10 au fost contra și 12 s-au abținut.

După ce a fost proclamată republica, Adunarea constituantă a început să lucreze pentru un vast program de reforme, urmărind crearea unor structuri instituționale și politice cu caracter democratic avansat. A fost anulată legea care îi pedepsea pe cei datori cu închisoarea; s-a hotărît secularizarea averilor ecleziastice, ce constituiau aproximativ o treime din întreaga bogăție națională a statului roman; s-a desființat jurisdicția episcopilor asupra universităților și a altor școli ale republicii, cu excepția seminariilor; familiile bogate și societățile industriale și comerciale urmau să acorde un împrumut obligatoriu și progresiv statului; toți cetățenii între 18 și 55 ani erau obligați să facă parte din Garda națională, fără ca cei de origine umilă să mai fie excluși, după cum stabilise guvernul pontifical. Au fost abolite taxa de barieră pentru mărfurile comerciale și taxa pentru autorizațiile de exercitare a meseriilor. S-a îmbunătățit regimul din închisori și din casele de nebuni; o reformă democratică a desființat taxele pentru studii universitare; ample lucrări publice au angrenat o serie de artiști și meșteșugari și s-a început

construirea masivă de locuințe pentru populație; o importantă reformă vamală a marcat trecerea de la protecționism la liberul schimb.

În acest timp, patru armate — napolitană, spaniolă, austriacă și franceză — au asediat orașul, hotărîte să-l sufocă și să înăbușe astfel revoluția populară.

Cele două personalități importante ale Republicii Romane, Mazzini și Garibaldi, au înfruntat asaltul avînd fiecare o altă concepție asupra războiului național și popular. Mazzini era de părere că obiectivul prioritar al insurecției naționale trebuia să fie cucerirea puterii în cîteva state ale peninsulei și, în primul rînd, în Roma, rezervînd grupurilor de guerilă un rol auxiliar. Garibaldi, în schimb, inspirat de experiențele sale din America de Sud, ar fi dorit un război insurecțional dinamic, un război de atac, care, folosind toate formele posibile de luptă populară, să ducă la ridicarea și înrolarea tuturor cetățenilor din peninsula.

Din această cauză, pe Garibaldi l-a durut mult faptul că Mazzini l-a împiedicat, după lupta din 30 aprilie 1849, în care el a respins primul atac al lui Oudinot, să-și fructifice victoria urmărind trupele franceze pînă în apele mării, în loc să-l lase pe generalul francez să se retragă la Civita Vecchia și să trimită telegrame la Paris, cerînd înțăriri. Este adevărat că Mazzini a avut în vedere un considerent politic, și anume speranța de a păstra o șansă de tratative cu Republica Franceză, crezînd că aceasta nu s-ar întina prin demolarea Republicii Romane. Într-o scurtă schiță biografică a lui Garibaldi, Cesare Spellanzon scrie în legătură cu aceasta: „În ultimă instanță, putem spune că Garibaldi avea dreptate și Mazzini nu; dar dacă am fi fost contemporani ai acelui eveniment, ar fi trebuit, probabil, să fim de acord cu triumviratul”.

Oricum, divergențele dintre liderii republicii s-au accentuat după lupta cu Bourbonii, din 9 mai, de la Palestrina. Garibaldi ar fi vrut să urmărească trupele înfrînte ale lui

Copiii din Palermo întîmpină pe eliberator

¹ Giuseppe Mazzini (1805-1872), om politic și publicist italian. Unul dintre conducătorii mișcării de eliberare a poporului italian — Risorgimento. A organizat în emigrație, la Marsilia, Societatea revoluționară „Tînăra Italie” (1831); membru al triumviratului care a condus Republica Romană (martie-iulie 1849). Vezi Magazin istoric, nr. 11/1972.

Ferdinand II, dar Mazzini, îngrijorat de manevrele suspecte ale lui Oudinot, l-a rechemat la Roma, în timp ce seful „cămășilor roșii” trecuse deja frontiera Neapolelui și se afla pe drumul care duce de la Ceprano la Aquino. „Cetățene triumvir Mazzini — i-a răspuns Garibaldi — am primit scrisoarea voastră în data de 26 și mă supun ordinelor; deși, după părerea mea, vom pierde tot ceea ce am câștigat cu această expediție”. A plănuit să se întoarcă trecând prin Sora, Aquila și Terni, astfel încât să-i poată ataca din spate pe austriaci, în cazul în care aceștia s-ar fi îndreptat și ei către Roma; urmarea — deci — să acționeze din proprie inițiativă, în mod autonom; dar, în aceeași seară, la Arce unde își cantonează trupele, a primit un nou ordin prin care i se cerea să se întoarcă, pe calea cea mai scurtă, la Roma. Ordin care i s-a părut dat dinadins — cum a scris apoi în *Memorii* — ca să arunce armata Republicii Romane „direct în ghearele tiranului de pe Sena”, adică ale lui Ludovic-Napoleon.

S-a supus deci, dar scriștând din dinți. Considera că ceea ce voia să facă Mazzini, adică să concentreze toate forțele republicane în Capitală, era lipsit de sens: „Cine cunoaște cât de cât Roma și cele 18 000 ziduri ale sale știe foarte bine că este imposibil s-o aperi împotriva unei armate mult superioare, atât numeric, cât și ca material de război”. Și adăuga: „Deci nu era tactic ca toate forțele armatei romane să fie masate în apărarea Capitalei, ci majoritatea lor trebuiau plasate în numeroasele poziții strategice din exterior, trebuia chemată toată populația la arme, trebuia să fiu lăsat să-mi continui marșul victorios către inima regatului (medirional), și, în sfârșit, după ce mi s-ar fi trimis cât s-ar fi putut din forțele de apărare ale Romei, aș fi salvat însuși guvernul, pentru ca acesta să-și stabilească sediul într-un punct mai central și mai ușor de apărat”.

Dacă Giuseppe Mazzini a fost suflul rezistenței morale a Romei, Giuseppe Garibaldi

a fost suflul rezistenței ei militare. Dar oamenii de rând, locuitorii celor mai sărace cartiere din oraș, au fost cei care au alergat să apere ziduri și să lupte pe baricade, deoarece pentru ei republica însemna propria lor viață.

Guerila și ofițerii de meserie

Voluntari din toată Italia veniseră la Roma pentru a participa la apărarea ei împotriva coaliției străine, care li avea în frunte pe papă. Tineri, în mare parte studenți, liber profesioniști, mici burghezi, s-au înscris în legiunile de voluntari făcând miracole de vitejie, apărând, cu viața lor, fiecare metru de pământ. Afirmația că au făcut miracole nu este o figură retorică. Luptau împotriva unei armate de circa 30 000 soldați, considerați printre cei mai buni din Europa; mai mult, această armată franceză nu a reușit să înainteze decât prin înșelătorie; prin înșelătorie a debarcat la Civita Vecchia, prin înșelătorie a ocupat pozițiile de pe Monte Mario, în noaptea de 30 mai, în timp ce plenipotențiarul francez Lesseps¹ discuta acordul cu Republica Romană, acord care apoi a fost renegat; prin înșelătorie, fără a se ține seama de promisiunile făcute, a reînceput atacul, în noaptea de 2 spre 3 iunie, deci cu mai mult de 23 ore înainte de sfârșitul armistițiului fixat, într-o scrisoare către republică, de însuși comandantul francezilor.

În fața acestei mari armate, bizuindu-se pe o înșelătorie ridicată la nivel de politică strategică, se aflau forțele Republicii Romane, mult inferioare ca număr, dar animate de un înalt spirit patriotic. Fiecare poziție era pierdută, recâștigată, pierdută din nou, recucerită; fiecare casă, fiecare vilă din afara porții S. Pancrazio unde, timp de aproximativ o lună, bătălia s-a dat cu înverșunare, a devenit

¹ Ferdinand de Lesseps (1805-1894), diplomat francez și constructorul Canalului de Suez. *Magazin istoric*, nr. 8-9/1977.

tecția Bourbonilor napolitani. În fruntea unui grup de voluntari, Garibaldi se îndreaptă spre Cetatea Eternă.

1849

5 februarie. Ales deputat în Adunarea constituantă, Garibaldi propune ca Roma să devină republică independentă.

9 februarie. Proclamarea Republicii Romane.

20 martie. Plementul declară din nou război Austriei.

23 martie. Trupele plemonteze sînt înfrînte în bătălia de la Novara; regele Carol Albert abdică în favoarea fiului său, Victor Emmanuel II.

29 martie. La aflarea vestii despre înfrîngerea de la Novara, la Roma se constituie un guvern revoluționar, în frunte cu „triumviratul” Mazzini, Saffi, Armellini.

24 aprilie. O expediție franceză condusă de generalul Nicolas Oudinot, avînd ca scop reinstaurarea papei Pius IX, debarcă la Civita Vecchia.

29-30 aprilie. În fruntea unei legiuni de voluntari adunați în grabă și folosind tactica luptelor de guerilă, cu care soldații francezi din armata regulată nu erau obșinuți, Garibaldi respinge atacul lui Oudinot.

Voluntari în armata lui Garibaldi

Mai. Trupele napolitane, trimise de protectorul papei, Ferdinand II de Bourbon (1830-1859), în aprilie lui Oudinot, sînt învinse de Garibaldi la Palestrina și Velletri.

Iunie-iulie. Oudinot primește întăritări și, totodată, ordinul de a ocupa, cu orice preț, Roma. Prin curajul și dîrzenia cu care Garibaldi și oamenii săi au apărat orașul, s-a înscris o pagină de mare eroism în istoria Risorgimentului, constituită o lecție de patriotisme pentru compatrioții lor.

3 iulie. Roma cade în minile francezilor. Urmărit de francezi, austrieci, spanioli și napolitani, Garibaldi, însoțit de circa o mie de oameni, reușește — printr-o retragere celebră — să străbată Italia Centrală și, trecînd peste Apennini, să ajungă pe teritoriul neutru al Republicii San Marino. În cursul acestei traversări moare viteza sa soție, Anita.

1849 - 1854

Plăcăt din nou în America. Un timp lucrează în fabrica de luminări a unui compatriot la New York; apoi își revine vechea meserie de căpitan de vas prin Africa de Nord și America de Sud.

1854

Garibaldi se reîntoarce în țară, cu permisiunea conțelui de Cavour, primul ministru al regatului Sardiniei.

1855

Cumpără o parte din insula Caprera (între Corsica și Sardinia), unde își va stabili domiciliul până la sfârșitul vieții.

1856

Organizează o expediție pentru a-l elibera pe deținutul politic din Neapole. Nu reușește.

1858

La inițiativa lui Cavour, Garibaldi primește gradul de general-maior în armata piemonteză, participând la pregătirile unui nou război împotriva Austriei.

20 iulie. La Plombières, împăratul Franței, Napoleon III, se întâlnește în secret cu Cavour; acordul de alianță împotriva Austriei devine, din 10 decembrie. Tratatul de alianță franco-piemontez.

1859

29 aprilie. Trupele austriece, conduse de generalul Franz Gyula, invadează Piemontul. În fruntea a 5 000 Cacciatori delle Alpi (vânători alpi), Garibaldi obține o serie de victorii.

1859 - 1860

În urma bătăliilor de la Magenta și Solferino, austriecii sînt învinși. Lombardia revine Franței care o cedează Piemontului, primind, în schimb, Nisa — orașul natal al lui Garibaldi — și Savola. Cedarea Nisei îl revoltă pe Garibaldi, care protestează violent în Parlament împotriva violării principiului național.

1860

Ianuarie. Se căsătorește cu Glussepina, fiica marchizel Raimondi, dar o părăsește scurt timp după ceremonie, deoarece descoperă că era însărcinată în clipa lui. Abia 20 ani mai târziu, obține anularea căsătoriei pentru a-și putea legitima copiii răuțiți de Francesca Armosino, cea de-a treia soție.

4 aprilie. Revolta împotriva Bourbonilor, izbucnită în Sicilia, este înăbușită.

Mai. Expediția celor O Mii. Cu dorința de a elibera Sicilia și Italia de Sud de sub dominația Bourbonilor din Neapole, Garibaldi, însoțit de un detașament de 1 087 voluntari, „cămășile roșii” se îmbarcă pe două vase din portul Genova.

Camillo Benso, conte de Cavour (1810-1861), om politic italian. Prim-ministru al regatului Sardiniei (1852-1861), cu o întrerupere în 1859 și al regatului Italiei unificate. Vezi Magazin istoric, nr. 1/1972.

un nod de apărare și de contraatac; dinăuntru al celorlalte războaie, la care fuseseră reduse clădirile, de multe ori asaltate din toate părțile, ostașii republicii continuau să reziste. Și în spatele voluntarilor veniți din toate părțile Italiei se afla poporul din Roma. Când Lesseps a intrat în oraș, indoctrinat de prietenii săi din comandamentul militar francez, a constatat cu proprii lui ochi că de diferită era realitatea: „Eu văd — a scris atunci — că tot orașul e sub arme, întreaga populație decisă să reziste și, fără nici o exagerare, cred că sînt peste 25 000 combatanți. Dacă vom intra prin forță în Roma, vom trece nu numai peste cadavre de aventurieri străini, dar vom lăsa pe caldarîm burghezi, prăvăliași, tineri de familie bună, în concluzie toate acele clase care apără ordinea și societatea în Paris”.

Ceea ce înсуfla locuitorilor Romei eroism și spirit de sacrificiu a fost exprimat de Mazzini într-o scrisoare, pe care, în ziua de 17 mai, i-a trimis-o lui Lesseps: „În sufletul acestui popor există o hotărîre fermă: înlăturarea puterii temporare a papei. Toți sînt porniți împotriva conducerii de către cler, fie ea blindă sau indirectă în exercitarea ei. Față de om, în sine, poporul nostru, după fondarea republicii, s-a arătat întotdeauna generos; dar ideea unui guvern în sutane, a unui rege-pontif, îl face să freamă”.

Cînd s-a ajuns la bătălia decisivă, din 3 iulie 1849, bătălie care s-a dus neîntreput, din zori pînă-n seară, pe zidurile Romei, apărătorii republicii, comandanți de Garibaldi, au demonstrat un eroism demn de legendă. Garibaldi a fost adesea criticat pentru modul în care a condus apărarea, folosind mici plutoane risipite. Iată, de pildă, ce scrie Benedetto Musolino, un patriot calabrez de extremă stîngă, care a participat la lupte: „Garibaldi este omul care poate înfăptui acte îndrăznețe și de bravură numai cu un grup mic de partizani

care să nu depășească 3 000-4 000 oameni; un corp mai numeros îl încurcă și îl paralizază”.

Această părere a fost exprimată de Musolino înainte de 1860. Probabil că și-ar fi schimbat-o după ce, în timpul expediției celor O Mii, Garibaldi a dat dovadă că este capabil să conducă și o armată alcătuită din multe zeci de mii de oameni, chiar într-un mod genial și chiar în cîmp deschis, o dovadă fiind bătălia provocată de contraofensiva Bourbonilor de la Volturno. Dar, probabil, părerea severă a lui Musolino a fost influențată de relațiile sale cu Carlo Pisacane, șef de stat major al armatei republicane și în continuare controversă cu Garibaldi.

Conform concepției sale asupra războiului popular și revoluționar, Garibaldi i-a cerut lui Mazzini, în ziua de 2 iulie, chiar în ajunul bătăliei decisive pentru destinele Republicii Romane, să fie investit cu depline puteri dictatoriale. Acea cerere (asupra căreia Garibaldi nu a mai insistat și prin care urmărea doar să aibă mîna liberă pe plan exclusiv militar) i-a trezit ofiterului de carieră Pisacane — nemulțumit de tactica războiului de guerilla folosită de Garibaldi — bănuiala că o dictatură a lui Garibaldi ar fi periclitat libertatea republicană și ar fi dat naștere unui cult al personalității la fel de periculos. Cît de departe era Garibaldi de dorința de putere în afara războiului a demonstrat-o în cursul acțiunii celor O Mii; și cît de departe era de dorința ca persoana sa să devină obiect de cult a demonstrat-o cînd, după ce i-a dăruit un regat lui Victor Emmanuel¹, s-a retras modest², fără nici o pretenție, la Caprera.

¹ Victor Emmanuel II, rege al Sardiniei (1849-1861) și primul rege al Italiei unificate (martie-iunie 1861). Vezi Magazin istoric, nr. 1/1972.

² Giovanni Spadolini (Magazin istoric, nr. 10/1980), în lucrarea *Radicali din ottocento*, subliniază tocmai modul în care gîndirea și acțiunile politice ale lui Garibaldi au stat la baza luptei pentru o democrație reală, care a caracterizat lupta maselor populare din Italia, în următoarele decenii.

Fără doar și poate, Garibaldi a ieșit din eroica apărare a Romei cu o aureolă aproape mitică, de comandant de neînvins, care avea apoi să-i înlesnească „miracolele” din 1860, din Sicilia, din Calabria și din regiunea Neapoleului. Dar nu trebuie uitate nici cuvintele pe care Giuseppe Mazzini le-a adresat romanilor, în ziua de 30 iunie 1849: „Voi ați scris o pagină ce va rămîne în istorie

ca o mărturie a tăriei ce dormita în voi, izvor al faptelor voastre viitoare, pe care nici o forță nu va mai putea să le împiedice. Ați botezat cu glorie și ați scăldat în singele vostru generos noua viață care se deschide înaintea Italiei, viață colectivă, viața unui popor care vrea să existe și va exista”.

În românește de
Silvia DRĂNESCU

„Vorbesc unui principe limbajul inimii”

VITO GRASSO

Unirea principatelor române din 1859 s-a înscris ca un moment de excepțională însemnătate nu numai în istoria României, ci și în aceea a relațiilor dintre popoarele din centrul și sud-estul Europei. Este cunoscut faptul că România a fost o gazdă primitoare pentru revoluționarii și patrioții polonezi, bulgari, unguri, sirbi etc., ceea ce a provocat, în repetate rânduri, protestele marilor imperii absolutiste vecine. Ca o dovadă a acestei stări de lucruri, istoricul A.D. Xenopol, în lucrarea *Domnia lui Cuza Vodă*, cite un pasaj semnificativ din ziarul *Deutsche Petersburger Zeitung*, din 19/31 martie 1864: „Elementele revoluționare se adună în principate și găsesc acolo un loc liniștit și îndămănat pentru a cloci proiecte criminale”. Nevoit să ducă o politică de mare abilitate, Cuza declarase oficial că nu va îngădui activitatea revoluționarilor emigrați; în fapt însă, cum relevă Constantin C. Giurescu în *Viața și opera lui Cuza Vodă*, „în limitele intereselor superioare românești, fără a primejdui securitatea țării, Cuza și guvernele sale au acordat sprijin imigranților poloni și unguri”.

Planurile imigranților unguri și poloni, în colaborare cu cei italieni, de a forma, pe teritoriul României, oostire care să atace Imperiul habsburgic au fost descoperite de agenții marilor puteri și Cuza s-a văzut nevoit să intervină. Conducătorul acestei acțiuni, G. Frigiesy (sau Frigyes), locotenent-colonel care luptase sub comanda lui Garibaldi și cunoscut sub diferite nume (Agukorsai, Martin, Bérèghi, Fischer, Ionescu etc.), a fost arestat la București, în noaptea de 23 spre 24 iunie 1864, împreună cu alți cîțiva unguri și poloni, sub acuzaarea că pregăteau un complot împotriva lui Cuza. Din ordinul domnitorului, însuși șeful său de cabinet s-a ocupat de cercetarea împricinațiilor. Dealtfel, cu mult timp înainte, Cuza deținea date despre adevăratele intenții ale celor arestați. Cele aflate au confirmat informațiile anterioare și principele i-a amnistiat pe Frigiesy și tovarășii săi, printr-un decret datat 31 iulie 1864.

Cu două săptămîni înainte, domnitorului român îi fusese înmînată o scrisoare din partea revoluționarului italian Giuseppe Garibaldi, care intervenea în favoarea lui Frigiesy. Este un document semnificativ pentru raporturile româno-italiene din perioada luptei pentru unitate și independență națională. Iată textul scrisorii:

11 mai. Garibaldi debarcă la Marsala (în vestul Siciliei), și se proclamă dictator al Siciliei, adoptînd deviza „Italia și Victor Emmanuel”.

15 mai. Garibaldi, în fruntea celor 6 Mle, obține victoria în bătălia de la Calatafimi.

27 mai. Garibaldi ocupă Palermo și instalează un guvern provizoriu.

20 iulie. Nouă victorie garibaldiană la Milazzo; Sicilia e complet eliberată.

7 septembrie. Într-un mars triumfal, Garibaldi intră în Neapole; se autoproclamă „dictator al celor Două Sicilii” (teritoriile stăpînite de regele Neapoleului, înglobînd o mare parte din sudul Italiei și Siciliei). Francis II — succesorul, din 1859, al lui Ferdinand II, fuge la Gaeta.

26 octombrie. Garibaldi cîștigă cea mai mare bătălie din cariera lui militară, pe râul Volturno, cîndueînd 30 000 oameni împotriva forțelor napolitane. În urma unui plebiscit, Neapole și Sicilia votează pentru uniunea cu nordul Italiei.

7 noiembrie. Victor Emmanuel II, proclamat de Garibaldi rege al Italiei unificate și avîndu-l alături de el în caleașca regală, intră în Neapole.

Sfîrșitul lui noiembrie. Refuzînd orice recompensă, Garibaldi se retrage din nou în insula Caprera.

Pe fîrmaul Gaeta

1861

17 martie. Primul Parlament italian îl proclamă pe Victor Emmanuel II rege al Italiei unificate.

Iulie. Ca o recunoaștere a prestigiului său pe plan internațional, președintele Statelor Unite ale Americii, Abraham Lincoln, îi cheamă pe Garibaldi să lupte în războiul de secesiune de partea nordiştilor. Garibaldi nu acceptă oferta.

1862

29 august. Nouă încercare a lui Garibaldi de a ocupa Roma papală, în decăea de a face din aceasta capitala întregii Italie (capitală aflată atunci la Torino). Forțele guvernamentale italiene, sub preșlunea lui Napoleon III — care îl susținea pe papă — îl înving în bătălia de la Aspromonte (în Calabria). Rănit și luat prizonier, Garibaldi este cînd amnistiat. Se reîntoarce la Caprera.

Istorie și tradiție orală în Africa

Interviu cu profesorul Emmanuel Ghomsi

Profesor de istorie la Universitatea din Yaoundé, Republica Unită Camerun, membru al Biroului executiv al Asociației Istoricilor africani și redactor-șef al revistei pan-africane de istorie *Afrika Zamani* (Africa de ieri și de azi), Emmanuel Ghomsi este un interlocutor ideal pentru cel interesat de istoria pre-euro-peană a continentului negru. Competenței profesionale, i se adaugă, pentru ziarist, farmecul unei personalități deschise și spontane. În august 1980, în timpul celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București, profesorul african a avut amabilitatea să ne acorde un interviu.

— Putem vorbi oare despre o istoriografie africană până epoca mai veche? Și dacă da, care sînt sursele sale de documentare?

— Marea noastră problemă, a istoricilor africani, este întradezăr lipsa documentelor scrise pentru epoca de dinainte de venirea europenilor. Așadar, sîntem nevoiți să recurgem la alte surse, mai întortocheate, mai ocolite și, întrucîtva, mai puțin sigure.

— Care sînt acestea?

— În principal, sînt trei. Bineînțeles simplificînd oarecum lucrurile. În primul rînd, sursele arheologice, destul de numeroase în zona Sahelului. Acolo găsim monumente, ceramică, precum și obiecte de lemn, care se conservă destul de bine în condițiile de climă specifice sudului Saharei. O a doua sursă importantă de informație ne-o oferă scrierile coloniștilor sosiți în Africa înaintea conflictelor militare dintre albi și populațiile băștinașe. Ele se prezintă sub forma unor monografii, cu ambiția de a fi cît mai „obiective”. În numele acestei obiectivități, autorul descrie, detaliat și sec, absolut tot ce vede: obiceiuri, festivități, ritualuri.

Or, tocmai datorită acestei redactări aride și neutre, asemenea texte constituie un important material documentar. Lucrurile se complică însă atunci cînd autorul vrea să interpreteze ceea ce vede, cînd emite judecăți de valoare, arătînd ce este „bine”, „rău”, „primitiv”, „imoral”. Un asemenea autor vine în Africa cu prejudecățile sale de acasă, convins că numai ceea ce se petrece în țara sa este „normal”, „decent” etc. Din această cauză, el nu înțelege spiritul și suflul poporului cu care intră în contact. De exemplu, dacă vede o văduvă dezbrăcîndu-se la mormîntul soțului ei, se grăbește să califice acest ritual drept indecent, neînțelegîndu-i semnificația de durere și desperare, neînțelegînd că femeia vrea prin acel gest să arate că a pierdut totul, că nu-i mai rămîne nimic pe lume.

— Și a treia sursă?

— A treia sursă este complicată, dar pasionantă: tradiția orală. Pe lingă mai toți marii șefi de triburi erau acreditați un fel de cronicari, numiți *griots*. Funcția lor se moștenește din tată în fiu. Descendenții lor, puțini în zilele noastre, cunosc bine istoria unor întregi dinastii, pe care o relatează în acompianamentul unui instrument.

— Dar de ce mai sînt atât de puțini?

— Pentru că astăzi fiii sau nepoții acestor griots nu se mai bucură de buna reputație de altădată. Mai bine-zis, această reputație a început să le devină indiferentă. Ei preferă să meargă la studii, la universitate, să locuiască la oraș și să se plimbe cu automobilul. Este tentația vieții moderne, căreia puțini îi rezistă.

— Totuși, cum întocmesc acești cronicari cronologia diverselor evenimente —

războaie, nunți, expediții — la care au fost martori sau care le-au fost povestite de părinții sau bunicii lor? Cum știu, de pildă, cîți ani a domnit un conducător sau altul?

— Iată cum. La înscăunarea unui nou șef de trib, cronicarul primește un sac. Griotul are datoria ca la sfîrșitul fiecărui an care se scurge să pună în sac o pietricică albă. Cînd moare respectivul șef, griotul numără pietricecele, apoi depune sacul pe mormîntul acestuia. Intervine însă și memoria. Prin funcția lor, acești cronicari orali și-au dezvoltat o memorie extraordinară. Nu încurcă faptele și nu fac confuzii. Este, dacă vreți, o problemă de mnemotehnică.

— Dar un istoric are nevoie de fapte adevărate, autentice. Cum distinge el, ascultîndu-l pe cronicar, între ceea ce a fost întîmplare reală și ceea ce a brodat fantazia atîtor generații de povestitori?

— Luîndu-și măsuri de precauție. Discuția cu griotul cere o tehnică riguroasă. Mai întîi, el trebuie ascultat multă vreme, săptămîni în șir, poate chiar luni. Spusele lui se înregistrează pe bandă de magnetofon. Dacă el relatează despre un război care a avut loc între două triburi, nu sînt obligat să-l cred pînă cînd nu face o probă, pînă cînd nu verifică.

— Cum faceți această verificare?

— Înregistrez și relatările „omologilor” săi din mai multe triburi vecine. Faptele care coincid le consider reale, deci verificate științific, demne de crezare. Restul este material de altă factură: literară, folclorică etc.

Interviu realizat de
Nicolae VĂLMARU

CU MARCO POLO ÎN CHINA

YU SHIXIONG

Cînd se gîndesc la China mulți oameni se gîndesc la Marco Polo și invers, cînd pronunță sau aud numele lui Marco Polo îl asociază Chinei. Acest venețian, care a trăit acum 700 ani, a stabilit o legătură indisolubilă cu cea mai mare țară a Orientului.

Marco Polo s-a născut în anul 1254, într-o familie de negustori din generație în generație. În 1260, tatăl lui Marco, Nicolò¹ Polo, și unchiul lui, Matteo, au plecat într-o călătorie de afaceri în Asia Centrală. Împăratul Kublai Khan (1260-1294) i-a primit la reședința sa. Kublai Khan a fost foarte încîntat de răspunsurile amănunțite ale vizitatorilor la întrebările sale privind țările apusene și alte ținuturi pe care le străbătuseră ei. Apoi el a trimis un sol, pe Kejiada, însoțit de frații Polo, la papa de la Roma. Pe drum, Kejiada s-a îmbolnăvit, neputînd să mai continue drumul. Cînd cei doi frați din Veneția au ajuns în orașul Acre², le-a parvenit știrea morții papei, Clement IV (1268). Astfel, misiunea dată de Kublai nu a mai putut fi îndeplinită pînă la alegerea noului papă. Cei doi frați s-au întors acasă. Între timp, soția lui Nicolò murise. Fiul lui, Marco, avea pe atunci 15 ani.

În imagine: prima primire a lui Marco Polo la Curtea lui Kublai Khan.

¹ În articolul de față, ortografia unora dintre nume nu corespunde întru totul cu aceea din lucrarea lui Marco Polo, apărută în românește sub titlul *Milionul. Cartea minunatelor călătorii ale lui Marco Polo*.

² Acre (Akko al fenicienilor, Ptolemaida în epoca elenistică și pe timpul Imperiului roman, Saint-Jean — d'Acre pe vremea cruciaților) a fost cetatea principală a Ordinului cavalerilor templieri (*Magazin istoric*, nr. 12/1977).

Pentru că nici doi ani mai târziu nu fusese ales un nou papă, frații Polo au hotărât să pornească din nou spre Răsărit, de data asta luându-l cu ei și pe Marco, un adolescent cu însușiri promițătoare și care ținea după o călătorie în îndepărtata Chină. Foarte curând însă a fost ales un nou papă și, imediat după aceea, doi călugări, Guiguelmo din Tripoli și Niccolao din Veneția, au fost trimiși să-i însoțească pe frații Polo la Curtea lui Kublai Khan. Totuși, din motive neclare, cei doi călugări nu au ajuns la capătul voiajului.

Timp de trei ani și jumătate, familia Polo a întreprins o călătorie foarte dificilă. Cei trei au traversat platoul iranian și deșertul Asiei Centrale ajungând la Shangdu (Xanadu, în literatura occidentală), pe malul nordic al râului Shandian, la 20 km de actualul Zhenglan Banner din Mongolia interioară. Acolo i-a întâmpinat un sol al lui Kublai Khan, iar Marco Polo a fost inclus pe lista oaspeților de onoare. Încântat de istețimea, devotamentul și conștiințiozitatea tânărului Marco, Kublai l-a trimis pe tânăr, la scurt timp după sosirea sa, ca împuternicit al său în provinciile Shanxi, Shaanxi, Yunnan, Shandong, Jiangsu, Zhejiang și Fujian. Timp de trei ani, Marco a fost guvernatorul provinciei Yangzhou, pe fluviul Changjiang (Yangtze). De asemenea, Kublai i-a dat misiuni speciale în ținuturi îndepărtate, ca Birmania, Vietnam, Filipine, India, Java și Sumatra.

După 17 ani încheiați la Curtea Yuan¹, cei trei frați Polo erau mistuiți de dorul de casă, dar Kublai făcea tot ce-i stătea în putință ca să-i rețină. În cele din urmă,

în 1295, după ce au însoțit-o pe prințesa mongolă Cocacîn în Persia, la Argon, suveranul acestei țări, pentru un mariaj dinastic, cei trei frați s-au reîntors la Veneția.

Acasă, printre ai săi, Marco n-a uitat China și, ori de câte ori avea ocazia, el povestea conaționalilor săi experiențele avute acolo. În 1298, în timpul unei bătălii navale între orașele-stăte Veneția și Genova, Marco a fost rănit și luat prizonier. În închisoare, el a dictat unui alt internat, Rusticiano, experiențele trăite în China. S-a născut astfel faimoasa sa lucrare, care reprezintă un raport sistematic al ultimilor ani pe care i-a petrecut în China și în unele țări din Asia Centrală, apuseană și sud-estică.

Partea referitoare la China constituie un portret viu și documentat al societății contemporane primilor ani ai dinastiei Yuan. Ea cuprinde elemente neregistrate în detaliu sau care lipsesc chiar din cărțile de istorie chinezești. De aceea, lucrarea lui Marco Polo reprezintă și astăzi o valoroasă sursă de informație nemijlocită despre acele timpuri îndepărtate. Ea se referă la evenimente politice, războaie, taine ale Curții și la înfloritoare orașe Beijing, Taiyuan, Hangzhou, Suzhou, Yangzhou, Nanjing, Chengdu, Kunming și Quanzhou, așa cum arătau ele în sec. XIII. Există, de asemenea, date despre utilizarea cărbunelui în China, creșterea viermilor de mătase, baterea monedelor, arhitectura podurilor și palatelor, organizarea urbană, administrarea municipală, acțiuni sociale și practice de împădurire.

Unul dintre pasajele cărții descrie podul Lugou, construit în 1192 (existent și astăzi, dar, pe atunci, mai lung), care, se spune, avea 24 arcade și o lățime ce permitea trecerea a zece călăreți așezați alături. Podul este construit din marmură fină, cu lei incrustați la ambele capete ale balustradelor. Când occidentalii l-au văzut din nou, mult mai târziu, ei l-au numit

„Podul Marco Polo” (întimplător, aici a avut loc și prima confruntare dintre rezistența chineză și agresorii militariști japonezi, în iulie 1937).

Marco Polo a introdus în Occident bucătăria chinezească. La Veneția, sînt vestii pînă astăzi „tăței Marco Polo”, pregătiți după rețeta adusă din China.

Oulatai, Apousca și Coja — la Argon

În sec. XIII, economia, cultura, știința și tehnologia Chinei erau printre cele mai avansate din lume. Europa Occidentală se afla încă în urma Orientului, de aceea ea pune sub semnul îndoielii cele povestite de Marco Polo. Se spune că prietenii au încercat să-l convingă pe călătorul venețian, cînd se afla pe patul de moarte (în 1323), să nege cele afirmate în cartea sa, pentru a-și descărca sufletul de păcatul minciunii și că Marco ar fi declarat categoric că singurul lui regret este de a nu fi consemnat decât jumătate din cele văzute.

Spiritual hotărît al lui Marco i-a făcut pe mulți oameni inteligenți să înțeleagă că el spusese adevărul. Mulți dintre ei au călătorit în China; cartea lui Marco Polo s-a dovedit o forță care a promovat circuitele de informații economice, culturale, științifice și tehnologice dintre Orient și Occident.

Există șase traduceri chinezești (cinci în limbajul Han și una în mongolă) ale *Călătoriilor lui Marco Polo*. Prima a fost efectuată de Wei Yi în 1913, după ediția engleză a lucrării *Călătoriile lui Marco Polo, străinul*. În prezent se lucrează la o altă versiune.

Pînă acum 40 ani, în 1941 — cînd Yang Zhijiu, specialist în dinastia Yuan (în prezent profesor de istorie la Univer-

¹ Kublai Khan făcea parte din dinastia Yuan (1271-1368).

sitatea Naukai), a descoperit că numele celor trei soli trimiși în Persia (nume menționate în *Yongle Encyclopaedia*¹) erau identice cu cele consemnate de Marco Polo în cartea sa — istoriografia chineză nu a deținut date reale despre marele călător venețian. *Yongle Encyclopaedia* afirma că în al 27-lea an al domniei Zhi Yuan (1290), unul dintre miniștrii Curții a scris într-un memoriu adresat tronului și datat 17 august că „prin decret imperial, Oulatai, Apousca și Coja au fost trimiși la Argon, în martie anul acesta”. Cercetătorii chinezi și străini, specialiști în viața lui Marco Polo, au acordat o mare atenție acestei descoperiri.

În 1976, un profesor american, Francis Woodman Cleaves, a menționat contribuția profesorului Yang în articolul *Un izvor chinezesc despre plecarea lui Marco Polo din China și un izvor persan despre sosirea sa în Persia*, apărut în publicația *Harvard Journal of Asiatic Studies* (nr. 36). Acolo Cleaves a confirmat descoperirea profesorului Yang, apărută în revista chineză *Wen Shi* (Literatură și istorie) de acum 40 ani.

¹ Cea mai mare enciclopedie din lume, redactată în China, din îndrumarea împăratului Yonglo (1402-1424), al treilea din dinastia Ming (1368-1644), și terminată în 1407. Lucrarea cuprindea 22 937 capitole reunite în 11 095 volume și își propunea să conțină tot ce s-a scris vreodată în materie de canoane confucianiste, de istorie, filozofie, arte și științe. Un fragment care s-a păstrat a fost republicat în 1963.

Erou de film

În 1981, la 700 ani distanță de când venețianul Marco Polo a vizitat Curtea lui Kublai Khan, o echipă internațională de cinești, condusă de regizorul italian Giuliano Montaldo, aduce pe ecranele televiziunii povestea aventurilor celebrului călător italian. Rolul lui Kublai Khan este interpretat de actorul american Ken Marshall, iar cel al hanului de chinezul Ying Ruocheng. Un număr recent al revistei *China Reconstructs*, din care am reprodus și articolul de mai sus, prezintă scurte interviuri luate realizatorilor filmului și interpretelor principali, din care spicuiem și noi câteva impresii ale acestora despre personajul istoric Marco Polo.

GIULIANO MONTALDO: Numele lui Marco Polo este legat de imaginație, călătorie, aventură, dorința de a cunoaște și de a înțelege lumea. El constituie un simbol al păcii. Marco Polo s-a deosebit de alți călători italieni, de Cristofor Columb, de pildă, ale cărui voiaje au dus la agresiuni și războaie de cucerire. Aventurile lui Marco Polo au mai fost transpuse pe ecran, dar niciodată în China, unde s-au desfășurat de fapt.

Vrem ca filmul nostru să reflecte istoria așa cum a fost în realitate. Marco Polo a călătorit prin multe țări, de aceea echipa noastră s-a oprit în diferite locuri din Europa, Asia și Africa. Am construit multe decoruri, plus o imensă cantitate de costume, arme și alte recuzite și accesorii.

La Changling (unul dintre mormintele dinastiei Ming), am avut la început unele probleme cu obținerea permisiunii de a filmă, pentru că ne aflam într-un loc istoric. Fiecare țară își are obiceiurile ei. În Occident, noi montăm deseori scene în biserici și muzee. Știm cum să ne comportăm în asemenea locuri. Am asigurat autoritățile culturale că nu vom face nici un rău. Există, într-adevăr, mulți turiști care își încrustează numele pe monumente: ei sînt periculoși, nu noi, lucrătorii de film.

În cele din urmă, am primit aprobarea și am început să lucrăm cu mare atenție. Noi considerăm că așezămintele istorice chineze aparțin nu numai Chinei, ci lumii întregi, exact ca Roma, Veneția sau Florența, în Italia. Ele formează o parte din moștenirea culturală a întregii omeniri, pe care fiecare dintre noi trebuie să se simtă obligat să o aperi, să o protejeze.

KEN MARSHALL: După cum se știe, cartea lui Marco Polo descrie oamenii și locurile pe care le-a văzut autorul și spune foarte puține despre autor însuși; nu este scrisă la persoana întâi, „eu, eu, eu”, așa cum procedează unii scriitori moderni. În parte, acest lucru se explică și prin caracteristicile epocii în care a trăit Polo, dar și prin faptul că el era un om deosebit. Îl interesau enorm oamenii pe care îi întâlnea, modul lor de viață, fascinant de diferit de al lui. Nu căuta să se impună sau să-și impună ideile altora. Și, bineînțeles, în momentul cînd oamenii au constatat că îl interesa realmente viața lor, ei l-au primit cu multă încredere.

În românește de
Ani NICA

PLANSELE NOASTRE

① În drumul său spre Istanbul, diplomatul suedez Claes Ralamb a străbătut principalele române, oprindu-se în diferite orașe. Clujul la 1617; gravură, apărută la Köln, aflată astăzi la Muzeul de istorie al R.S. România

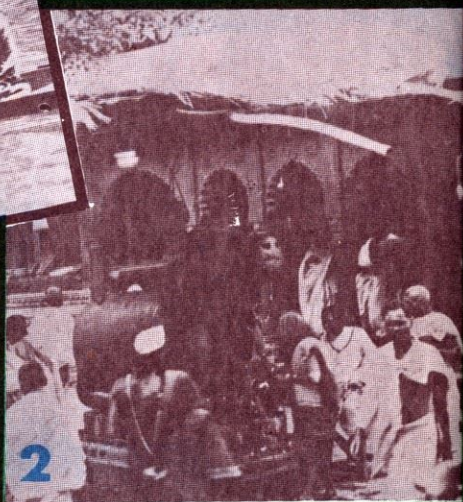
④ Orașul Tîrgoviște, reședința domnului Țării Românești; după o gravură aflată la Biblioteca Academiei R.S. România; în imaginea de jos: Constantin Șerban (1657: un diplomat suedez în principalele române, p. 7)

⑤ Un fotograf român, Nicolae Tațu, pe drumurile lumii în anii 20 ai secolului nostru. Imagini din albumul realizat cu acest prilej și aflat astăzi în colecțiile Bibliotecii centrale de stat:

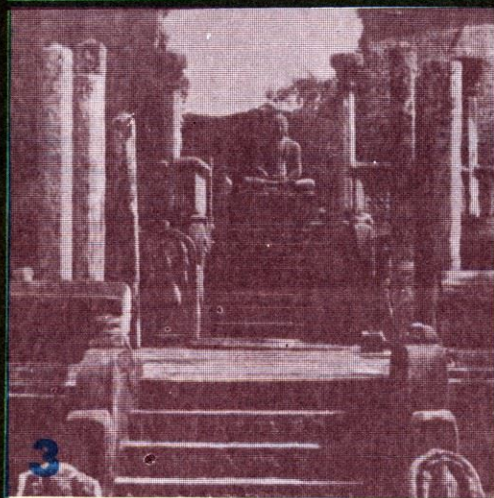

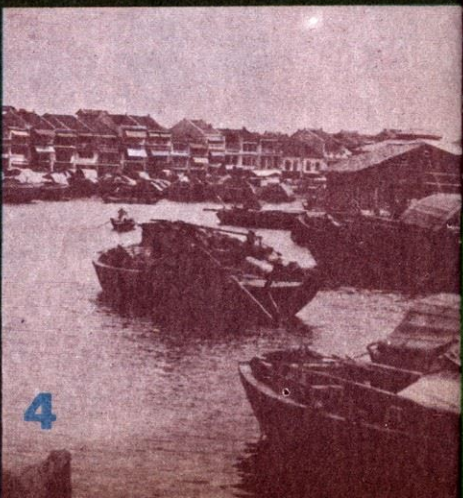
1) Fotograful
și aparatul său
pe Gange;

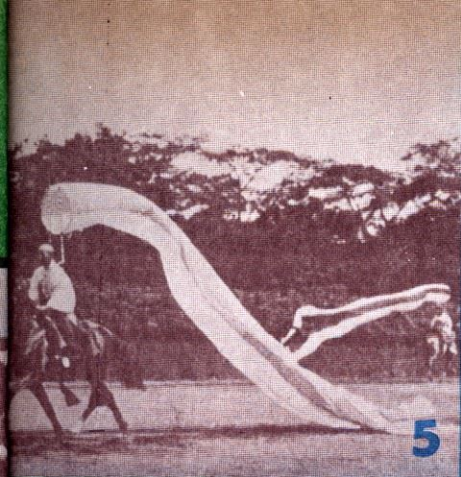

2—3) Monumente
indiene;

4) În Hong Kong;

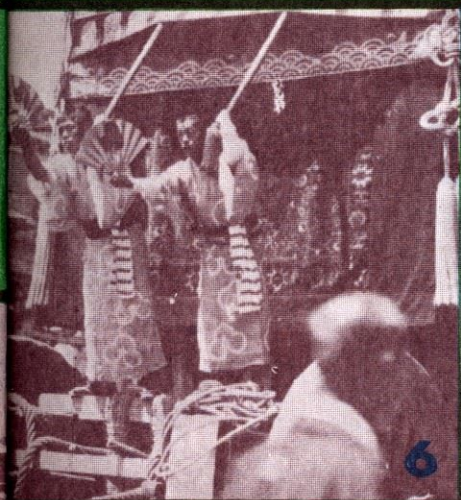

**5—6) Secvențe
japoneze;**

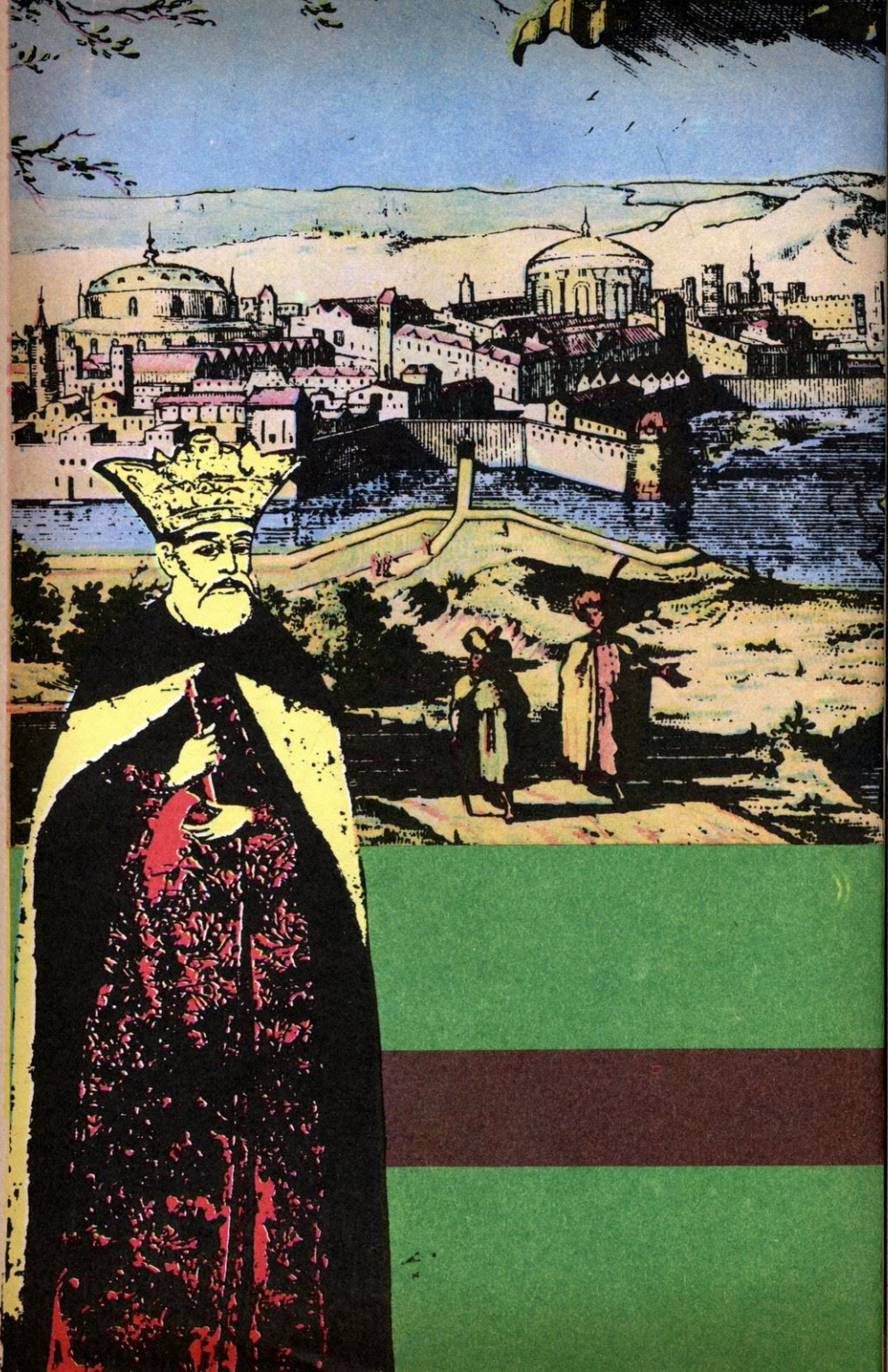

**7) Între zgîrie-norii
din San Francisco;**

**8) Intrarea în portul
Constanța**

KAISERUL NU A GRAȚIAT

La 25 martie 1931, la Școala pregătitoare de ofițeri de cavalerie din Tîrgoviște, odată cu ceremonia depunerii jurământului militar de către contingentul 1931, a avut loc și o altă solemnitate: în prezența autorităților civile și militare din localitate a fost conferită, post-mortem, Medalia „Virtutea militară de război”, clasa a doua, „locuitorului Zalman Herman Kornhäuser”. Înalta distincție a fost înmințată soției acestuia de către comandantul garnizoanei din acel oraș.

Pentru care fapte fusese cinstită astfel memoria unui locuitor din vechea capitală a Țării Românești?

Zalman Herman Kornhäuser s-a născut în 1881 la Bacău. Pe la începutul secolului trecut s-a stabilit în Tîrgoviște, unde a învățat meseria de electrician. Izbucnirea primului război mondial l-a prins în acest oraș. Din cauza miopiei sale înaintate, Kornhäuser a fost declarat inapt pentru serviciu militar.

La sfîrșitul lui 1916, trupele germane au ocupat Tîrgoviștea. Jafuri, fărâdelegi, ură dezlănțuită asupra populației civile. Iată o însemnare a unui martor ocular din acea vreme: „În 1916, noiembrie 20, germanii au bombardat acest oraș Tîrgoviștea... și au început devastările obișnuite învingătorilor: însă dezastrul nu este cu puțință nici condeului, nici minții omenesci a-l descrie în totul, mai ales asupra locuitorilor celor refugiați, unde numai zidurile goale au rămas, iar unde au găsit păsări, rîmători, vite cornute, cai, căruțe cu fin, alimente de tot felul ca porumb, grîu, orz, ovăz, făină, mălai etc. n-au lăsat nimic, tot au luat cu ei... Apoi au lăsat o comenduire și au venit cu autobuze și au încercat ce mai rămăsese p-ici pe colea, au băgat cai prin biserici, au ars tribunalul... Au adunat toată arama și alama și clopotele bisericilor toate și ne-au pisat vreo 2 ani fără 20 de zile, pînă la 1 noiembrie 1918 [cînd] au plecat”. Aceeași însemnare amintește că, printre cei împușcați de ocupanți în Tîrgoviște, s-a aflat și un evreu — Zalman Herman Kornhäuser.

În oraș, germanii înființaseră un lagăr de prizonieri. Iarna lui 1916 a fost deosebit de aspră. Prizonierii erau scoși la muncă mai mult dezbrăcați. Din cauza frigului, la care se adăuga foamea,ureau cu zecile. Cei care încercau să evadeze erau recunoscuți după resturile de îmbrăcăminte militară ce mai ațirau pe ei și prinși repede. Printre cei care s-au hotărît să-i ajute pe prizonieri s-a aflat și Kornhäuser. Întîmplarea a făcut că unul din gardurile lagărului mîrginea grădina lo-

cuinței sale. Kornhäuser știa cît de mult risca. A făcut rost totuși de alimente și îmbrăcăminte și s-a strecurat la gardul lagărului, reușind să intre în legătură cu cîțiva prizonieri. Zi de zi a făcut să parvină în lagăr ceea ce reușea să strîngă din puținul lui, al prietenilor, vecinilor și cunoșcuților: pîine, medicamente, haine, mînuși, ciorapi. Toată luna decembrie Kornhäuser a procurat alimente și îmbrăcăminte prizonierilor. Unii dintre aceștia, făcîndu-și astfel rost de haine civile, au evadat.

Kornhäuser a fost în cele din urmă prins. În ziua de 30 decembrie 1916, el și cu încă doi prieteni au fost judecați de Curtea marțială a etapelor germane. Cei doi au fost condamnați la muncă silnică pe viață, Zalman Herman, ca instigator, la moarte. Soția sa a încercat să intervină la comandantul garnizoanei germane. Era mamă a doi copii și al treilea urma să se nască. Comandantul a sfătuit-o să facă un memoriu către împărat, asigurînd-o: „Kaiserul nostru iubește mult copiii, așa că nici vorbă că-l va grația pe soțul dvs.” Dar Kaiserul nu și-a arătat dragostea pentru copii.

La 6 martie 1917, sentința a fost executată. Zalman Herman Kornhäuser a fost împușcat pe platoul de pe malul lămoșei din spatele tribunalului. Avea 37 ani.

Patrusprezece ani mai tîrziu, fapta sa de patriotism a fost cinstită prin înalta distincție militară românească. Iată și textul documentului oficial. „Ministerul de război. Brevet. Noi, ministru secretar de stat la Departamentul de război, adevărim că prin înaltul decret 326, din 10 februarie 1931, Majestatea Sa regele a binevoit a conferi Medalia Virtutei militare de război, clasa II-a, locuitorului Herman Kornhäuser, din orașul Tîrgoviște, pentru următoarele motive:

În luna decembrie 1916, a procurat alimente și haine civile prizonierilor români din lagărele germane din Tîrgoviște, înlesnindu-le evadarea. Pentru acest fapt, a fost condamnat la moarte în ziua de 30 decembrie 1916, de către Curtea marțială a etapelor germane și executat în ziua de 6 martie 1917. Nr. 5449, anul 1931, luna februarie, ziua 10”.

Jertfa lui Zalman Herman Kornhäuser se adaugă celorlalți eroi evrei, căzuți în primul război mondial pentru dezrobirea țării, pentru împlinirea idealului unității naționale a poporului român. Numai din Tîrgoviște au murit atunci eroici pe cîmpurile de luptă: dr. M. Marcovici, Ilie Rosenthal, M.I. Haiman, C. Lupescu, N. Klarsfeld, Leon Braunstein.

Marius MIRCU

De-a lungul anilor, revista Magazin istoric a publicat numeroase mărturii ilustrând opoziția poporului român față de regimul antonescian și de alianța cu Germania hitleristă. Sfera opozițiilor a reunit diverse partide și organizații politice, personalități și reprezentanți ai unor clase și categorii sociale care, dintr-un motiv sau altul, își manifestau dezacordul cu regimul politic intern și includea țării în zona de dominație a imperialismului hitlerist. Această stare de spirit generală antiantonesciană și antinazistă s-a transformat într-o puternică mișcare de rezistență anti-hitleristă care, organizată și condusă de Partidul Comunist Român, a făcut posibilă declanșarea, la 23 August 1944, a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă a poporului român.

Rolul istoric pe care și l-a asumat cu înaltă responsabilitate partidul comunist a fost acela de a strânge toate forțele naționale, patriotice care, dintr-un motiv sau altul, erau împotriva regimului antonescian, a dominației Germaniei hitleriste, într-o puternică coaliție și a îndrepta acțiunile acestora spre obiectivele majore ale întregii națiuni: refacerea integrității teritoriale a patriei și redobândirea independenței și suveranității naționale.

Ne-am propus să punem în circulație alte câteva mărturii inedite privind starea de spirit din sinul diferitelor cercuri politice, a unor intelectuali și reprezentanți ai armatei în a doua jumătate a anului 1942 și începutul

celui următor, așa cum au fost ele surprinse de către Radu R. Rosetti¹ în filele jurnalului său. Sînt note cotidiene, reflecții pe marginea unor evenimente internaționale, fragmente din discuții cu diferite persoane etc. Toate însă vădese îngrijorarea față de soarta țării, dezacordul față de alianța cu Germania nazistă și continuarea războiului hitlerist, încrederea

în triumful cauzei drepte a poporului român, încredere întărită și de convingerea că fascismul va fi înfrînt de marea coaliție a popoarelor.

Cîteva din notele reproduse aici vin să confirme și mărturiile publicate în Magazin istoric, nr. 8/1979 sub titlul Doi generali își amintesc, privitoare la atitudinea și activitatea generalului de corp de armată Ilie Șteflea.

În calitate de șef al Marelui Stat Major, funcție deținută de la 20 ianuarie 1942 pînă la 23 August 1944, generalul Șteflea a adoptat o conduită în vădită opoziție cu politica Germaniei naziste privitoare la forța militară românească, condu-

ită care, în multe privințe, a ieșit în întîmpinarea obiectivelor majore urmărite de mișcarea de rezistență antihitleristă din România.

În reproducerea notelor generalului R.R. Rosetti am respectat textul original cu toate particularitățile; întreruperile au fost marcate prin trei puncte, iar completările noastre le-am inclus în paranteze drepte. Notele din subsol și selecția textului ne aparțin.

Marian ȘTEFAN

¹ Magazin istoric, nr. 7-8/1979.

1942 - 1943:

ȚARA S-A ÎMPOTRIVIT

MEREU

RADU R. ROSETTI

1942. 13 noiembrie. Dimineața lungă discuție cu V. Slăvescu¹, pe care nu-l văzusem de mai multe zile. Dorește și crede acum în victoria victorie a anglo-saxonilor, o crede deplină... Încolo, un imn de ură la adresa lui I. Antonescu pe care-l face nebun, grandoman și maniac... Ură la adresa nemților...

15 noiembrie. Iau cafeaua cu lapte cu Elise Brătianu², care și-a reluat reședința în București. Spune că Antonescu a răspuns la numeroase scrisori³ ale lui Dinu Brătianu printr-un lung rechizitoriu de peste 100 pagini în contra Partidului Liberal...

25 noiembrie... Nu cunosc detalii, dar mi se întărește credința ce o am de astă-vară că, îmbătați de succesele lor, nemții s-au întins mai mult decât puteau și disprețuiau pe adversarii lor... Fapt este că nemții au fost surprinși acum: în Egipt, în Maroc și Alger (ce făceau submarinele și avioanele lor ca imensa armată anglo-americană să nu poată străbate mările și să debarce nesupărată?)⁴ și la Stalingrad...

27 noiembrie. Încă de săptămîna trecută mi-a telefonat Dinu Brătianu, cerîndu-mi să merg să-l văd. Am fost azi dimineață și-am stat cu el o oră și jumătate, în care timp a vorbit aproape încontinuu.

Iată, pe scurt, ce mi-a spus:

Astă-vară, sub impresia opunerii lui Iacobici⁵ la înaintarea trupelor românești mai departe-n Rusia, el [Dinu Brătianu] și cu Maniu conveniseră să scrie împreună lui Antonescu, cerînd ca armata noastră nu numai să nu înainteze în Rusia, dar să se retragă chiar [o parte] din trupele noastre pe front. În august Maniu a avut încă o întrevvedere secretă cu Antonescu cînd i-a cerut să nu mai înainteze în Rusia... Antonescu a răspuns negativ... În urma acestui răspuns, Maniu nu a mai vrut să ăscălească scrisoarea și Brătianu a scris singur la 24 septembrie. Antonescu a răspuns la 29 octombrie prin scrisoarea de 125 pagini despre care mi-a vorbit Elise Brătianu. La care Brătianu a răspuns la 14 noiembrie. Îmi citește și-mi dă (pentru colecțiile Academiei) copii de pe scrisorile sale și un rezumat de pe scrisoarea lui Antonescu. Aceasta din urmă prea lungă, violentă, difuză, scrisă evident într-un moment de pasiune... Este întotdeauna o gresală a răspunde prin violență și cu insulte... După părerea sa [a lui Brătianu], nu trebuia să luăm parte la război...

3 decembrie... Slăvescu-mi spune că un neamț de la legația lor [a Germaniei],

anume Franck, a fost acum cîteva zile la Gh. Leon⁶ (o știe de la cineva prezent). După cîteva pahare, neamțul s-a înfierbîntat și-a făcut un rechizitoriu contra noastră... A amenințat — printr-o aluzie — cu revenirea la putere a legionarilor...

10 decembrie. V. Slăvescu-mi spune că alaltăseară a văzut pe Gh. Tătărescu; acesta i-a spus că se duc tratative acum între cei grupăți în jurul său și cei din jurul lui Dinu Brătianu (aceștia pentru beneficiul lui Gh. Brătianu) pentru împăcare, dar i se cere lui Tătărescu să recunoască că expulzarea regelui⁷ era o necesitate, ceea ce el (Tătărescu) nu admite.

De ce se țin și liberalii azi?

11 decembrie. Dimineața a venit la mine Elise Brătianu zicînd că la biblioteca Brătianu⁸ și la G. Fotino⁹ se fac perchezițiuni, Fotino fiind acuzat că avea și răspîndea corespondența Antonescu-Dinu Brătianu, că a luat parte la o întrunire la Dinu Brătianu (la care nu a fost), că răspîndea zvonuri... Crede că va fi arestat și că vor fi arestați și alții din cadrele liberale...

D-na Șteflea-mi spune că în puținele ore ce a stat bărbatul ei aci [în București] s-a arătat obosit, preocupat și, lucru neobișnuit, nică la dînsul, enervat...

13 decembrie... Luat ceaiul de dimineață cu Elise Brătianu. Îmi spune că ieri Ică [Mihai] Antonescu a telefonat lui Fotino și d-na Maria Antonescu d-nei Fotino spre a arăta regrete de arestarea lui Fotino, spunînd că n-au știut nimic și că mareașal e foc. Acesta [I. Antonescu] a fost informat de Elise Brătianu... Seara Cristescu (Eugen), șeful Serviciului Secret [de Informații] a telefonat Elisei Brătianu că nu era adevărat că Fotino fusese arestat și avînd aerul să-i reproșeze că ea a informat greșit pe Antonescu. Elise i-a răspuns cum se cuvine.

Este informată că Himmler a fost aici, venind din Sofia, în căutarea unor comuniști...

14 decembrie... S-a pus în vedere anglofililor să se astîmpere și se va spune același lucru lui I. Maniu și Dinu Brătianu. Mareașal Antonescu ar fi spus lui Eugen Cristescu că Serviciul Secret costă scump și nu asigură cunoașterea agitațiilor și încetarea lor. Și atunci E. Cristescu a pornit perchezițiile și arestările...

15 decembrie. De la 12.30 la 13.33 stau de vorbă cu [Ion] Antonescu la Președinția Consiliului [de Miniștri]. Îl găsesc galben și tras la față. Îmi spune că din nou are un acces de malarie. Îmi vorbește mult și de toate... În ceea ce privește cele întîmplute la Stalingrad spune că vina a fost

¹ Magazin istoric, nr. 2-5/1979, 1-2/1980.

² Elise, născută Știrbei, soția lui Ion I.C. Brătianu (1864-1927).

³ În timpul dictaturii antonesciene, șefii celor două partide burgheze tradiționale, nedorind să inițieze acțiunile deschise împotriva regimului antonescian, au optat pentru formula corespondenței, înmînînd mai multe scrisori lui Antonescu, în care își exprimau propria lor poziție critică față de evenimentele.

⁴ Se referă la debarcarea din noiembrie 1942 a forțelor anglo-americane în Maroc și Algeria (Magazin istoric, nr. 2/1974).

⁵ Generalul de corp de armată Iosif Iacobici, șeful Marelui Stat Major, destituit de I. Antonescu în ianuarie 1942, ca urmare a opoziției sale față de politica militară a dictatorului român. În locul său a fost numit generalul Ilie Șteflea (Magazin istoric, nr. 3/1967).

⁶ Profesor de finanțe și statistică la Facultatea de drept din București, președinte al Asociației economiștilor români, membru al Partidului Liberal, deputat.

⁷ Se referă la „actul din 4 ianuarie” 1926 prin care Parlamentul a votat îndepărtarea lui Carol de la succesiune și recunoașterea prințului Mihai ca principe moștenitor.

⁸ Este vorba despre biblioteca fundației culturale a Brătienilor.

⁹ George Fotino (1896-1969), profesor la Facultatea de drept, membru corespondent al Academiei române, specialist în istoria dreptului românesc.

a nemților... Dealtfel, de când a văzut că Stalingradul devine un nou Verdun, a propus ca pentru iarnă să se retragă pe Doneț spre a scurta frontul.

...Vorbind de situația generală militară... [Antonescu spune]: eu nu provoc pe englezi. Am spus lui Hitler că nu trebuie a mi se cere să merg să bîrlesc contra Angliei și contra Franței și Hitler a priceput asta și a fost de acord cu mine. Spune apoi că cheltuieste acum 300 000 000 lei anual cu ajutorarea românilor din Transilvania ocupată de unguri... Vrei să știi ce situație am în străinătate? Uite ce a spus deunăzi regele Petre al Serbiei la Radio Londra și, bineînțeles, cu îngăduința guvernului englez. Și-mi dă textul tradus românește, spre a-l citi, text care se isprăvește cu următoarele cuvinte: „Ziua socotelilor va veni însă. Fiecare își va lua răsplată și nu putem trece cu vederea atitudinea vecinilor noștri bulgari, unguri și italieni care s-au repezit asupra cadavrului Iugoslaviei, furind ceea ce nu le aparține¹. Nu putem trece cu vederea, de asemenea, nici atitudinea României, națiune nobilă care nu a voit să participe la această odioasă pomană...”

La conferința prefecților, generalul Vasiliu [subsecretar de stat la Ministerul de interne] le-a spus că la Liceul Național din Iași elevii unei clase au ars portretul lui Antonescu și n-au vrut să denunțe pe cei ce au făcut fapta; au fost toți eliminați, iar profesorii clasei trimiși toți în lagăr pe trei luni...

16 decembrie... Vine la mine profesorul M. Costăchescu de la Iași. Îmi spune că incidentul cu arderea portretului lui Antonescu s-a petrecut la Liceul Internat (în clasa a V-a) și nu la Liceul Național (Academia Mihăileană) și că numai dirigintele clasei, profesorul Lupu, un om foarte bine dealtfel, a fost trimis în tabără...

17 decembrie. C.R. Sturdza face parte din acei boieri moldoveni care critică veșnic orice și în special, orice face un guvern, dar care ei nu fac nimic. Aproape de la începutul guvernării lui Antonescu e pornit contra lui... Fiul său [al lui C.R. Sturdza] Dinu este de obicei un om cu judecată, calm — dar cum vine prea mult sau prea des în contact cu tatăl său e apucat de mania criticii...

28 decembrie. Întîlnit cu dr-ul Ilie care a servit cu mine în Regimentul 47/72 infanterie și pe Radu D. Rosetti. Și aici [la Brașov] s-au făcut arestări de comuniști...

31 decembrie. Am întîlnire cu Iuliu Maniu, venit să înceapă anul 1943 în Transilvania. Spune că e disperat pentru că ni s-a prăpădit armata și sîntem într-o situație disperată. Îi spun că am mai fost în asemenea situațiuni². Dar atunci aveam cap, replică el, ceea ce nu avem acum...

Anul 1943. 1 ianuarie. Ce ne va aduce anul acesta? Nu știu. Dar optimismul meu natural — și sănătos, cred — mă face să nu mă complac în prevederi catastrofale. Am mare încredere în neamul meu și în dreptatea cau-

zei sale. De aceea privesc viitorul cu liniște. Iar dacă vor veni zile grele, voi fi gata să le fac față așa cum trebuie. Este cred o datorie, într-un asemenea caz, să ne gîndim lași să practicăm arătarea lui Iorga cum s-a purtat boierimea moldovenească la Valea Albă: „boierii se închină frumos în fața morții și o primă în față...”

7 ianuarie. Sînt desigur greutăți cu nemții, căci din ce-mi spune dimineața d-na Șteflea la telefon reiese că Șteflea e trimis de Antonescu în misiune specială la Hitler...

11 ianuarie... La țară e nemulțumire din pricina hranei...

19 ianuarie. Dimineața merg la Marele Stat Major, unde am o lungă convorbire cu generalul Șteflea, care mă pune la curent cu o sumă de fapte. Îl întreb întîi ce s-a întîmplat pe Don și cum. Începe a povesti mai de departe și anume că Antonescu a vrut numaidecît să se formeze un grup de armate române, iar el [Șteflea] nu vroia, pentru că ai noștri singuri nu aveau armament destul de puternic, nu aveau tancuri îndestulătoare, nu aveau mijloace automotoare de transport, nu aveau aviație suficientă.

El (Șteflea) a căutat, de asemenea, să pună cît mai puțini de ai noștri în foc. În loc de 500 000 oameni, am avut în linie 382 000 oameni...

27 ianuarie. Întrevederea Roosevelt-Churchill (fără Stalin) de la Casablanca³ dă mult de vorbit.

Dejun la Café București; prezenți: V. Slăvescu, M. Ciucă, C. Costandache, Ștefan Popescu, Traian Săvulescu, dr-ul Eftimescu, C. Moisil, N. Cartojan, dr. Ionosia Mihăilești, G. Oprescu, C. Marinescu, eu. Se spun multe anecdote. Excelează V. Slăvescu și, mai ales, C. Marinescu. Se vorbește puțin de război și, în general — afară de angloamanzii turbați, ca Oprescu mai ales — rezonabil...

3 februarie... Rezistența Stalingradului va rămîne în istorie ca pildă de vrednicie și de vitejie... Ultimele telegrame ale colonelului I. Gheorghe [atașatul militar român la Berlin] sînt pesimiste, arătînd că în Germania înfrîngerile recente au descurajat populația.

8 februarie. Am impresia că pe teatrul de război din sudul Rusiei germanii nu pot opri pe ruși pe linia ce o doreau. Unde-i vor opri?

9 februarie... Căderea Kurskului e o lovitură serioasă pentru nemți. Mă întreb din nou, pentru a nu știu cîta oară, unde vor opri nemții pe ruși sau chiar: opri-li-vor?

11 februarie... A fost Raoul Bossy [șeful Legației române din Berlin] la mine... Crede că s-a făcut o alianță sau s-a pregătit o colaborare anglo-turcă, dar nu activă din partea Turciei, ci numai ca aceasta să îngăduie trecerea aeroplanelor, vaselor de război etc... Bulgarii sînt gata a se lăsa convinși de englezi... În Germania mulți civili din cei mai de seamă nu cred în izbînda germană, nici în nevoia unei mari sforțări. Ei zic: oricum ne-ar împărți în caz de înfrîngere.

¹ Se referă la participarea armatelor acestor țări la agresiunea hitleristă împotriva Iugoslaviei (aprilie 1941).

² Aluzie la evenimentele de la sfîrșitul anului 1916.

³ În cadrul acestei întîlniri (14-24 ianuarie) cei doi șefi de guverne au stabilit măsurile militare comune pentru anul 1943.

19 februarie. Aprigă discuție cu V. Slăvescu... [Spune că] Antonescu ar fi trimis pe Ică la rege... să ceară lămuriri că regele a primit la o vînătoare în Bucovina pe Maniu. Regele ar fi răspuns foarte înțepat că nu l-a primit pe Maniu, că e liber a primi pe cine socotește că e pentru binele țării... Apoi, regele ar fi grațiat, fără să ceară avizul mareșalului, niște condamnați la moarte; nouă mergere a lui Ică la rege, nouă atitudine bătoasă a regelui. Ică ar fi spus că, dat fiind conflictul, mareșalul va face apel la țară. Regele a răspuns că va face și el. Slăvescu mulțumit de atitudinea regelui... Trebuie să se convingă Antonescu că nu e stăpînul țării, ripostează Slăvescu, să mai consulte și pe alții...

20 februarie.... Mă duc la Șteflea cu o listă întreagă de întrebări. Răspunde la toate, începînd prin a-mi arăta situația de azi pe front... Din trupele noastre au fost aduse în țară 80 000 permisionari și 40 000 răniți; cele ce se retrag în Transnistria au un efectiv de 100 000 oameni și 45 000 cai; cele din Crimeea și Peninsula Taman au un efectiv de 80 000.

Toate trupele se vor reface în țară. În Transnistria vor sta numai pentru a se odihni și a se deparazita.

Se vor reface unitățile ce au fost cu următoarele modificări: trei divizii de tancuri în loc de una, cele două noi provenind din transformarea a 6 brigăzi de cavalerie. Din cavalerie vor rămîne două divizii. Se creează unități de vînători antitanc.

În general avem materialul necesar...; echipament avem, dar spunem că n-avem.

Organizarea nu va putea fi gata înainte de octombrie...

22 februarie.... Vine la mine Raoul Bossy. Spune că neînțelegerea rege-Antonescu este iarăși mai acută. Regele a chemat și pe mitropolitul Bălan¹, spre a-l consulta... Adaugă

¹ Nicolae Bălan, mitropolitul ortodox al românilor din Transilvania, membru onorific al Academiei române.

că acum avem absolută nevoie de ficțiunea care e regele...

Dacă germanii vor fi sută în sută învingători, niși noi și nici unul din micile popoare ale Europei nu vom mai fi independenți... Din tot ce spune [Raoul Bossy] reiese că e convins de victoria finală a anglo-americanilor...

2 martie. Vizita lui Ribbentrop la Roma nu cred că este numai un răspuns întrevederilor de la Casablanca și Adana, ci că are a face și cu prezența la Roma a arhiepiscopului Spelman din U.S.A. ...

Raoul Bossy vine la mine. Îl întreb dacă e adevărat ce spune familia sa și anume că, neînțelegîndu-se cu Ică Antonescu, și-a dat demisia. Nu, zice el, dar cum v-am mai spus, am mai cerut să fiu transferat de la Berlin. Nu mă simt într-o atmosferă în care pot lucra... Bossy îmi povestește o grămadă de mici incidente cu cei de la Auswärtiges Amt [Ministerul de externe german], cum îmi arată de ce e convins că nemții nu vor consimți niciodată să ne redea partea din Transilvania răpită prin Diktatul de la Viena...

5 martie. Slăvescu-mi spune că, ca orice general ce a fost în capul oștirii cînd a fost înfrîntă (și-mi citează pe Joffre, Nivette, Iliescu) Șteflea trebuie să plece de la Marele Stat Major. Contest vina lui. Slăvescu răspunde că dacă nu i s-au urmat sfaturile, Șteflea trebuie să demisioneze.

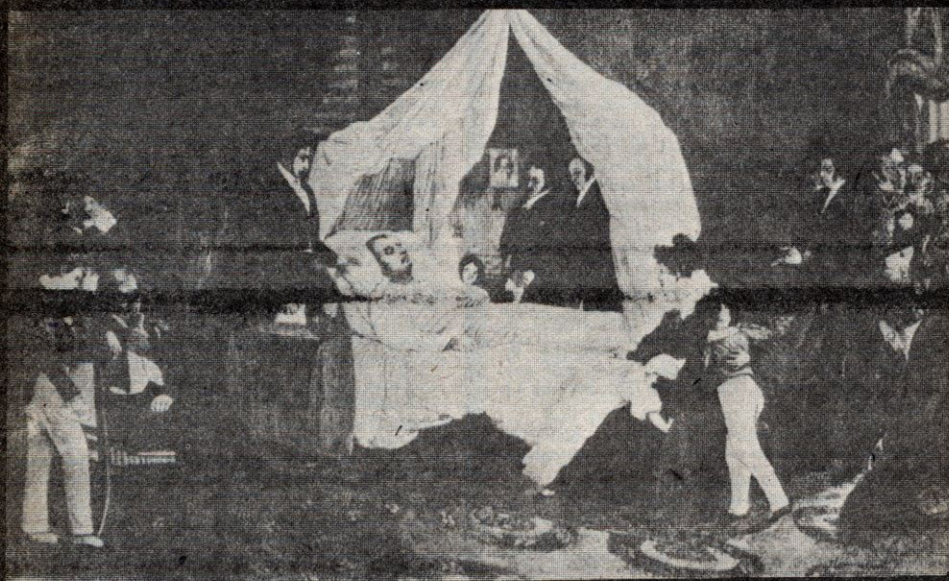
9 martie.... Plecat aseară din Iași. Sosesc dimineață, cu o oră întîrziere, la București. În cabină, alături de a mea, poetul [Mihail] Codreanu, membru corespondent al Academiei. Vorbim de limbă, de înțelesul unor cuvinte ca *nădejde* și *speranță*...

20 martie.... După-amiază merg să văd pe Șteflea la Marele Stat Major, unde convorbirea noastră se prelungește mult...

Șteflea îmi atrage atenția aci asupra acțiunii sale — despre care-mi vorbise de mai multe ori — de a întîrzia concentrarea trupelor românești pînă la finele lunii august și de a trimite diviziile noastre numai cu 2/3 din efectiv...

Prizonieri capturați de armata sovietică pe frontul de la Stalingrad

CINE L-A UCIS PE NAPOLEON?

Doi canadieni, unul (Ben Weider) fabricant de aparate medicale și colecționar de „suveniruri” napoleoneene, celălalt (David Hapgood) scriitor, gazetar și traducător din franceză în engleză, sînt ultimii dintre cercetătorii unui subiect trecut de mult la categoria enigme ale istoriei universale. Volumul publicat la New York de cei doi, în 1981, *Who Killed Napoleon?* (Cine l-a ucis pe Napoleon?), reprezintă în esență, pe de o parte, o evocare a anilor petrecuți de Napoleon Bonaparte pe insula Sfînta Elena, după înfrîngerea sa definitivă suferită la Waterloo, la 18 iunie 1815, și pînă la moartea sa, la 5 mai 1821, iar pe de altă parte, un reportaj asupra cercetărilor efectuate de un dentist și toxicolog suedez, doctorul Sten Forshufvud. Acesta a emis ipoteza, devenită ulterior teză sprijinită pe argumente, că primul împărat al Franței ar fi fost ucis prin otrăvire, de către un membru al anturajului său de pe insula Sfînta Elena¹.

Aghiotanții se ceartă

Întreaga carte se axează pe cele două planuri care alternează, capitol după capitol. Asistăm în paralel la evenimentele care marchează

ultimii șase ani de viață ai lui Napoleon I și la progresele, succesele, decepțiile pe care le înregistrează treptat doctorul Forshufvud în cursul investigației sale.

În ceea ce privește sejurul fostului împărat al Franței pe insula pierdută în Atlantic, autorii zugrăvesc un tablou veridic al acestui prizonierat imperial. El începe odată cu îmbarcarea lui Na-

poleon pe nava „Bellerophon”, din rada portului Plymouth, în iulie 1815, la cinci săptămîni după dezastrul de la Waterloo. Bonaparte speră că va putea rămîne în Anglia, așa cum a solicitat, dar, la 31 iulie, lordul Keith îl anunță că va fi exilat pe Sfînta Elena.

Îl însoțește o suită destul de numeroasă: marele mareșal al Palatului, Bertrand,

¹ Magazin istoric a publicat numeroase articole consacrate personalității lui Napoleon Bonaparte (nr. 2/1967, 9/1968, 9-11/1969, 4, 6/1972, 3, 10/1979, 10/1980).

împreună cu soția sa, Fanny, de origine engleză; contele Charles-Tristan de Montholon, mare șambelan, împreună cu soția sa, Albine, și copilul lor; marchizul de Las Cases, scriitor și secretar particular; ofițerul de artilerie Gourgaud, care i-a salvat viața lui Napoleon în timpul expediției din Rusia; primul valet, Louis Marchand, un alt valet, Franceschi Cipriani, care a servit pe vremuri împăratului în calitate de spion; medicul irlandez Barry O'Meara și alte persoane, pînă la un total general de douăzeci și șapte.

La Jamestown, singurul port al insulei, captivul este preluat de guvernatorul Mark Wilds, pe care îl va înlocui amiralul Cockburn. La început, grupul de francezi este cazat pe moșia Briars, proprietatea lui William Balcombe, cu a cărui fetiță se împrietenește Napoleon. După două luni, fostul împărat și suita sa sînt mutați la reședința Longwood, la opt kilometri depărtare. Acolo începe să se depeze o viață cotidiană monotonă, apăsătoare, complicată doar de intrigile anturajului și de tentativele mai mult sau mai puțin reușite ale lui Napoleon de a se păstra viu în atenția opiniei publice mondiale și de a obține o readucere în Europa.

În 1816, puțin după ce Napoleon împlinește 47 ani, în postul de guvernator al insulei este numit generalul-

locotenent Sir Hudson Lowe. Încă de la început, între cei doi oameni se stabilește o antipatie profundă. Hudson Lowe este zdrobot de povara răspunderilor sale, plin de suspiciune și vesnic temător că fostul împărat va evada, așa cum a evadat de pe insula Elba. În consecință, el ia o serie de măsuri meschine și șicanatorii, care îngrădesc considerabil libertatea de mișcare a lui Napoleon și a celor care îl servesc.

Între membrii suitei se nasc tot felul de fricțiuni. Ofițerii, de pildă, nu pot să-l suferă pe Las Cases, pe care dealtfel englezii îl arestează, pentru că a purtat o corespondență clandestină în numele împăratului. În 1816, marchizul este deportat de guvernator în Africa de Sud, unde va trebui să aștepte vreme de opt luni pentru a fi autorizat să se înapoieze în Europa. Plecarea lui nu pune însă capăt conflictelor, care se înmulțesc mereu, între aghiotanții lui Bonaparte.

La Paris, contele d'Artois, fratele mai mic al lui Ludovic XVIII, se teme de o eventuală înapoiere a împăratului sau de perspectiva ca acesta să se refugieze în Statele Unite. Aceste preocupări fac să incolțească, pare-se, ideea lichidării fizice a celui deportat pe insula Sfînta Elena.

Apare un nou medic

În 1818, conflictul dintre Gourgaud și Montholon ajunge la punctul culminant. Ofițerul de artilerie este convins că favorurile de care se bucură contele se datoresc faptului că soția lui, frumoasa Albine, este amanta împăratului. În cele din urmă, acesta trebuie să renunțe la serviciile lui Gourgaud, care părăsește insula în martie. Tot cam atunci, moare de o „inflamație intestinală” (care seamănă leic cu o otrăvire) Cipriani, fostul agent secret al împăratului. Sănătatea acestuia se degradează continuu: pierderea poftei de mîncare, umflarea picioarelor, balonarea, vărsături intermitente, dureri în zona hepatică. Napoleon exprimă în diferite rînduri bănuiala că Hudson Lowe încearcă fie să-l distrugă printr-o alimentație insuficientă și dezechilibrată, fie de-a dreptul să-l otrăvească.

În 1819, cînd împlinește 50 ani, Napoleon își vede ultimele speranțe spulberate. Suveranii Sfîntei Aliațe — țarul Rusiei, regele Prusiei, împăratul Austriei, regele Angliei și regele Franței — au votat în unanimitate menținerea lui în exil pe tot restul vieții. Sănătatea sa continuă să fie șubredă. Albine de Montholon părăsește insula, împreună cu cei trei copii pe care-i are acum

În p. 38:
Napoleon pe patul de moarte

Primele două desene au fost făcute cînd împăratul se afla în drum spre Sf. Elena, celelalte două — cînd se afla pe insulă (ultima cu două luni înaintea morții)

și dintre care cel puțin unul — o fetiță — s-ar putea să fie a lui Napoleon, susțin autorii lucrării. Medicul O'Meara este îndepărtat de guvernator, pe care l-a supărat diagnosticul de hepatită pus împăratului. În locul lui, după multe insistențe, este adus un corsican, François Antommarchi. Ca și predecesorul său, acesta nu reușește să-l convingă pe Napoleon să ia pozițiile și medicamentele menite să combată diversele simptome ale bolii. Fostul împărat se arată destul de nemulțumit de noul său medic, pe care-l tratează cu un amestec de dispreț și iritare. Bonaparte își petrece acum cea mai mare parte a timpului dictând fie lui Montholon, fie lui Marchand lucrarea pe care vrea să o lase posterității și în care amintirile se îmbină cu recomandări privind politica internă și externă a Franței, precum și relațiile internaționale de pe continentul european.

În octombrie 1820, prizonierul imperiei înregistrează o bruscă și violentă înrăutățire a stării sănătății sale: leșinuri, palpitații, puls slab și neregulat, dureri în membrele inferioare și abdomen, în umeri și în spate, tuse uscată, colorație galbenă și erupții ale pielii, grețuri, dificultăți de respirație etc. Din ianuarie și pînă în mai 1821, situația se agravează continuu. Napoleon nu mai mîncă aproape nimic. Cedînd stăruințelor lui Antommarchi, el acceptă din cînd în cînd să ia cîteva medicamente, dar de fiecare dată acestea îi fac mai mult rău decît bine. În aprilie se instalează o febră care va merge crescînd. Cu mari dificultăți, împăratul își dictează testamentul, căruia îi aduce numeroase modificări, scrisori către familie și cei pe care-i consideră încă devotați lui, fragmente din lucrarea sa...

La 2 mai 1821, febra se întetește, se instalează deli-

rum. Intervenția unui medic britanic, doctorul Arnott, nu este de nici o utilitate. La 5 mai, bolnavul devine inconștient și, în aceeași zi, la ora 5.49 după-amiază, moare.

În 1840, cadavrul său va fi deshumat, transportat în Franța și instalat în lăcașul său de veci, de la Domul Invalizilor. Participanții la operația de deshumare au fost frapați de faptul că, deși nu fusese îmbălsămat, trupul fostului împărat se păstrase intact în solul insulei Sfînta Elena, timp de 19 ani.

La vinătoare după cinci mii fire de păr

Așa cum arătam, cealaltă componentă a volumului o reprezintă investigația efectuată de doctorul Sten Forshufvud. În 1955, pe cînd avea 50 ani, acest dentist din Göteborg, pasionat de viața și faptele lui Napoleon, găsește în memoriile abia acum publicate ale lui Louis Marchand, primul valet al fostului împărat, o serie de indicii care par să dovedească o intoxicație progresivă cu arsenic. O asemenea interpretare vine în contradicție cu teza, aproape unanim admisă în istoriografia franceză și universală, că decesul s-ar fi datorat unui cancer al ficatului, eventual al intestinului gros.

Patru ani mai tîrziu, Forshufvud se decide să elucideze enigma. Comparînd memoriile lui Marchand cu raportul de autopsie și cu relațiile doctorului Antommarchi, dentistul suedez constată că, în ultimele sale zile de viață, Napoleon a manifestat 22 simptome de otrăvire cu arsenic din cele 30 pe care le recunoaște medicina legală. Pentru a căpăta o probă materială, Forshufvud recurge la analiza firelor de păr din numeroasele șuvițe pe care împăratul le-a oferit prietenilor și admiratorilor săi pe cînd se afla în exil.

Căutarea celor aproximativ cinci mii de fire de păr care sînt necesare unei analize serioase îl antrenează pe medicul suedez, devenit istoric amator, într-o serie de peripecii, unele serioase, altele aproape comice. Astfel, prințul Napoleon, descendentul fratelui mai mic al împăratului, Jérôme Bonaparte, îi promite că va sta de vorbă cu el, dar nu se ține de cuvînt. Maiorul Lachouque, fostul director al Muzeului armatei franceze, îi cedează un fir de păr dintr-o meșă a lui Napoleon. Supusă unei analize speciale la universitatea din Glasgow, de către medicul legist Hamilton Smith, mostra arată prezența a 10,38 micrograme de arsenic la gramul de păr — de 13 ori proporția normală pe care o conține pilozitatea capilară a omului. La o întrevedere pe care o are cu Forshufvud în august 1960, Smith îl informează că a pus la punct o tehnică și mai complexă, care permite să analizeze un fir de păr în segmentele sale. Suedezul își dă seama că, în felul acesta, va putea verifica dacă împăratul a absorbit otrava în cantități importante la intervale mai mult sau mai puțin regulate. Pentru a ajunge la acest rezultat, are însă nevoie de alte fire din părul lui Napoleon. Dar, după o reuniune cu mai mulți specialiști la Paris, în mai 1961, maiorul Lachouque refuză să-i mai încredințeze porțiuni din șuvița pe care o deține.

În 1961, într-un articol publicat în revista britanică *Nature*, Forshufvud, Smith și alți doi specialiști demonstrează că Napoleon a murit intoxicat cu arsenic și că asasinul ar fi un membru al anturajului său francez. Istoricii, toxicologii și ceilalți experți francezi reacționează negativ față de această idee și orice colaborare cu ei devine imposibilă. Suedezul se vede nevoit să cumpere o șuviță de păr a lui Napoleon de la un colecționar elvețian, contra sumei de 1 000 dolari.

(Continuare în p. 48)

E liberindu-mă de la Doftana, în 1937, am cerut Partidului Comunist Român, al cărui membru eram, permisiunea să plec voluntar în Brigăzile internaționale din Spania. După ce am primit aprobare, m-am îndreptat mai întâi spre Praga. De acolo, din cauze independente de voința mea, nu mi-am putut continua imediat drumul și, având drept limbă maternă germana, am fost transferat ca activist în Partidul Comunist German, grupul de emigrație din Cehoslovacia. Până la ocuparea acestei țări de către Wehrmacht, am lucrat în aparatul Abwehr (de apărare) al partidului, care depista agenții Gestapoului infiltrați în partid. Sub masca de emigranți politici germani, aceștia detectau legăturile între membrii partidului de la Praga și cei

din Berlin, aflați în adâncă ilegalitate. În cadrul muncii mele, am stat o perioadă în căminul de refugiați comuniști germani de la Svepravice, lângă Praga, unde am fost custodele bibliotecii. Responsabil politic era Bruno Retzlaff-Kresse, militant al Partidului Comunist German.

După ocuparea Cehoslovaciei de către naștiți, munca de partid m-a dus în Anglia, unde, un timp, m-am aflat într-un lagăr de internare. Aici l-am reîntâlnit pe Bruno Retzlaff-Kresse. El își începuse activitatea de partid în anul 1930, continuând să militeze în ilegalitate și după venirea hitleriștilor la

putere, în 1933, când a adoptat numele de Kresse. În octombrie 1933, a fost arestat pentru acțiunile sale de propagandă antifascistă în rin-

Bruno Retzlaff

Friedrich Wetzel

Hermann Matern

EVADÎND DE LA ALTDAMM

BRUNO RETZLAFF-KRESSE

Inchisoarea nazistă de la Altdamm și Bruno Retzlaff-Kresse, Friedrich Wetzel și Hermann Matern, trei antifasciști tovarăși de temniță

durile armate și bătut crunt la interogatoriu de către Gestapo. Acuzat de înaltă trădare, Retzlaff a fost mutat, în urma unei lungi anchete, la închisoarea din Altdamm, de lângă orașul Stettin (azi Szezecin, în Polonia), de unde a reușit să evadeze. A fost printre foarte puținele cazuri de evadări reușite din închisorile hitleriste. Indiscutabil că, în acea perioadă, regimul marilor penitenciare în care se mai aflau mulți funcționari din timpul Republicii de la Weimar nu se putea compara cu cel al închisorilor și lagărelor de exterminare de mai

tirziu, unde au fost internați zeci de mii de antifasciști germani.

În anul 1980, în Editura „Dietz“ din Berlin, a apărut lucrarea *Illegalität-Kerker-Exil* (Illegalitate-penitenciare-exil), cu subtitlul *Erinnerungen aus dem antifaschistischen Kampf* (Amintiri din lupta antifascistă), semnată de Bruno Retzlaff-Kresse, în care, evocând acei ani de luptă¹, povestește cum a evadat de la Altdamm. Iată, în traducere, acest capitol.

Max EISINGER

În ajutor — hazardul

Foarte curînd de la mutare, mi-a venit ideea să evadare. Desigur, m-am gîndit la evadare și deoarece în închisoarea Altdamm aveam condiții relativ favorabile. De altfel chiar din prima zi a sosirii noastre, am discutat cu Fritz Wetzel despre această posibilitate, dar, pe atunci, nu mă gîndeam la nimic concret. Inițiativa a luat-o Hermann Matern, a cărui autoritate o recunoșteam cu toții și al cărui elan ne-a mobilizat și pe noi. Fără sprijinul lui moral permanent, cu siguranță că n-am fi putut duce la bun sfîrșit această acțiune, deoarece greutățile ivite în decursul celor cinci luni de pregătire, în ciuda condițiilor bune de care dispuneam, au fost mult mai mari decît am fi crezut. Să nu uităm că închisoarea Altdamm avea o clădire solidă, din care nu era chiar simplu să ieși. Încă o problemă, cel puțin la fel de importantă dacă nu și mai importantă decît evadarea, era „ce facem după“. În plus, în timpul pregătirilor, s-au ivit mai multe greutăți neprevăzute. Cîteodată totul părea pierdut. Întotdeauna însă Hermann Matern, prin liniștea și optimismul său, reușea să ne mențină trează încrederea în noi. Astfel n-am capitulat. Ne-am înțeles ca nimeni în afară de noi să nu ne afle secretul.

Existau motive serioase ca numai noi trei să ne asumăm toate primejdii presupuse de o evadare, care în condițiile de atunci, ale terorii fasciste,

erau deosebit de mari. Hermann Matern, conducătorul organizației Partidului Comunist German din Pomerania, era sub dubla acuzație de trădare de țară și de înaltă trădare. Pe Fritz Wetzel, hitleristul îl socoteau „aghio-tantul“ lui Hermann Matern. L-au acuzat, între altele, de a fi constituit la Stettin o grupare comunistă, care organizase o activitate antimilitaristă, plină de succes. De cîteva ori, autoritățile oferiseră sume substanțiale pentru arestarea grupului. Eu am fost învinuit că am sprijinit munca acestei grupări. Ne așteptam deci la pedepse grele, poate chiar condamnarea la moarte. După părerea noastră, existau însă și motive mai importante pentru evadare decît salvarea propriilor vieți. Era vorba despre o acțiune politică care putea contribui la activizarea muncii ilegale din Stettin.

Curînd, am început pregătirile. După planul nostru, imediat după evadare, trebuia să luăm un tren rapid din Gara Altdamm spre Berlin. Ne-a venit în ajutor și hazardul. De pildă, în conducta de aerisire a unei celule am găsit o pilă ruginită și o bucată de bomfaier, lungă de 10 centimetri. Probabil că le lăsase acolo un fost „locatar“, care n-a putut sau n-a vrut să-și pună în practică intențiile de evadare. O altă împrejurare favorabilă a fost aceea că o parte dintre deținuții lucrau la niște lădițe pentru flori, de aceea am putut dosi puțin chit de geamuri. Fiind în prevenție, am mai putut purta hainele noastre civile, ceea ce a ușurat, de asemenea, pregătirile de evadare. De mare ajutor ne-a fost și faptul că temporar m-am ocu-

pat de punerea în ordine a contabilității închisorii, veșnic în dezordine. Am putut astfel să cunosc bine camera de lucru a directorului închisorii și să observ unde ține cheile de rezervă ale celulelor.

Cu toate aceste circumstanțe pozitive, pregătirile au durat luni de zile. Conform planului nostru inițial de evadare, trebuia să fugim pe la sfîrșitul lunii iulie 1934. A trebuit însă să ne schimbăm decizia, deoarece am scăpat ca prin urechile acului de a fi descoperiți.

Treptat-treptat s-a cristallizat planul definitiv, pe care apoi l-am realizat amănunt cu amănunt. Deși Wollenberg, directorul închisorii, începuse să aibă unele bănueli, am fost numit *Kalfaktor* [definitul care mătura coridoarele, împărțea hrana și făcea alte mici treburi gospodărești], ceea ce, de asemenea, ne-a folosit. Pentru reușită, trebuia cîștigat un al doilea *Kalfaktor*: l-am găsit în tovarășul Erwin Tomkewitz, din *Rot Jungfront* [organizația de tineret a Frontului Roșu, formație de luptă a P.C.G.]. El ne-a asigurat că va colabora cu noi, deși se aștepta la o condamnare ușoară.

Un camarad de încredere

Conform planului, în noaptea evadării, Tomkewitz trebuia să facă o spîrtură într-unul din zidurile celulei sale care avea o poziție deosebit de avantajoasă și să ne scoată pe toți trei cu ajutorul cheilor sau al unui speracul. Cu toții eram de părere că puteam ajunge afară tăind grățiile unei ferestre aflate la

¹ Bruno Retzlaff-Kresse închină cîteva pagini autorului acestei introduceri.

parter. Tomkewitz și cu mine am început să confecționăm un șperaciu puternic dintr-o sîrmă groasă, care se găsea în mod normal la spălător, pentru curățirea canalului.

Mai multă bătaie de cap ne-au dat gratiile. Fereastra era formată din mai multe geamuri mici, fiecare înrămat cu fier forjat, dintre care numai două se deschideau. Dar prin ele nu se putea strecura un om. De aceea trebuia să tăiem rama de fier în trei locuri, mărind astfel deschizătura. Am început să fac asta cu bucată de bomfaier despre care am amintit. Geamurile la care lucram trebuiau scoase și din nou echituite. Prima dată, din cauza chitului vechi și a uneltelor noastre primitive, scosul lor a durat câteva zile. Era o muncă foarte migăloasă și de durată, care, pe deasupra, trebuia prestată în perioadele foarte scurte de care dispuneam.

La aceasta se mai adăuga riscul permanent de a fi descoperit. Pentru a evita așa ceva, eram oricînd pe picior de plecare. Cum auzeam că se deschide o ușă, fugeam repede cu mătura spre ușile care dădeau în curte — erau trei, una după alta — și măturam în dreptul lor pentru a-l susține pe gardian de la eventuala lui intenție de a urca scările.

Dar nu trebuia să ne ferim numai de gardieni, ci și de deținuții de drept comun, care ar fi putut auzi zgomotul ferăstrăului. Spre norocul nostru, nu ne-au auzit. Ne auzise însă altcineva: Erwin. Cine era Erwin?

Într-o zi a lunii iulie 1934, în timpul orei noastre libere, gardianul de serviciu ne-a spus că vom primi un nou deținut, un zurbagiu, care noaptea trecută, fiind beat, a dărîmat tot inventarul celei. Nimic nu rămăsese întreg. Smulsese patul din perete și izbise cu el în ușa celei. N-a trecut mult, nici nu se terminase ora liberă, și noul venit a apărut. Prin ușa dinspre curte a intrat un uriaș. Avea peste 50 ani. Era Erwin. Alături de el stătea un gardian, ducînd bicicleta lui Erwin. În comparație cu el, gardianul semăna cu un pitic.

Erwin a luat poziția de drepti, apoi l-a apucat pe pitic de mîna și s-a prezentat rîzînd, cu fața rîdînd numai bunătaie: „La ordinele dv., un arestat cu un gardian”. Apoi l-a bătut pe umăr pe însoțitorul său, înclăt acesta era gata-gata să cadă, spunîndu-i: „Ai văzut, flăcău, degeaba ți-a fost frică. Ți-am promis că te aduc întreg aici și te-am adus”.

Erwin, pe numele său întreg Erwin Beiffuss, era, după cum aveam să aflăm curînd, un vechi membru al Partidului Comunist German, muncitor constructor, șomer din partea răsăriteană a Berlinului. Încă în timpul Republicii de la Weimar, fusese condamnat de vreo 12 ori, pentru „rezistență în contra autorității statului” și alte asemenea delict. Era un om foarte cinstit. Ar fi murit pentru partid, numai că argumentele sale, chiar dacă erau „zdrobitoare” nu totdeauna erau bine potrivite momentului. Îi și cam plăcea să bea.

Cu câteva zile în urmă, împreună cu cumnatul său, se duseseră pe biciclete la rude, în Pomerania Inferioară, străbătînd și Altdammul, în timpul unei manifestații a viticultorilor care treceau cu căruțe purtînd inscripția „Germani, beți viouri germane!” Amîndoi s-au simțit atît de tentați de această lozină, înclăt au pus-o imediat în practică. Seara, în Casa germană, fiind puțin afumat, Erwin i-a înjurat pe toți conducătorii naziști — începînd ierarhic de la Hitler —, în prezența membrilor clubului veteranilor de război și a hitleriştilor. Din cauza asta a fost arestat. A avut însă noroc că n-a încăput pe milioane S.S.-ului și că a dat peste un judecător mai cumsecade. A scăpat astfel cu numai câteva luni închisoare, pe care le-a făcut la noi. Ne-am bucurat să-l avem în mijlocul nostru, căci ne-a adus multă bună dispoziție. Într-o zi, în timp ce curățau cartofi, Erwin l-a luat de o parte pe Hermann Matern și i-a șoptit: „Aici, în clădire, se lucrează cu un ferestrău”. Deoarece în decurs de o săptămînă ne convisesem cu toții că Er-

win merita încrederea noastră, Hermann Matern i-a spus despre planul nostru. A primit apoi de la el o adresă în Berlin, unde ne puteam ascunde după evadare.

Proiectele noastre înaintau lent, din cauza uneltelor rudimentare cu care munceam. La mijlocul lunii septembrie 1934, după încă vreo zece săptămîni de lucru, eram, în sfîrșit, gata. Tăiasem geamul cu gratii atît cît era necesar ca părțile componente să poată fi ușor rupte. Prin sora mea, Gertrud, și Arnold Raröske, făcusem rost, prin contrabandă, de bani, de un mers al trenurilor, de un ceas și de somnifere. Era timpul să acționăm. Întreaga clădire se afla în renovare. Pe coridor urmau a fi reparați pereții, atacați de igrasie, ceea ce ar fi dus, fără doar și poate, la descoperirea pregătirilor de evadare. În plus, directorul închisorii, Wollenberg, devenise tot mai bănuitor. Apoi se apropia procesul. De aceea am hotărît ca termen definitiv de evadare noaptea de 17 spre 18 septembrie. 17 era luni și Wollenberg avea liber. De obicei, pleca să pescuiască, bea mult, venea foarte tirziu acasă și dormea adînc, prea adînc ca să mai facă controlul de noaptea.

„Orice s-ar întimpla, continuă!”

În după-amiaza zilei de 17 septembrie, făceam ultimele pregătiri de evadare cu Tomkewitz prin celula sa. Tomkewitz scotea pietre din zidul de lîngă ușa celei. Scosesem o cantitate apreciabilă, pentru că mortarul era moale. Eu alergam într-un du-te-vino cu găleata, cîrpa și mătura spre spălător, unde aruncam totul prin canal, ciudînd urechile la zgomotele din jur. Deodată am auzit pași pe scară. Din cauza concentrării, nu auzisem cheile răsucindu-se în ușă. N-am mai avut timp decît să închid ușa de la celula lui Tomkewitz. Cea mică mișcare ne-ar fi descoperat. Cînd gardianul Böttcher și un jandarm mi-au apărut în față, tocmai curățam cu o cîrpă praful din dreptul ușii. Böttcher m-a

întrebat: „Da' ce faci aici?” Ca să vezi! Lucrezi cinci luni, zi de zi, la realizarea unui plan, rislcnd permanent să fii descoperit, și, cu cîteva ore înaintea startului, apare, așa, din senin, un gardian care îți pune o asemenea întrebare. Îmi pocneau toți nervii de încredare. Ca un fulger mi-a trecut prin cap un gînd: așa nu știe nimic, altfel nu s-ar purta așa. Am răspuns cît am putut mai firesc: „M-am împiedicat în propriile picioare. Am vrut să-i duc lui Tomkewitz o cană cu cafea și am vărsat-o pe jumătate. Dar, după cum vedeți, domnule gardian, totul este în ordine”. În timpul asta ștergeam de zor pe jos în fața ușii lui Tomkewitz.

Gardianul a deschis ușa cea mai apropiată. În celula aceea fusese adus de dimineață un hoț, căruia jandarmul voia să-i ceară cîteva date personale. În timpul asta eu trebuia să fac orice ca gardianul să nu se uite în celula lui Tomkewitz. De aceea, m-am dus la capătul opus al coridorului, unde era spălătorul, și am închis robinetul principal. Cînd gardianul și jandarmul au ieșit din celulă, am strigat: „Domnule gardian, nu curge apă”. Amîndoi au trecut în fugă pe lîngă celula lui Tomkewitz, îndreptîndu-se spre spălător, ca să se convingă dacă într-adevăr apa nu curge. Gardianul a fost foarte mîndru cînd a descoperit cauza defecțiunii. Între timp, mi s-a alăturat și Tomkewitz, care ne-a lămurit că el ar fi închis robinetul principal, pentru că, se pare, ceva nu e în ordine cu robinetele din pivniță. Gardianul a pornit spre pivniță. Eram salvați. Cînd am terminat pregătirile, i-am anunțat pe Hermann Matern și Fritz Wetzel să fie gata de evadare.

Tomkewitz, căruia îi dădusem mai înainte ceasul, a început să lucreze exact la o oră după stingere. Urma să facă o spărtură spre coridor. Celorlalți deținuți le pusese o doză serioasă de somnifere în cafea și probabil că dormeau duși. Dar, după o oră, Tomkewitz încă nu reușise. Se rănise la mînă și își cam pierduse curajul. Planul nostru era în primejdie. De sus,

așa cum prevăzusem, Hermann Matern bătea în țevă, ceea ce însemna „continuăți”. Eu, din celula de alături, l-am întrebat pe Tomkewitz: „Ce s-a întîmplat?” În sfîrșit, mi-a răspuns: „Nurăzbăt, am dat de ciment”. După masă, cînd fuseseam intrerupți de gardian, nu mai apucasem să constatăm că partea exterioră spre coridor era mult mai dură decît partea interioară. Acum jucam totul pe o singură carte. De aceea i-am șoptit lui Tomkewitz: „Orice s-ar întîmpla, continuă!”

Și Tomkewitz a continuat cu orice risc. A rupt din pat o bară de fier și, fără să se sinchisească de zgomot, a spart zidul. Nici astăzi nu înțeleg cum de nu s-au auzit bubuiturile. Somniferele își făcuseră bine efectul. În sfîrșit, după mult ore, care ne pusese nervii la grea încercare, Tomkewitz a deschis ușa celei mele. Făcuse un efort supramenesc. Se strecurase gol prin orificiul din zid și singera pe toată suprafața pielii. Pe coridor era enorm de multă zidărie. În timp ce Tomkewitz îi scotea pe Hermann Matern și pe Fritz Wetzel din celulele lor, eu am rupt gratiile deja tăiate ale ferestrei. Afară a mai trebuit să trecem printr-un gard de sîrmă, ceea ce am reușit numai în comun. Pe urmă, am escaladat un zid.

Eram liberi, dar încă departe de a fi în siguranță. Din cauza infiltrării de patru ore, nu mai puteam continua drumul direct la Berlin. Deci trebuia să ne ducem la Stettin, unde nu aveam nimic pregătit. Dar numai acolo speram la un ajutor de urgență. Cel mai scurt drum spre Stettin, și pentru noi singurul, trecea însă pe lîngă un aerodrom păzit de S.S. Unica șansă era să o luăm prin spatele aerodromului, ca muncitorii unei mari uzine electrice, la care, la ora aceea, începea schimbul de dimineață. Cu salutul „Heil Hitler” am depășit paza aerodromului, fără a fi opriți, și ne-am urcat la timp în primul tramvai spre Stettin. Dacă îl luam pe următorul am fi fost prinși. Începuse deja urmărirea noastră. Toate străzile din Stettin au fost blocate.

OMUL ȘI MILITANTUL GHEORGHE CRISTESCU

(Urmare din p. 19)

„La început membru în Comitetul Executiv, în urmă devenind secretarul partidului, desfășoară o activitate intensă pentru apărarea programului comunist. Fire impulsivă, cu o putere de fascinare a maselor, la întruniri și convorbiri particulare pregătește suflul muncitorilor... Astfel, fasciind muncitorimea, o convinge că ea este în măsură să ia locul oricărei dregătorii”.

În viața sa, Gh. Cristescu a cunoscut din plin nedreptățile și erorile istoriei. Cum avea să mărturisească el însuși mai tîrziu, destinul lui istoric fusese pecetluit de epocă și de problemele ei. Congresul IX al partidului din 1965, istorica expunere a tovarășului Nicolae Ceaușescu, cu prilejul celei de-a 45-a aniversări a P.C.R., în care s-a cerut să se recunoască fiecărui militant rolul și locul pe care l-a avut în istoria partidului, indiferent de accidentele ulterioare ale vieții lui, l-au scos pe Gheorghe Cristescu din întunericul unde fusese aruncat, înșenînîndu-i ultimii ani ai vieții cu bucuria de a vedea partidul, căruia îi aparținea cu întreaga sa ființă, conducînd țara și poporul, marile înfăptuiri social-economice, politice, culturale și respectul cuvenit acordat înaintașilor.

În acel text-testament din octombrie 1973, despre care am amintit, Gh. Cristescu își exprimă fericirea de a trăi această epocă, avînd nestrămutată încredere în viitorul României: „Am o mulțumire mare și o satisfacție deosebită cînd văd că tovarășul Nicolae Ceaușescu, îndrumă politica partidului nostru pe aceeași linie suplă pe care a avut-o mișcarea noastră muncitorească întotdeauna, căutînd să se adapteze neconștient la condițiile subiective și obiective care s-au ivit în decursul frămîntatei noastre istorii”.

ASA VA PLACE ISTORIA ?

ÎNTORTOCHEATUL DRUM AL DIAMANTELOR CELEBRE

IOANA URSU

Cel mai dur mineral, diamantul, acest „fragment de eternitate”, cum îl numeau vechii înțelepți ai Indiei, s-a născut acum zeci de milioane de ani, la mii de grade temperatură și la sute de kilometri adâncime în scoarța pământului. Și-a început apoi drumul geologic spre suprafață, putând fi în cele din urmă extras prin inventivitatea și tenacitatea omului. Și este căutat de milenii, lăsându-și amprenta de mister, legendă și singe, doar pentru patru calități. Primele trei i le-a dat natura: duritatea, claritatea și culoarea. Ultima, i-o dau cei cu o meserie veche de secole — forma tăieturii.

Drept diamante s-au scris în lumea întreagă mii de pagini. O ultimă lucrare, intitulată *Diamonds, New York, 1980*, considerată ca fiind cea mai prestigioasă, o adevărată enciclopedie privind diamantele, se bucură de contribuția a 19 specialiști: profesori de geologie, istorici, bijutieri, directori de muzee ș.a.

Vă propunem o incursiune în această fascinantă istorie a unei pietre care s-a împletit, pe anumite planuri, cu istoria oamenilor. Vom începe acest drum cu vechi scrieri sanscrite și îl vom termina cu povestea unor diamante celebre.

Regele pietrelor prețioase

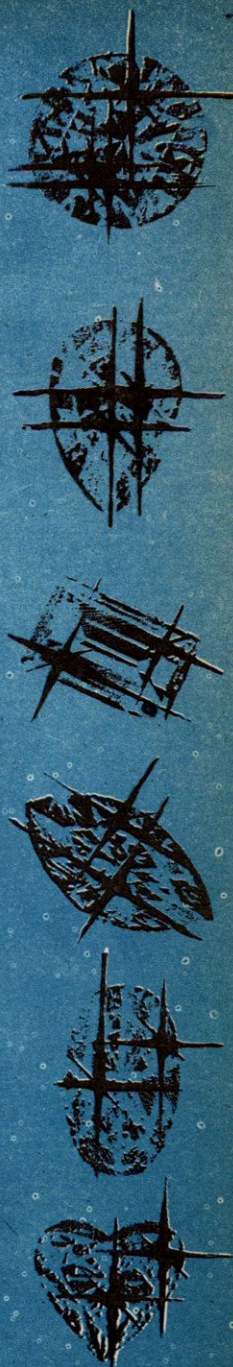
Nu vom ști, probabil, niciodată când omul a descoperit diamantul pentru a-l privi ca pe cea mai frumoasă creație minerală a naturii. Ceea ce știm este că, din cele mai vechi timpuri și pînă în sec. XVIII, India a fost singurul furnizor al lumii.

În anul 1905, a fost descoperit în această țară un manuscris sanscrit numit *Artha-Sas-*

tra (Învățămintele profetului), scris de către Kantilya, ministru al regelui indian Chandragupta (324-300 î.e.n.), întemeietorul dinastiei Maurya¹. Din tratatul lui Kantilya reiese că diamantele erau cunoscute și formau obiectul unui comerț activ, fiind supuse diferitelor taxe și constituind una din resursele tezaurului. S-au păs-

¹ Magazin istoric, nr. 9/1977.

Brilant rotund, brillant în formă de pară, baghetă, marchiză, brillant oval și în formă de inimă — iată tot atâtea nume ce stîrnesc pasiuni și sub care se ascunde același străvechi mister al diamantelor

trat, de asemenea, alte două manuscrise în acest domeniu: *Ratnaparisha* (sec. V e.n.) și *Brihatsamhita* (sec. VI e.n.).

O întrebare legitimă pe care și-au pus-o cercetătorii moderni a fost: cum puteau fi atât de prețuite aceste pietre într-o vreme când tehnicile care pun în valoare întreaga frumusețe a unui diamant (tăiere, așchiere, găurire, polizare, lustruire), nu erau stăpânite? Cele mai multe diamante în forma lor brută, așa cum arată când sînt scoase din pămînt, nu sînt mai atractive decît o bucată de sodă caustică.

Răspunsul a fost găsit tot în scrierile indiene de la începutul perioadei Maurya și sfîrșitul perioadei Gupta (sec. VI e.n.).

Oamenii de atunci credeau că diamantele ar avea anumite proprietăți magice pe care le conferă posesorilor lor. Într-una din lucrările amintite, *Ratnaparisha*, titlu care poate fi tradus prin *Evaluarea pietrelor prețioase*, se spune: „Cel care poartă diamantul va vedea pericolul îndepărtîndu-se de el fie că este amenințat de șerpi, foc, inundație sau boală, fie că este amenințat de hoți sau de spiritele răului”. Este inclusă apoi o listă detaliată a calităților unui diamant. Prima este forma pietrei, octaedrul fiind considerat ca forma ideală — „șase vîrfuri ascuțite, opt fețe plane și asemănătoare, douăsprezece muchii drepte și ascuțite”. Urmează o înșiruire a calităților optice: claritate, transparență, culoare, scînteiere și irizarea în culorile curcubeului.

Ce îi conferea această „putere magică”? Un prim motiv ar fi că diamante în formă octaedrică se găsesc foarte rar în stare naturală. Un al doilea motiv se datorează faptului că octaedrul are cea mai mare putere de dispersie a luminii, dînd acea gamă orbitoare de culori pe care o au diamantele de astăzi, tăiate și șlefuite, cunoscute sub numele de briliante. Un al treilea motiv era născut din credințele religioase — octaedrul era considerat piatra

În centrul coroanei, de pe fruntea regiinei Victoria, strălucea Koh-i-Noorul

lui Indra, zeul furtunii, tunetului și fulgerului. Iar faptul că diamantul avea o duritate excepțională adăuga un motiv „forței mistice” atribuite.

În vechile scrieri grecești, cuvîntul *adamas*, cel care a generat apoi prin latinescul *adamas* — *adamantinus* numele diamantului, este deseori folosit și asociat cu ideea de invincibilitate. Pentru prima oară acest cuvînt apare în scrierile poetului Hesiod (sec. VIII î.e.n.). Dar nici el și nici cei care îi urmează timp de opt secole nu folosesc termenul diamant în sensul de piatră prețioasă, ci ca un adjectiv al fierului pentru a-i descrie calitatea incasabilă. În sec. I e.n., cuvîntul apare însă prima dată nu ca adjectiv, ci ca substantiv: în celebra enciclopedie romană *Istoria naturală* a lui Pliniu cel Bătrîn (24-79 e.n.) cuvîntul desemnează piatra prețioasă — diamantul. „Dintre toate bunurile pămîntului — scria el — și nu numai dintre pietrele prețioase, diamantului îi atribuim cea mai mare valoare”:

Poetul roman Manilius, contemporan cu Pliniu cel Bătrîn și unul din puținii autori de atunci care a văzut un diamant, îl descrie cu uimire, în lucrarea sa *Astronomica*, ca pe „un vîrf de piatră mai prețios ca aurul”. Aceiași apreciere o regăsim secole mai tîrziu în tratatul de pietre prețioase publicat în 1609 de Anselmus de Boot (Boetius), medicul împăratului habsburg Rudolf II.

Superstițiile legate de „puterea” diamantului au continuat și în evul mediu, diverse scrieri din această perioadă repetînd afirmațiile mistice ale anticilor. Odată cu Renașterea aceste credințe au început însă să scadă. Astfel, renumitul sculptor și giuvaergiu Benvenuto Cellini (1500-1571) considera rubinul și smaraldul mai valoroase ca diamantul, iar medicul și naturalistul portughez Garcia ab Horto, după o călătorie în India, în anul 1565, scria: „Aici [în India] diamantul este privit ca regele pietrelor prețioase. Dar dacă aplicăm criteriile de valoare și frumusețe, este sigur că, pentru noi, pe primul loc se situează smaraldul, urmat de rubin”. Diamantul își pierde înțîietatea în Europa, odată cu pierderea „calităților” sale metafizice. El își va recăștiga supremația numai cînd dezvoltarea tehnicilor de tăiere și șlefuire îi vor pune în valoare frumusețea calităților sale fizice.

În tezaurul din Turnul Londrei

Sînt cunoscute în lume o serie de diamante considerate celebre atît prin valoarea cît și prin legendele legate de ele. Printre aceste pietre prețioase se numără și Koh-i-Noor, adică „Muntele de lumină”. Legenda spune că, în timpuri străvechi, a fost purtat de un personaj mitologic, Karna, în lupta sa cu vărul său Arjuna. Zeii l-au protejat însă pe

Arjuna, Karna a murit, iar diamantul a fost pierdut. Găsit de o femeie, a fost dus de aceasta într-un templu din orașul Thanesar și fixat ca al „treilea ochi” al zeului Siva. Timp de secole a iluminat templul, păzit cu strânsnicie de brahmani și de o superstiție: „Cel care îl va poseda va avea lumea. Dar fi va aduce și cele mai mari nenorociri, pentru că numai un zeu sau o femeie îl poate purta fără a fi pedepsit”. O superstiție care a dăinuit secole.

Prima mențiune despre Koh-i-Noor poate fi găsită într-o cronică din anul 1304, fiind menționat pe lista bunurilor rajahului din Malwa. Se precizează că pe atunci avea 600 carate¹, neștiindu-se cînd a fost tăiat pentru prima dată. Mențiunea următoare apare abia peste două sute de ani. Babur (1483-1530), un descendent al lui Tamerlan², a invadat ținutul Punjab și pe ruinele orașului Delhi a fondat, în 1526, dinastia Marilor Moguli. Ca un semn de supunere, văduva suveranului învins, Ibrahim Lodi, i-a oferit lui Babur „Muntele de lumină”. Timp de două secole, diamantul a rămas în posesia dinastiei Marilor Moguli.

În 1739, oastea mogulă a fost învinsă de șahul Persiei, Nadir, care a incendiat și jefuit Delhi, ducînd la Ispahan o serie de bogății, printre care Koh-i-Noorul și un tron de aur ornăt cu mii de pietre prețioase.

Nadir a fost asasinat, în 1747, de patru dintre ofițerii săi, care i-au succedat la tron. Cel de-al patrulea ofițer, Seyd Muhammad l-a torturat pe predecesorul său, Rukh Mirza, pentru a pune mîna pe diamant. Victima a rezistat refuzînd să-și dezvăluie secretul.

Mînerul sabiei lui Napoleon din vremea consulatului ornăt cu „Regentul”

În 1751, Ahmad șah Durrani, întemeietorul statului afgan, a intervenit în treburile Persiei, l-a eliberat pe Rukh Mirza și acesta, în semn de recunoștință, i-a dăruit diamantul.

Peste 40 ani, prețioasa piatră a căzut în mîinile șahului Zaman, nepotul lui Ahmad Durrani. Detronat de fratele său Shuja-el-Mulk și aruncat în închisoare, el a refuzat să trădeze locul ascunzătorii: pereții de pămînt ai temniței, unde, cîțiva ani mai tîrziu, prețioasa piatră a fost găsită din întâmplare. Shuja l-a purtat foarte puțin. Detronat de nepotul său, a fost trimis în exil, găsindu-și refugiul la „Leul din Punjab”, conducătorul indian Ranjit Singh. Acesta din urmă l-a obligat să-i „vîndă” diamantul. Întrebat care ar fi prețul, Shuja i-a răspuns trufaș: „Alege cinci oameni puțernici. Pune-l pe primul să arunce o piatră către miazănoapte, pe al doilea o piatră către miazăzi, pe al treilea o piatră către răsărit, pe al patrulea o piatră către apus, iar cel de-al cincilea să arunce o piatră în sus. Umplescu aur

tot spațiul astfel conturat și încă nu vei ajunge la valoarea „Muntelui de lumină”.

Pînă la urmă Ranjit Singh a obținut diamantul și a pus să fie montat împreună cu încă două, într-o brățară de aur. Koh-i-Noorul a stat în tezaurul de la Lahore (India) pînă în 1849, an în care statul Punjab a fost cucerit de englezi și anexat Imperiului britanic. Retăiat la Amsterdam pentru coroana britanică, a ajuns de la 186 la 108,93 carate și la o formă ovală.

Regina Victoria, luînd în serios vechea legendă care susținea că diamantul purtat de bărbați aduce nenorociri, și-a exprimat prin testament dorința ca prețioasa piatră să nu aparțină decît reginelor. Această voință i-a fost respectată pînă astăzi cu scrupulozitate. În 1937, Koh-i-Noorul a fost montat în coroana reginei Elisabeta, soția lui George VI (1936-1952). De atunci numai regina mamă îl poartă la înaltele ceremonii, în restul timpului putînd fi admirat în tezaurul din Turnul Londrei.

Arme pentru armata revoluționară

Cel mai prețios diamant al coroanei franceze, „Regentul”, a fost descoperit în 1698 într-o mină de lingă riul Krișna, tot în India. Conform unei versiuni a bijutierului londonez Edwin W. Streeter, expusă în cartea sa *Precious Stones and Gems* (Pietre prețioase și giuvaeruri), apărută în 1884, piatra ar fi fost găsită de un sclav care, pentru a o sustrage, s-a rănit singur la genunchi și a ascuns-o sub bandaj. A oferit-o apoi căpitanului unui vas englez. În schimb eliberării sale. Acesta l-a urcat pe vas, i-a luat diamantul și apoi a aruncat sclavul în mare. Căpitanul l-a vîndut cu 1 000 lire sterline guvernatorului din Madras, Thomas Pitt.

Versiunea lui Pitt este diferită. Guvernatorul afirmă că el a cumpărat diamantul de la

¹ Carat — unitate de măsură pentru masa pietrelor prețioase, egală cu 0,2 g.

² Tamerlan sau Timur Lenk (1336-1405) — conducător mongol. Prin numeroase războaie de cucerire a pus bazele unui mare stat, cu capitala la Samarkand. A supus Persia, Asia Centrală și a pătruns în Rusia; a organizat campanii împotriva Hoardei de aur, a pus în nordul Indiei și a luptat împotriva Imperiului otoman.

un negustor indian, cu suma de 48 000 pagodas (19 200 lire sterline). Dar această versiune nu răspunde la o serie de întrebări: de la cine l-a obținut negustorul indian? De la cineva care l-a furat, scăpând controlului minuțios făcut în fiecare seară celor din mină? De la proprietarul minelor, regele din Hyderabad? Aceste întrebări nu și-au găsit răspunsul.

În 1702, guvernatorul Thomas Pitt i-a încredințat piatra fiului său Robert, pentru a o tăia în Europa. În urma tăierii și șlefuirii, operație care a durat aproape doi ani, a rezultat un diamant splendid, cântărind 140,5 carate.

Întors mai târziu în Anglia, Pitt a fost victima unui zvonuri răuvoitoare care l-au acuzat de mijloace necinstite în dobândirea diamantului. Acest lucru l-a determinat să publice o descriere a felului în care l-a obținut. Cu toate acestea, piatra prețioasă i-a otrăvit existența, el trăind mereu cu teama că o va pierde sau că îi va fi furată. Se spune că nu dormea două nopți consecutive sub același acoperiș. Se deghiza deseori și nimeni nu știa unde îl păstrează. Cunoscută atunci sub numele de „Marele Pitt” sau „Diamantul Pitt”, piatra a fost oferită spre vânzare fiecărui suveran european. O vreme, nimeni nu a cumpărat-o, prețul cerut fiind prea mare.

În 1717, s-a găsit totuși un cumpărător în persoana lui Filip de Orléans, regentul Franței, tezaurul regal plătiind 170 000 lire sterline. Prețul era enorm; câțiva ani mai târziu, însă în 1774, diamantul a fost evaluat la cca. 350 000 lire, iar în timpul revoluției franceze, la aproximativ 700 000 lire.

Pentru încoronarea lui Ludovic XV, în 1722, la Reims, diamantul, alături de un alt diamant celebru, Sancy, a fost montat la coroană. După încoronare, „Regentul” a fost demontat, înlocuit cu pietre din sticlă și montat la bijuterii purtate ulterior de Ludovic XV și regina Maria Leszc-

zyńska. În septembrie 1792, după răsturnarea monarhiei, toate bijuteriile coroanei, inclusiv „Regentul”, au fost furate. La 10 decembrie 1793, Convenția a fost informată că „Regentul” era ascuns într-o birnă din podul unei case.

Întrucât revoluționarii francezi aveau nevoie de bani, visteria fiind secătuită, Directoratul a folosit, în august 1797, „Regentul” precum și alte diamante, ca o garanție pentru un împrumut de 4 milioane de franci, luat de la un bancher berlinez. Un an mai târziu, după plata datoriei, „Regentul” a fost folosit din nou ca garanție pentru contactarea altui împrumut, de la un bancher olandez. Cele două împrumuturi posibile datorită „Regentului” au permis cumpărarea de arme pentru armata revoluționară și echiparea corespunzătoare a cavaleriei. Iar acestea au făcut posibile primele victorii ale lui Napoleon Bonaparte. Napoleon, care privea diamantul ca pe un talisman, a cerut în anul 1800 montarea pietrei în mînerul sabiei sale consulare, iar la încoronarea ca împărat, în 1804, transferarea ei în mînerul sabiei imperiale.

În 1814, după abdicarea lui Napoleon, împărăteasa Maria-Luiza l-a dat lui Ludovic XVIII. „Regentul” mai apare în 1824 în coroana purtată de Carol X, cu prilejul ceremoniei înscăunării sale, iar în vremea domniei lui Napoleon III, într-o diademă a împărătesei Eugenia.

În timpul celei de-a treia Republici, în 1887, s-a hotărît scoaterea la vânzare a faimoaselor bijuterii franceze. „Regentul” nu a intrat în competiție, deoarece s-a considerat că la un preț prea mare, nu se va găsi cumpărător, iar vânzarea lui sub preț ar fi discreditat regimul.

De atunci se află expus în sala denumită „Galeria Apollo” din Muzeul Luveru.

Despre istoria altor diamante celebre într-un număr viitor al revistei.

CINE L-A UCIS PE NAPOLEON?

(Urmare din p. 40)

Analiza efectuată asupra fi-relor dă un grafic în zig-zag, care dovedește că prezența arsenicului, într-o proporție variabilă, dar sistematic superioară celei normale, nu se datorește nici alimentației, nici mediului ambiant, nici vreunei alte cauze naturale, ci unei otrăviri treptate.

Fors-hufvud obține părți din cele două șuvițe de care dispune o urmașă a fetei lui William Balcombe, cu care Napoleon s-a împrietenit pe Sfînta Elena. Analiza lor permite să se constate că Napoleon a ingerat arsenic încă din 1818, ceea ce elimină din rîndul suspectilor pe doctorul Antommarchi, ca și pe membrii anturajului care au părăsit insula înainte de moartea împăratului. Alte eșantioane de păr al lui Napoleon coroborează aceste constatări, afirmă autorii.

Cîteva fire căpătate de dentistul suedez de la un descendent al celebrei familii aristocratice ruse Trubețkoi, care trăiește actualmente la New York, arată că împăratului i se administra arsenic încă de prin 1816. În 1974, canadianul Ben Weider începe să colaboreze cu Fors-hufvud. Printr-un proces de eliminare logică, de tipul utilizat în romanele polițiste moderne, Fors-hufvud mărturisește partenerului său că îl consideră vinovat pe contele de Montholon. Acesta ar fi executat o misiune pe care i-a încredințat-o contele d'Artois, devenit în 1820 regele Carol X al Franței, cel pe care îl obseda posibilitatea unei reîntoarceri a lui Napoleon sau a unei evadări a acestuia în Statele Unite.

În iunie 1975, Sten Fors-hufvud face un pelerinaj la Sfînta Elena, prilej pentru noi reflecții, care-l confirmă în convingerea că Montholon l-a asasinat pe Napoleon Bonaparte.

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

CTITORIILE LUI MATEI BASARAB

MONUMENTE SACRATE NUMISMATICE ROMANE

General-locotenent Ion Șuța — INFANTERIA ROMÂNĂ

● **FONTES HISTORIAE DACO-ROMANIAE** (vol. IV, publicat de Haralambie Mihăescu, Radu Lăzărescu, Nicolae Șerban-Tanașoca, Tudor Teoteol).

Editura Academiei, București, 1982, 586 pp., 43 lei: izvoare bizantine din sec. IV-XV referitoare la istoria poporului român, la continuitatea sa pe meleagurile străvechii Dacii.

● **V. Nicolae — CTITORIILE LUI MATEI BASARAB.**

Editura Sport-Turism, București, 1982, 244 pp., 40 lei: opera editată a voievozului pe care istoricul C.C. Giurescu îl numea „cel mai mare ctitor al neamului nostru”.

● **BULETINUL SOCIETĂȚII NUMISMATICE ROMÂNE** (anii LXX-LXXIV).

București, 1981, 790 pp.: numerele 124-128/1967-1980 ale publicației.

● **Gh. Buzatu, Gh.I. Florescu — AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL ȘI ROMÂNIA, O BIBLIOGRAFIE.**

Editura Academiei, Iași, 1981, 214 pp., 21 lei: 3003 referințe bibliografice din vasta istoriografie consacrată celei mai mari conflagrații din istoria omenirii.

● **General-locotenent Ion Șuța — INFANTERIA ROMÂNĂ, Vol. II.**

Editura militară, București, 1982, 344 pp., 24,50 lei: contribuții la istoricul acestei arme, de la primul război mondial până în zilele noastre.

● **Ligia Birzu — DER FORTBESTAND DER RUMÄNEN IN EHMALIGEN DAZIEN.**

Editura Kriterion, București, 1981, 128 pp., 7,50 lei: continuitatea creației materiale și spirituale a poporului român pe teritoriul fostei Dacii.

● **Maria Dogaru — UN ARMORIAL ROMÂNESC DIN 1813. SPIȚA DE NEAM A FAMILIEI BALȘ, DOTATĂ CU STEME.**

Direcția generală a Arhivelor statului, București, 1981, 156 pp.

● **CERCETĂRI ARHEOLOGICE ÎN BUCUREȘTI. Vol. III.**

Muzeul de istorie a Municipiului București, 1981, 312 pp.

● **Nicolae Chidloșan — CONTRIBUȚII LA ISTORIA TRACILOR DIN NORD-VESTUL ROMÂNIEI.**

Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 136 pp., + 39 planșe: așezarea Wietenberg (sec. XVIII-XVII î.e.n.) de la Derșida, (jud. Sălaj).

● **CRISIA.**

Oradea, 784 pp.: vol. X al publicației editate de Muzeul Țării Crișurilor.

Istoriografie românească în Italia

La sfârșitul lunii iunie a acestui an, studiile de medievistică românească s-au îmbogățit prin apariția, la Milano, în Editura Jaca Books, cu substanțialul volum *Terra Romana tra Oriente e Occidente* — Chiese ed etnie nel tardo '500 (Pămînt românesc între Orient și Occident — Confesiuni și populații la sfârșitul sec. XVI) scris de tînărul profesor de la Universitatea din Pisa, Cesare Alzati, vechi și statornic prieten al țării noastre, fin și profund cunoscător al limbii și istoriei românilor. Recenta apariție editorială reprezintă înclinarea a peste 10 ani de laborioase și asidue cercetări pe teme de istorie generală, culturală și religioasă a ariei carpato-balcanice, de istorie a relațiilor bisericești orient-occident, conduse cu acrimă și probitatea specifice școlii prestigioasei Universități „Sacro Cuore” la care autorul s-a format, dar și cu modestie și discreție.

Interesul său pentru un astfel de subiect a fost determinat de convingerea că „situația istorică ce configurează aria carpato-danubiană ca loc privilegiat de înfrînire între Orient și Occident a transformat teritoriul românesc, în perioada de după Reformă, într-un microcosmos în care se reflectau viața religioasă și politică a popoarelor creștine din întreaga Europă”.

Pe un ton cumpătat, dar ferm științific, cartea pune în relief, prin ample incursiuni lămuritoare în trecutul nostru material și spiritual, acele realități definitorii ale poporului român, latinitatea de limbă și singe, anterioritatea absolută de locuire a românilor pe meleagurile pe care trăiesc și azi, Transilvania ca leagăn istoric al neamului nostru, unitatea etnică a poporului român, tîrzie așezare pe pămîntul nostru și a altor populații, superioritatea numerică evidentă a românilor pe tot cuprinsul spațiului carpato-danubiano-pontic etc. Cartea relevă valoarea de simbol a acțiunii Unirii teritoriilor române realizată de Mihai Viteazul. În paralel, pe același ton echilibrat, autorul respinge tezele tendențioase, false, neștiințifice referitoare la români pe care le-a înfrînit în cursul cercetării sale.

Carte de ținută, cu un aparat critic ce reliefează o documentație întinsă, cu discernămint aleasă și de-o impresionantă bogăție și pluralitate, *Terra Romana...* dezvăluie și o autentică vibrație de simțire față de istoria și de cultura românească.

A.N.

octombrie
1932

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Cu ocazia unor săpături făcute pe terenul d-lui avocat Gh. Aldea din Mangalia la o adâncime de 4 metri, s-a descoperit o amforă de 2 metri înălțime și 1 metru diametru. Obiectul este bine conservat și a fost donat de proprietar muzeului de anticități din localitate. (1 octombrie)

● Reapariția lucrării Take Ionescu de C. Xenă¹ a cunoscut cel mai mare succes de librărie din ultimii ani. Documentată, clară și obiectivă această istorie politică a ultimelor decenii oferă, în același timp, și farmecul unei expunerii literare extrem de captivante. (8 octombrie)

● Direcția S.T.B.-ului anunță publicul că începând din ziua de 8 octombrie a.c. linia de tramvai 6 va fi prelungită până la Bucureștii Noi. Pe linia respectivă, tramvaiele vor circula de la Teatrul Național până la calea ferată București-Constanța. (6 octombrie)

● Profesorul Maxwell I. Raphael, de la Universitatea Harvard (Boston), catedra de limbă și literatură română, cursa înființată încă de acum doi ani, se află în Capitală. Profesorul american, care va rămâne în țară câteva luni, adună materialul necesar pentru elaborarea unei lucrări privind istoria gramaticii limbii române pentru uzul învățământului superior din America. (6 octombrie)

● Visul lui Tânăse este primul film românesc sonor și vorbit care a obținut un succes enorm la toate cinematografele din Capitală. (6 octombrie)

● Cercul de studii sociale, înființat pe lângă mișcarea muncitorească din Capitală, și-a reînnoit activitatea: întruniri și discuțiile au loc în fiecare luni seară. (8 octombrie)

Lună de toamnă călduroasă în Bucureștii de acum cinci decenii, cu mercurul termometrelor zăbovind în preajma a 30 grade la umbră. Lună fierbinte și la figurat, marcata de frământările politice ale unei lumi afectate din plin de puternica criză economică ce cuprinsese întreg sistemul capitalist. Dar să urmărim, în continuare, retrospectiva vieții bucoreștene de acum 50 ani, așa cum se oglindește ea în câteva din marile cotidlene ale Capitalei.

Unul dintre subiectele aflate la ordinea zilei în Bucureștii de acum cinci decenii este deci criza, cu cele două mari și principale tărîmuri pe care se desfășura: economia și politica.

Criza economică, ce atinsese încă din 1928-1929 o serie de temelii ale sistemului capitalist, este un semn prevestitor de mari schimbări în viața statelor. „Această ciocnire — scrie, de exemplu, Lucrețiu Pătrășcanu într-un articol apărut puțin mai înainte și în care se referă la tendințele clasei stăpînitoare de a-și pune în aplicare planurile la dirza opunere a maselor — pune azi, în condițiile economice și politice pe care le trăim, nu chestiuni parțiale și izolate, ci problema viabilității însăși a întregului regim capitalist. Pentru a ține în frâu și supunere muncitorimea și țărănimea aflate în fierbere, burghezia nu mai are încredere în vechile metode de guvernămînt. Între partidele burgheze și chiar în sinul partidului de la putere, neînțelegerile sînt mari”¹.

După cum se vede din presa vremii, erodarea sistemului capitalist este remarcată tot mai insistent și de numeroși reprezentanți ai claselor dominante. La un congres al inginerilor ce are loc la Brașov, la începutul lunii octombrie, unul dintre participanți, economistul M. Manoilescu, spune, între altele: „Sistemul de pînă acum este învechit și țările industriale trebuie să-și schimbe structura. Va trebui să intrăm într-o perioadă de refacere, căci capitalismul se află în faza catastrofală”. Pentru remedierea lucrurilor, economistul burghez propune — cum citim în *Universul* din 12 octombrie, de unde am preluat și extrasul de mai sus — să se studieze metodele și exemplul sovietic privind programarea și raționalizarea economiei.

¹ Facem din nou precizarea de rigoare că pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele preluate din scrierile și ziarele vremii. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din originale.

¹ *Magazin istoric*, nr. 2/1975.

Restaurantul „Capea”
la 80 ani
de la înființare

Strada
Lipsceni,
în urmă
cu aproape
cinci decenii

Impotriva măsurilor prin care clasele dominante caută să iasă din criză pe seama maselor muncitoare acționează cu neslăbită hotărâre partidul comunist. În ziare continuă să apară relatări despre înverșunarea cu care organele de represiune caută să stăvilească această luptă.

La Iași — scrie ziarul *Universul* din 7 octombrie — sînt confiscate o tipografie și un ziar comunist. Tipografia este găsită instalată în cartierul Tătărași, str. Nicoriță nr. 10, într-o casuță mică. În interiorul căsuței se afla o mașină de tipar și pe mese, scaune, divanuri, mai multe mașini de șapirografiat, o mașină de scris, teancuri de manifeste comuniste, clișee, aparate de copiat etc. Toate aparatele, manifestele etc. au fost transportate la poliție. S-a stabilit că manifestele și broșurile imprimate în tipografia clandestină erau expediate în diverse regiuni ale țării.

Adevărul, din 26 octombrie, scrie despre descoperirea în Capitală a unei organizații „ce se îndeletnicea cu răspîndirea de manifeste și broșuri cu numele *Ajutorului roșu internațional* și al *Uniunii Tineretului Comunist*. Investigațiile întreprinse de organele polițienești au stabilit că membrii organizației erau în legătură cu doi militari, soldați, care aveau însărcinarea să răspîndească manifestele comuniste în cazărmi. Anchetatorii fiind informați că organizația descoperită ar avea ramificații în întreaga țară s-au trimis instrucțiuni telegrafice tuturor serviciilor de siguranță, pentru a întreprinde cercetări urgente.

Reversul crizei economice este criza politică. Aceasta se reflectă în primul rînd în instabilitatea guvernamentală, alimentată și de manevrele camarilei din jurul Palatului. În cei numai doi ani și patru luni cît au trecut de la revenirea lui *Carol II ca rege al României* și pînă în această lună, octombrie 1932, la cirna țării s-au perindat patru guverne. Este ceea ce, dealtfel, remarcă cu insistență și zierele vremii. Iată, de exemplu, ce scrie ziarul *Lupta* din 19 octombrie: „Noi n-am avut niciodată guverne care să cadă abia după 3-4 luni de activitate. N-am avut parlamente care să fie dizolvate cînd nu împliniseră nici măcar un sfert din termenul normal al legislaturii. Am ajuns aproape la guverne lunare, maximum trimestriale. Cu sistemul acesta, nu e de mirare ca, la sfîrșitul domniei sale, regele Carol II să poată spune că a avut fericirea de a face în așa fel încît fiecare român să se poată lăuda c-a fost cel puțin o lună prim-ministru!”

Guvernul Vaida, deși de la constituirea sa — 6 iunie 1932¹ — n-au trecut decît cîteva luni, a și început să dea semne de oboseală. Lipsa de eficiență a acțiunilor întreprinse, disensiunile

Cronica măruntă

● O delegație în frunte cu primarul P. Bogdan desemnează locul din grădina Copou din Iași pe care va fi așezat bustul lui M. Eminescu. Cu acest prilej se decide modificarea soclului bustului lui Ion Creangă, care se află în aceeași grădină. (8 octombrie)

● Zierele vremii ne fac cunoștință și cu o categorie aparte de afaceriști: ghicitorii-prezicători, șarlatanii care trăiesc și prosperă pe seama prostiei omenești. Nalvitatea unora este atît de mare, încît — cum elîm într-un reportaj din *Dimineața* despre o „nouă stea a ghicitorului”, Glica din Colentina, se lasă păcălită prin cele mai rudimentare mijloace. Glica, ajutată de soțul ei, Dumitru Mihăilescu, zis Cîrlig, ghicește în... plumb topit. De fapt, nu face decît — cum scrie ziarul — abuzează „din plin de obscurantismul și obtuzitatea elen-tele”. Cum procedează? Cîneva, de exemplu o femeie divorțată de curînd, care are trei copii, este în perspectivă de a se remări. Se duce la Glica. Clienta este luată în primire de Cîrlig.

— Să vă înscriu pentru marș la ora 4, după masă și, în același timp, deschide un registru în care trece numele și strada clientele. Unele dintre cliente se zăpăcesc și spun adevărat. Atunci vă închinăuți că afacerea este simplă.

Dar se întîmplă că o femeie sesizează chestia și dă o adresă și un nume fictiv. Ea primește un bon.

— Sînteți pe jos sau cu mașina?

— Ba pe jos.

— Atunci vă ducem noi, uite avem mașina aia.

Dacă femeia primește să fie dusă cu mașina în oray de Cîrlig, acesta o lasă, dacă nu acasă, altundeva și apoi o urmărește. În timpul celor cîteva zile pînă vine la con-

¹ Magazin istoric, ur. 7/1982.

octombrie
1932

Pe stadionul ANEF (acum Republicii) o reconstituire a luptei din octombrie 1599, de la Șelimbăr

Cronică mărunță

sultație, Cirlig sau un alt om al lui a făcut toate investigațiile, predându-i Gică informațiile necesare despre cutare client.

Cînd vine la ghiciri, Gică îi spune: «Vă numiți așa și așa, aveți doi copii, sînteți divorțată de curînd dar vă veți remăria în scurt timp». Clienta ulimită de precizia cu care i-a spus trecutul și prezentul, crede orice i-ar spune despre viitor.

Este interesant să adăugăm că Gică, adică Cirlig mai bine-zis, au un documentat și bogat cazier cu fișele flecărula care a trecut pe la ghiciri și alte mii de fișe făcute diverselor persoane prin informatorii lor. Iată cum vestita Gică a reușit în scurt timp să-și facă o faimă care dădea de gîndit. Ea este azi proprietăreașă cu acareturi și cu trei mașini la scară. Și reporterul din Dimineața conchide: „Dar prestația omenescă a ajutat-o mai mult decît orice”. (16 octombrie)

● La Ploiești se inaugurează palatul cultural al învățătorilor prahovene. Participă delegați din toate părțile țării. (11 octombrie)

● Cartea Românească tipărește frumoase portrete litografiate, mari (Sadoveanu, Brătescu-Voinești, Iorga, Goga, I.L.C. Brătianu etc.) care pot face și podoaba caselor. Sînt ieftine. (11 octombrie)

● Institutul meteorologic central anunță în buletinul de azi că s-au înregistrat 31 grade la umbră în cîmpia țării. De 50 ani de cînd există Institutul nostru meteorologic nu s-au înregistrat zile tropicale în a doua decadă a lunii octombrie; la Buzeni e mai cald ca în Iulie. (18 octombrie)

● Din New York, Smaranda Brăescu¹ trimite printr-o cablo-

¹ Magazin istoric, nr. 10/1981.

din sînul cabinetului, îl fac din ce în ce mai vulnerabil. Ineficiența guvernului se reflectă și în activitatea corpurilor legiuitoare. La Senat și Cameră, deputații abia de mai participă la dezbateri. *Universul*, din 5 octombrie, scrie că cei aleși „vin la Senat, semnează apelul nominal, obțin bonul pentru plata diurnei și apoi dispar. Ieri, deși fuseseră semnați prezenți, în apelul nominal, în numărul cerut, la deschiderea ședinței s-a constatat că nu se putea vota nici o lege. Toți fugiseră, afară de cîțiva. Scandalizat, președintele [N. Costăchescu] a refuzat să prezideze o atare ședință și s-a retras în biroul său”.

În această atmosferă, la 17 octombrie se produce demisia guvernului național-tărănesc prezidat de Al. Vaida-Voevod. Evenimentul este, bineînțeles, comentat pe larg în paginile presei. *Viitorul* (organ al Partidului Liberal) scrie: „Lovit de incapacitate organică, guvernul Vaida s-a prăbușit din cauza disensiunilor din sînul lui și din cauza procesului de destrămare din Partidul Național-Tărănist”.

Cu formarea unui nou guvern este desemnat Iuliu Maniu, care, de astă dată, acceptă să preia direct conducerea cabinetului de miniștri. Cîteva zile au loc consultări la Sinaia, unde sînt prezenți politicieni, ziariști, precum și o felurită clientelă a posibililor membri ai viitorului cabinet. Ca de obicei, liderul P.N.T. trăgănează anunțarea componenței guvernului. Unele ziare scriu că situația ar fi încordată, în timp ce altele lasă să se înțeleagă că nu poate fi vorba decît de o obișnuită manevră a șefului național-tărăniștilor.

Se fac și glume pe marginea crizei guvernamentale. Să reținem una din *Adevărul*: „Imprudență. Un spiritual frîntaș al opoziției spunea ieri, într-un cerc de prieteni:

— D. Maniu e imprudent cînd prelungește atît de mult crizele de guvern. Fiindcă, la urma-urmei, țara va băga de seamă că poate trăi și fără guverne, tot atît de bine sau tot atît de prost ca și cu guverne”.

În fine, la 20 octombrie se anunță componența noului guvern național-tărănist. În noul cabinet, portofoliul Ministerului de externe este încredințat lui Nicolae Titulescu. Consiliul de Miniștri depune jurămîntul în fața suveranului, la Sinaia, moment în legătură cu care ziarul *Dimineața*, de a doua zi, scrie: „La cartierul general (hotel Caraiman) numai cîțiva matinali circulă, înfășurați, pe săli. După emoțiile consumate nopți de-a rîndul ministeriabilii au rămas palizi, livizi. Nu mai e nici o emoție. Totul este aranjat. D. Madgearu, căruia pare că i-a trecut mînia împotriva presei, coboară într-un palton gros, într-un conciliabul intim cu dr. Ernest Ene. Va fi probabil viitorul său subsecretar de stat. D.D.R. Ioanișescu, aproape exube-

rant, nu-și ascunde bucuria de a fi rămas la un departament la care, să fim drepti, a lucrat cu rivnă.

După ceremonie, fotografiile. „D. Titulescu — notează reporterul *Dimineții* — iese cel dinții. Schimb de amabilități cu ziariștii. D. Maniu, plictisit, nu vrea să se fotografieze.

— Haide, d-le președinte, izbucnește d. Titulescu.

Un incident mărunț care definește totuși două temperamente. D. Titulescu, exuberant, vorbăreț, gesticulează. D. Maniu, solemn, respectuos pentru forme:

— Să așteptăm pe d. Mironescu.

— Ei, asta-i! O să se supere Mironescu că nu e într-o fotografie!“

Capitala găzduiește, între 22 și 28 octombrie, a treia Conferință balcanică. Participă delegați din Albania, Bulgaria, Grecia, Iugoslavia, Turcia și România. În ziua deschiderii, în Palatul Adunării Deputaților, conferința este salută de Nicolae Titulescu, ministrul de externe român, care subliniază necesitatea luptei comune a popoarelor pentru pace: „Pacea — citim în ziarul *Universul* din 24 octombrie — nu este sinonimă cu lipsa războiului. Ea este mai presus de toate o stare de spirit, făcută din încredere, din înțelegere reciprocă și din credință în viitor. Pacea nu se proclamă; pacea se cucerește. Sforțările care se fac pentru triumful ei sînt mai grele și mai lungi decît acele pe care le-ar cere oricare altă cucerire“.

În continuare, N. Titulescu relevă legăturile stabilite între statele balcanice în decursul vremilor și care îndreptătesc eforturile comune în instaurarea păcii în zonă: „Legate astăzi unele de altele prin comunitatea suferințelor iscate de îngrozitoare războaie care au sîngerat Balcanii; legate unele de altele printr-un trecut care a contribuit mult la formarea unei adevărate înrudiri; legate, în sfîrșit, unele de altele prin necesitatea actuală de a-și crește mijloacele lor de apărare, cu privire la multiplele interese comune de ordin politic și economic, națiunile din această regiune a Europei simt și ele efectele sănătoase ale solidarității internaționale. Voi spune deci că dacă, în trecut, Balcanii au fost considerați ca un focar de iritație internațională, mulțumită eforturilor d-voastră vedem tocmai în Balcani apărînd astăzi un curent nou, al cărui scop este să așeze edificiul păcii pe singura temelie solidă cu putință, fiind morală: să ne ajutăm unii pe alții, fără a dăuna nimănui“¹.

¹ Vezi în legătură cu colaborarea popoarelor balcanice lucrarea *România și Armată Balcanică*, de Cristian Popișteanu, Editura politică, București 1968 și 1971 și *Înțelegerea Balcanică*, de Eliza Campus, Editura Academiei R.S. România, București, 1972.

Cronică mărunță

gramă ziarului *Universul*, „recunoștință nemărginită tuturor care m-au ajutat“ pentru a-mi lua și brevetul de aviație. Cu acest prilej, zărele amintesc că recordul de înălțime în lansarea cu parăgută a fost luat de d-ra Brăescu în America, la 6 929 metri. (15 octombrie)

● Disensiunile din stîl guvernului se amplifică. Zărele fac și haz de necaz. „Cazul Iulian, cazul Madgearu, serie Adevărul Numai cazul! Guvernul a ajuns o adevărată clinică; D. Valde, sosind la Sinaia, n-a tras la hotel, ci a rămas în vagonul ministerial. Ca să fie gata de plecare“. (16 octombrie)

● Soia, plantă cu diverse calități. „Îlind, în același timp, o marfă căutată pe piețele europene, pentru cîtinătaea și multiplele ei întrebunătăiri“, începe să fie cultivată și la noi. „În prezent, în timpul de experiență al Institutului de cercetări agronomice de la Băneasa-București, condus de prof. Gh. Ionescu Sîrșit, sînt cultivate, în diferite feluri, peste 40 varietăți de soia“. În scopul de a determina cel mai potrivit soi pentru solurile din țara noastră. (16 octombrie)

● La 16 octombrie s-a deschis Expoziția anuală internațională de Radio, în clădirea Societății „Cartea Românească“, cu participarea celor mai mari firme de radio din lumea întreagă. (17 octombrie)

octombrie
1932

Mussolini — al cărui nume înseamnă: „Măgar mic și slab” a întrebuișat pronumele „Eu” de 17 ori în 26 de rânduri, în „Biografia mea” la pag. 309.

Grafică antifascistă: desen și legendă reproduse din ilustrațiunea română

Cronică mărunta

● Aviatorii români Max Manolescu și G. Botez străbat distanța Roma-București, în patru ore (1150 km), bătând astfel recordul deținut până acum de aviația italiană. Piloții noștri se bucură de frumos renume în străinătate. (20 octombrie)

● Apare un impresionant album al pitorescului românesc intitulat România între noi: 200 plănșe fotografice, în culori, precedate de un cuprinzător text introductiv. Este prima lucrare cu imagini color, consacrată „comorilor naturale autohtone, culesse de preintindeni cu o pricepere și grije, dintre cele mai atente”. (20 octombrie)

● Între 14-16 octombrie, bucureștenii cunosc un fenomen mai puțin obișnuit: o „ploaie de musculite”, cum scriu unele ziare, purcel de plante. Ziarul Dimineața încearcă să surprindă fenomenul prin cîteva cifre: densitatea medie a acestor „puncte negre” a fost de minimum 100 exemplare pe metru cub. S-a evaluat că rolau pînă la 40 m înălțime deasupra solului. Calculul făcut după datele de mai sus arată că la un moment dat zburau 200 miliarde insecte în atmosfera municipiului București. (21 octombrie)

● Se pare că prima tutungerie din țara noastră a deținut-o... Ion Creangă. Cel puțin așa susține Adevărul, bazîndu-se între altele și pe „dosarele Arhivel Primăriei Iași”. Excluz din rîndurile clerului și din învățămînt, marele scriitor, atînat cînd s-a înfăințat monopolul tutunului, a fost cel dintîi care a căpătat brevetul de a-și deschide un debit de tutun. La 16 septem-

C e putea constata vizitatorul Capitalei acum cinci decenii? Între altele, și un vizibil efort edilitar, Bucureștii fiind un oraș în plină transformare. Capitala se înfrumusețează, constată Adevărul din 1 octombrie. „Se deschid străzi noi, impodibite de clădiri cu tot confortul”. „Marele animator al înfrumusețării Capitalei, al împodobirii ei cu clădiri de tip occidental”, este, în primul rînd, cum explică același ziar, profitul. Numeroși deținători de capitaluri, negăsind plasament — datorită crizei economice — în alte sectoare ale economiei, se îndreaptă spre construcții, își investesc banii „în imobile urbane”.

Există însă și numeroase inițiative generoase care au în vedere binele public. În urma unei vizite făcute la spitalul „Colțea”, unde a văzut, între altele, și subsolul clădirii, un reporter al ziarului Adevărul consemnează în numărul din 7 octombrie al cotidianului amintit: „În locul beciurilor umede, igrasioase, lugubre și întunecoase la care mă așteptam, am dat de saloane luminate, căptușite cu faianță cu aer transparent și nici o mi-reasmă care să-ți dea de gînd că te afli în subsolul unui spital”. Aici, „prof. dr. N. Gh. Lupu a creat ceea ce Facultatea de medicină a Capitalei n-a avut pînă azi o «prosectură» [sală pentru prepararea pieselor de anatomie] specială, atașată catedrei sale de anatomie patologică”.

C u tot efortul edilitar, Capitala are nevoie de școli, cele existente fiind insuficiente pentru numărul mare de copii ce trebuie școlarizați. „Numărul școalelor primare — constată Universul din 9 octombrie —, al claselor și al băncilor nefiind sporit proporțional cu numărul școlarilor, din ce în ce mai mult crescînd în anii de după război, sîntem astăzi expuși să asistăm la spectacolul trist al unor cursuri predate de către un institutor la 60-70-80 și chiar 100 școlari, în cîte o singură clasă. În clasele acestea — continuă ziarul — atît de aglomerate, cu cîte 3-4 și chiar 5 școlari în cîte o bancă de 1,20 m lungime, nu se mai poate obține o scriere caligrafică, un desen sau o hartă estetic lucrate. Cit despre o dezvoltare fizică, potrivită condițiilor igienice, nici nu mai pomenim”.

Între instituțiile Capitalei vizitate întotdeauna cu interes, îndeosebi de tineri, se află și Academia română. Adevărul din 28 octombrie publică un reportaj consacrat vizitei pe care un grup de liceeni a făcut-o înaltului for științific. Conduși de custodele Academiei, prof. I. Băcilă, elevii fac cunoștință cu valorile neprețuite aflate la cabinetul de stampe, la cel numismatic și la colecția de manuscrise și cărți rare.

Milișcu
de aviație
de la Băneasa.
Zivira Godeanu
artistă
o Teatrului
National
fotografată
pe o clipă ulei
avionetă
o scellă
de pilotaj

Mac Arthur
seful Marinei
Stat Major
si armatei
americane
in vizită
in țara noastră

La cabinetul numismatic, elevii sint intimpinati de prof. C. Moisil, care „a făcut școlarilor o adevărată lecție despre istoricul monezilor”. După vizitarea sălii de ședință, oaspeții poseses colecția de manuscrite și cărți rare. „Bătrîn custode, păstrător cu grijă de scumpe chei ale comorilor păzite cu îndrăgire și cu satisfacție că nimeni nu le poate atinge, adus de spate, cu părul zbîrlit și bărbuță albă, d.I. Tuducescu pregătise să fie văzute sfintele slove ale lui Bălcescu, Alecsandri, Eminescu, aducînd între timp ca pe rare și prețioase relicve prime ediții din *Apostolul* lui Coresi, *Cazania* lui Varlaam, *Psaltirea* lui Dosoftei și *Biblia* lui Cantacuzino”

Ziarele apărute duminică 30 octombrie, consacră largi spații comemorării a 500 ani de la moartea lui Alexandru cel Bun. Sint evocări istorice semnate de M. Sadoveanu, P.P. Panaitescu, C. Mătasă, I.I. Nistor. *Adevărul* publică și cîteva fragmente din *Istoria românilor* a lui A.D. Xenopol sub titlul *Politica pacifistă a lui Alexandru cel Bun*. „Figura lui Alexandru cel Bun răsare într-un chip foarte viu, în cadrul aceluia timp de silnicie și de neastîmpăr, tocmai prin contrastul pe care-l înfățișează cu înconjurimea în care trăia. El apare ca tipul unui principe blind și bun, neplecat spre războaie, dar fără a se teme de ele... Toată activitatea lui Alexandru cel Bun se mișcă pe cîmpul cel nu mai puțin roditor al reformelor și organizării lăuntrice... Timpurile următoare au caracterizat de minune pe organizatorul Moldovei, dîndu-i epitetul de *cel Bun*, cu care el apare în privazul timpului ca un soț vrednic al contemporanului său Mircea cel Mare”¹.

Urmărind presa din urmă cu 50 ani, cititorul este la curent și cu desfășurarea manevrelor regale de la Roman. În prezența suveranului și a elitei oștirii românești, micul orașel de provincie trăiește febra așteptării unor întîmplări deosebite, care însă nu au avut loc. „Romașcanii sint cvasideziluzionați — scrie *Dimineața*, din 8 octombrie. Așteptau un impuls de zece zile a negocîului, localurilor de consumație, un dever mai important la cele două cinematografe, lîncezind după spectatori, căci sărăcia populației nu se împacă de fel cu polul de aur al distracției. Cînd colo... „Singura senzație pare a fi o afacere izbutită a unui modest comerciant local. Acesta „a furnizat suveranului un baston de... 50 lei. Afacerea prețioasă prin calitatea cumpăratului a impresionat centrul negustoresc, stîrnind firește și invidii”.

Rubrică de:

Cristian POPIȘTEANU, Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

brie 1872, el ținea deja un debit în strada Primăriei. Ziarul adaugă că, în documentele menționate, Creangă e trecut „pre ironia soartei, astfel: fost profesor la școalele primare, dar alături, localul (debitului) în bună stare!” În 1874, fiind reintegrat în postul de institutor, scriitorul a trecut debitul „sub conducerea fratelui său, dar firma va rămîne tot: Debitul de tutun Ion Creangă”. (21 octombrie)

© În aceste zile de octombrie 1982, cititorii află despre o nouă realizare tehnică românească, datorată savantului Gogu Constantinescu. Este vorba despre o invenție — cum scrie ziarul *Lupta* din 27 octombrie — „adaptată la vagoanele de cale ferată”, „o mașină automată interpusă între motor și roțile vagonului și care funcționează indiferent dacă acesta merge pe suprafață plană, la deal sau la vale. Motorul merge continuu, la același regim, fără a-și înecina mersul, nici cînd merge la deal”. Invenția inginerului român „suprimă toate organele de ambrelaj, schimbătorul de viteză, transmisunile electrice și, ce e mai important, chiar munca mecanicului, a cărui preocupare e redusă la observarea căii și manevrarea unei simple manete, nu mai mare decît se întrebînțuează la motociclete”. La această invenție Gogu Constantinescu lucrea încă din 1917. „D-aș, scrie ziarul amintit, a ținut ca exploatarea comercială a invențiunilor sale să înceapă în țara românească” și a ales uzinele „Malaxa”, ele fiind înzestrate — cum menționează ziarul — „cu tot ce poate fi mai modern în construcția locomotivelor”. (27 octombrie)

¹ *Magazin istoric*, nr. 1/1982.

DIN ISTORIA CANALULUI

PANAMA

Îndreptându-se spre Apus, în căutarea drumului spre Indii, Cristofor Columb a descoperit un nou continent, denumit mai târziu America. Cel dintâi care au pornit pe urmele exploratorului genovez au fost spaniolii, unul dintre ei, Rodrigo Galván de Bastidas, ajungând în anul 1501 pe țărmurile actualului stat Panama. La 9 mai 1502, Columb a plecat în a patra călătorie, având sub comanda sa patru nave cu 150 oameni. După ce a traversat Atlanticul, el a explorat coastele Americii Centrale (Honduras, Nicaragua, Costa Rica, Panama), naufragiind lângă insula Jamaica. În timpul acestei călătorii, navigatorul a căutat o strămoare, care să-l ușureze trecerea spre Apus, spre Indii. Speranța lui era hrănită și de povestirile indienilor, care îi vorbiseră de un pământ îngust, situat între cele două oceane. Columb, crezând că indienii au în vedere o trecere prin Istm, a căutat-o în zadar, pentru că ea nu exista. Canalul de legătură dintre cele două oceane avea să fie construit abia peste patru secole și inaugurat în august 1914, fiind rodul muncii omenești și încheind o suită de trudnice încercări.

Sub dominație spaniolă, teritoriul istmului Panama a făcut parte, rind pe rind, din Real Audiencia de Panamá (1538) și din Viceregatele Peru (1718) și Noua Grenadă (din 1751); în noiembrie 1821 și-a proclamat independența, intrând în componența Republicii Federative Marea Columbie. După destrămarea acestei federații, zece ani mai târziu, Panama a rămas o provincie a Columbiei, până în noiembrie 1903, cînd, în urma unei revoluții, s-a separat de Columbia, proclamîndu-se republică independentă. Substratul acestui eveniment a ieșit imediat la iveală: în aceeași lună și același an, guvernul proaspetei republici a concesionat „pe veci” Statelor Unite ale Americii folosirea, ocuparea și controlul zonei canalului interoceanic, a cărui construcție începuse în 1881.

În dramatica „biografie” a Canalului Panama se înscriu și episoadele ce urmează, primul în relatarea profesorului Ioan Vlad, cel de-al doilea în a publicistului german Bruno Weil, autorul lucrării Panama, din care am extras fragmentul de față, într-o formă prescurtată, cu titlul și subtilurile redacției Magazin istoric.

Între Lesseps și Lepinay

Prof. IOAN VLAD

Deschiderea, în 1869, a Canalului Suez¹, creat sub auspiciile vicontelui francez Ferdinand de Lesseps, a avut o importanță covârșitoare pentru navigația mondială. Lung de 161 km, el face legătura între Mediterană și Marea Roșie și, prin aceasta, pune în contact Oceanul Atlantic cu cel Indian. Inaugurarea triumfală a Suezului, la 17 noiembrie 1869 — de către împărăteasa Eugenia, soția lui Napoleon III, în prezența împăratului Austriei, Franz Iosif, și a multor altor personalități

ale epocii — și, mai ales, încasarea unor profituri uriașe de pe urma noii construcții, i-au determinat pe oamenii de afaceri, pe inginerii și savanții francezi să se preocupe de construcția unui canal care să lege Oceanul Pacific de Atlantic. În acest sens, au avut loc două congrese de geografie, la Anvers (1871) și la Paris (1875), în cadrul cărora s-a luat în discuție problema canalului interoceanic. Constatîndu-se că topografia istmului Panama era necunoscută, Societatea de geografie din Paris a hotărît întreprinderea unei cercetări minuțioase a locului și a însărcinat cu aceasta Comisia de geografie comercială din cadrul societății. La 24 martie 1876, comisia, dornică de a găsi cît mai mulți susținători, s-a transformat în Comitetul francez pentru deschiderea canalului interoceanic, aflat sub conducerea lui Ferdinand de Lesseps, al cărui nume se încercase de glorie cu numai șapte ani în urmă.

Pentru finanțarea lucrărilor s-a constituit Societatea civilă internațională a canalului interoceanic. Atrăși în acest organism, oamenii de afaceri au sprijinit din punct de vedere

¹ Magazin istoric, nr. 8-9/1977.

financiar trimiterea în zona istmului a locotenenților de marină Bonaparte Wyse și Armand Reclus, însoțiți de o comisie de ingineri francezi și de alte naționalități. În anii 1876-1877, comisia a întreprins o călătorie de studii, aducând, la întoarcere, un proiect de canal cu ecluze sau tunele¹, pe care experimentatul Lesseps (avea pe atunci 73 ani), un înverșu-

¹ Construcție care face legătura între două porțiuni de apă cu nivele diferite.

nat partizan al canalului la nivel², l-a respins. Soluția oferită fiind refuzată, Bonaparte Wyse s-a reîntors în zonă, unde, în anii 1877-1878, a inspectat regiunea din San Blas și Panama. La sosirea sa la Paris, el a propus mai multe proiecte de construcție a viitorului canal, între Tehuantepec și Choco, apoi a plecat la Bogota, unde, la 20 martie 1878, a obținut o concesie pe 99 ani, condiționată de un acord cu societatea de căi ferate Pa-

Viconte Ferdinand de Lesseps

nama Railroad Company, în cazul când traseul din Panama ar fi fost acceptat. Pentru stabilirea definitivă a traseului, s-a făcut apel la o comisie internațională de ingineri.

La 15 mai 1879, în sala Societății de geografie din Paris s-a deschis Congresul internațional pentru studiul canalului interoceanic. Au luat parte 138 ingineri și tehnicieni, din care 98 erau veniți din toate colțurile lumii. Președinte al reuniunii a fost ales Ferdinand de Lesseps, membru al societății și director al Companiei Canalului Suez, iar ca vicepreședinte — contraamiralul american Daniel Ammen. Împărțit în cinci comisii (statistică, economică, tehnică, de navigație, căi și mijloace de transport), congresul a analizat peste 50 proiecte ale viitorului canal, care ar fi putut fi construit, după cum a reieșit din discuții, în Darien, Panama, Nicaragua sau Tehuantepec. Dintre toate însă numai două propuneri au reținut atenția congresiștilor: traseul din Nicaragua, mai lung, necesitând ecluze și mai ușor de construit, și cel din Panama, mai cos-

² Ceea ce înseamna săparea unei căi de navigație prin care apa să comunice liber între cele două oceane.

tisitor, mai dificil, dar mult mai scurt și, aspect foarte important pentru Lesseps, fără a exclude varianta de canal la nivel. În concepția lui Lesseps, „Panama va costa de două ori mai mult, dar va aduce de trei ori mai mult”.

După ce a audiat mai multe opinii, congresul a exclus traseul din Nicaragua, care necesita 24 ecluze; el a adoptat, prin apel nominal, traseul din Panama, care avea un singur avantaj: scurtimea. Cu o majoritate de 78 voturi, 12 contra și 8 abțineri, la 29 mai 1879, congresul a hotărât construcția Canalului Panama la nivel, evaluând costul lui la 800 milioane — 1 miliard franci.

Congresul decide

Pentru a se da o mai mare siguranță lucrărilor de construcție, asupra lui Ferdinand de Lesseps s-au făcut presiuni pentru a accepta conducerea lor și președinția societății pe acțiuni, ce urma a fi constituită. Acționarii știau bine că, lipsiți de popularitatea „mare-lui francez”, cum îl numea omul politic Léon Gambetta, concesionarea risca să rămână o „hîrtie fără valoare” rătăcită într-un sertar. După o îndelungată și matură chibzuință, Lesseps a acceptat. Era din nou angajat, ca pe vremea Suezului. Cu prilejul votării rezoluției, la sfîrșitul sesiunii din 29 mai 1879, proaspătul președinte a spus: „În momentul cînd ne despărțim, vreau să vă mărturisesc că am trecut prin momente de perplexitate cît timp a durat acest congres. Acum 15 zile, nu mă gîndeam că voi fi obligat să iau conducerea unei noi lucrări”.

După multele minute de aclamații, amiralul Roncière, vicepreședintele Comitetului francez pentru deschiderea canalului interoceanic, căruia Lesseps îi cedase președinția Societății de geografie, i-a răspuns: „Omul ilustru, sufletul deliberărilor noastre, care ne-a încîntat cu blîndețea lui, care este personificarea marilor creatori, va trăi încă mult timp, pentru a vedea terminată opera de care numele său va rămîne veșnic legat, opera a cărei direcție el n-a refuzat-o. Își va continua astfel misiunea care a făcut din el un cetățean al lumii”.

În cursul lucrărilor, congresul internațional a respins o strălucită propunere a inginerului francez Godin de Lepinay, care a preconizat construcția unui canal cu ecluze, mult mai ieftin și mai ușor de executat. Din cauza opoziției ferme a lui Lesseps, al cărui prestigiu era unanim acceptat la acea oră, propunerea lui Lepinay nici măcar nu a fost luată în discuția finală, decizională. Mai tîrziu, ea și-a dovedit pe deplin justetea. Inginerul francez a adus argumente care, luate în seamă, ar fi asigurat o construcție mai ieftină și mai rapidă a canalului: „Aveți în față un masiv de cca. 2 km în adîncime, masivul Culebra, cu altitudinea maximă de aproximativ 100 m deasupra nivelului mării... argumenta Lepinay. Dacă veți opta pentru varianta la nivelul mării, va trebui să săpați un canal avînd baza la o adîncime de 9 m sub nivelul mării... prin masivul Culebra... Dispuneți de o posî-

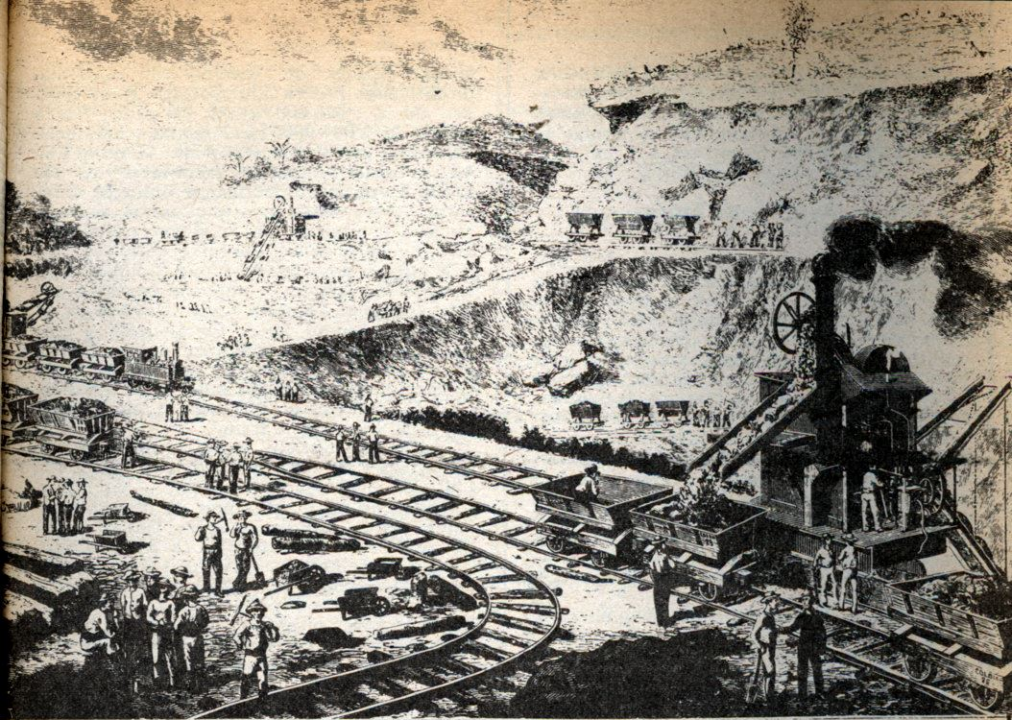
bilitate extraordinară de a vă ușura munca. Barați Rio Chagres și Rio Grande cît mai aproape de vărsarea lor în mare, acolo unde condițiile sînt favorabile pentru construirea de baraje. Rețineți apele la o înălțime de 24 m deasupra nivelului mării și puneți ecluze, care să permită coborîrea de la înălțimea lacului format pînă la nivelul mării și invers. Nu veți avea aproape nimic de făcut în văile Rio Chagres și Rio Grande. Adîncimea șanțului pe care va trebui să-l săpați de-a lungul văii Obispo și prin masivul Culebra va fi diminueată cu 24 m. Munca voastră va fi foarte mult ușurată”.

Proiectul lui Godin de Lepinay era mai avantajos. Cu mult mai simplu din punct de vedere tehnic, el nu necesita mari investiții materiale și financiare. Dealtfel autorul lui a arătat că principalul inconvenient al canalului la nivel, susținut de Lesseps, era prețul prea ridicat al execuției lucrărilor, în condițiile geografice date.

Netulburat în proiectul său, începînd din 1879, Ferdinand de Lesseps a pornit la o muncă migăloasă, de creare a unei societăți pe acțiuni, în vederea transunerii în viață a hotărîrilor congresului.

Excavator în lucru în zona Culebra

Străpungerea istmului Panama, în regiunea Emperador

Speranțe înșelate

BRUNO WEIL

Ferdinand de Lesseps începe imediat punerea în practică a proiectului: legarea celor două oceane, Pacific și Atlantic, într-un canal fără ecluze, lung de 75 km și adânc de 9 m. Constructorii au de întâmpinat mari greutăți. Trebuie nivelate numeroase văi, distrus pînetul stîncos Obispo, înalt de 42 m; obstacolul cel mai important este străpungerea lanțului Cordilierilor care, la Culebra, atinge 100 m și se întinde pe cîțiva km. În zona traseului curge un râu, complet inofensiv în perioada secetoasă, dar care, în sezonul ploios — șapte luni pe an —, se transformă într-un torent ce distruge orice îi stă în cale și al cărui nivel crește într-o singură zi cu 12 m. În plus, întreaga regiune este plină de mlaștini, cu un climat insalubru, periculos pentru constructori. Aceștia trebuie să-și construiască șosele, căci nu există nici un drum de acces în regiune. Dar dificultățile nu-l sperie pe Lesseps: pentru el, acum, esențialul constă în stringerea capitalului cu care să înceapă lucrările.

Prima tentativă în acest scop o face în august 1879, cînd încearcă să fondeze o societate pe acțiuni cu un capital de 400 milioane franci aur. Întreaga lume este inundată cu prospecte foarte bine concepute. Debutul este însă dezolant: nu se obțin decît 30 milioane. Lesseps își dă seama că trebuie să atragă un mare număr de acționari, promițîndu-le dividende deosebit de tentante. De aceea editează un ziar al societății canalului și își asigură colaborarea unor financiari influenți din Europa și America. După care face un gest teatral de mare răsunet. Pleacă la fața locului cu soția și cei trei copii, vrînd să demonstreze întregii lumi că îngrozitoarea climă din zonă nu este decît o legendă inventată de adversarii construcției.

În ianuarie 1880, „marele francez” în persoană dă semnalul de începerea lucrărilor, înfigînd primul cazmaua în locul de unde urma să înceapă construcția. Episcopul prezent la inaugurare binecuvîntează locul unde canalul trebuie să pătrundă în Oceanul Atlantic. Festivitățile se țin laț, au loc banchete la care se rostesc toasturi înflăcărâte, defilări militare, retrageri cu torțe. Focurile de artificii inundă cerul.

Comisia însărcinată să pună la punct detaliile proiectului se întoarce în Europa în februarie 1880, după o scurtă verificare de patru săptămîni, estimînd lucrările propriuzise de construcție la 843 milioane franci aur în care intră și cheltuieli neprevăzute. Dar

comisia nu pune la socoteală cheltuielile de administrație și întreținere, comisiunile băncilor și dobânzile, apreciate de congres la 410 milioane. Adăugându-le, se ajunge la peste 1 200 000 000 franci aur.

Sacul fără fund

Prevalându-se de omiterea celor 410 milioane, Lesseps consideră că le poate eluda din calcule. Apoi, reducând la numai 5 la sută cheltuielile neprevăzute și altele, ajunge la un total de 658 milioane. „Voi construi canalul cu jumătate din suma apreciată de congres”, declară el. Apoi cere marilor constructori belgieni Couvreux și Hersant devizul lucrărilor. Aceștia îl stabilesc la 512 milioane.

Societatea pe acțiuni ia ființă la 22 octombrie 1880, fixându-și un capital de 200 milioane. În ziarul său, Lesseps afirmă că antreprenorii îi declaraseră că „lucrările de construcție nu vor atinge 500 milioane” și pretinde — lucru neadevărat — că ar fi semnat un contract ferm în acest sens și, în continuare, exagerază beneficiile pe care urma să le aducă viitorul canal.

Bineînțeles, Lesseps se ferește să spună ceva despre condițiile de lucru îngrozitoare din zona Panama. Cursul râului Chagres, cu toate eforturile depuse, nu a putut fi schimbat și amenință în permanență să inunde lucrările. Clima face ravagii în rândul constructorilor, mai ales al albilor; din cei 21 000 francezi, vor muri 16 000. Dar despre toate acestea, prospectele lui Lesseps nu pomenesc o iotă. Bătrînul constructor parcurge personal Franța, S.U.A., Anglia, Belgia și Olanda, ținînd conferințe și încercînd să-i convingă pe cei ce ezită să devină acționarii societății pe care o conduce.

Lesseps își închipuie că, interesînd pe financiarilor din Statele Unite, guvernul american care considera că, în virtutea unui tratat, semnat anterior cu Columbia, are dreptul exclusiv la construirea unui asemenea canal, va renunța la opoziția sa. Constructorul alcătuiește un comitet din trei bancheri americani, fiecare primind câte 250 000 franci, iar președinte — ministrul marinei militare, Thomson, care demisionează în acest scop — un salariu anual de 125 000 franci.

Emisiunea de acțiuni în valoare de 300 milioane de franci cunoaște un mare succes. 30 milioane sînt încasate imediat de băncile care s-au ocupat de emisiune. Nici Lesseps nu este uitat. Statutele companiei prevăd ca 15 la sută din beneficii să fie atribuite fondatorilor. Bătrînul constructor, care hotărâse totul în consiliu, împarte acești 15 la sută în 900 părți, dintre care 500 le rezervă pentru el, fiul său Charles și consilierul financiar Lévy-Crémieux.

La 21 ianuarie 1881, are loc prima adunare generală a noii societăți. Lesseps ține o cuvîntare senzațională: „600 milioane vor fi suficiente pentru deschiderea — într-un termen de 7-8 ani cel mult — a navigației pe Canalul Panama”. Fiecare din cei 24 membri ai consiliului de administrație primește un salariu anual de 250 000 franci, încă de pe

acum, înainte de deschiderea canalului. Se cheltuiesc pentru administrație sume enorme: de la 1 200 000 anual, ele ajung foarte repede la 2 000 000. La Panama, cheltuielile de același gen sînt și mai mari: în primul au 4,5 milioane, ajungînd încet-încet la 131

Dar lucrările nu pot începe deoarece drepturile pentru construirea unui asemenea canal au fost cumpărate de la statul columbian, încă din 1878, de alți doi întreprinzători, Tur și Wyse, cu doar 60 000 franci. Compania lui Lesseps le plătește 10 milioane pentru a obține concesiunea. În zona unde urmează să se construiască noul canal, funcționează o cale ferată cu proprietari americani, care se bucură de un privilegiu deosebit; nimeni nu poate construi nimic acolo fără autorizația lor. Răscumpărarea acestui privilegiu costă imensa sumă de 93 milioane franci.

În sfîrșit, trebuie începute lucrările de construcție. Prima grijă: ridicarea, în orașul Colón, a unui somptuos hotel — un milion franci. Apoi un mare număr de birouri și locuințe pentru directori, grajduri pentru o sută de cai de rasă. Este angajat chiar și un grăjdar-șef. Bineînțeles că publicul nu cunoaște aceste cheltuieli și nici clima ucigătoare care omorâa mii de europeni. Muncitorii albi sînt înlocuiți prin muncitori de culoare. Viața funcționarilor superiori albi este prosperă: tripourile și restaurantele sînt pline.

Un miliard de franci în mlaștină

Curînd însă, casele de bani ale companiei sînt goale. La adunarea generală din 29 iunie 1882, acționarii află că previziunile cheltuielilor au fost depășite ajungînd la 710 milioane. Pînă atunci nu s-au subscris decît 300 milioane; lipsesc 410. Aceștia trebuie obținuți prin lansarea unui împrumut. La început se emit obligații pentru suma de 110 milioane, care intră fără dificultate în casă.

Contractul cu antreprenorii belgieni nu este ferm cum a pretins Lesseps; ei s-au angajat să întreprindă doar lucrări de încercare, timp de doi ani. Surprizele se țin lanț. În loc de cele 75 milioane m³ de pămînt prevăzute ca excavații, cifra se mărește la 120 milioane. Lesseps nu face publică nici această nouă greutate. La 3 octombrie 1883 se lansează o primă tranșă, de 171 milioane de franci, care este subscrisă în întregime, pentru un nou împrumut de 300; anul următor — a doua, pentru diferența de 129. Nu se mai obțin însă decît 124; apelul la economiile particularilor nu mai cunoaște succesele dinainte, oamenii începînd să dea semne de neîncredere în companie.

La începutul anului 1885, nevoia de capital este și mai presantă. Dar un împrumut de felul celor anterioare pare imposibil. Lesseps încearcă să procedeze în același mod ca la construirea Canalului Suez: cînd i-au lipsit fondurile a lansat un împrumut-loterie, cu o dobîndă foarte mare. Bătrînul constructor consideră că Republica nu-l va refuza, mai ales că, între timp, primește titlul de acade-

mician. El merge la ministrul de interne, Allain-Targé, pentru a-l ruga să propună Parlamentului un asemenea gen de împrumut în valoare de 600 milioane.

— E vorba despre o lucrare de foarte mare importanță, domnule ministru, care interesează întreaga noastră națiune.

— Regret, domnule Lesseps, dar n-am încredere în compania dv.

La 27 mai 1885, cere din nou autorizația, dar Consiliul de Miniștri îl refuză categoric. În iulie, când se ține adunarea generală a acționarilor, Lesseps expune necesitatea urgentă de procurare a 600 milioane franci, dar ascunde refuzul guvernului. Nu pomeneste decât printr-o aluzie de imposibilitatea străpungerii Cordilierilor la Culebra. Adunarea generală aprobă emiterea noului împrumut, din care prima tranșă de 75 milioane intră în același an în casa companiei. În noiembrie 1885, Lesseps solicită din nou guvernului autorizația de a lansa un împrumut-loterie. Interpuși ai companiei organizează o demonstrație „spontană”, pentru a presa guvernul. Acesta decide să trimită în Panama un expert, pe inginerul A. Rousseau, pentru a constata stadiul și perspectivele construcției.

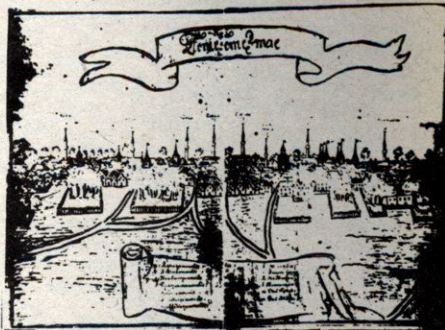
Rousseau recunoaște, în aprilie 1886, că, din punct de vedere tehnic, construcția este posibilă. Dar, continuarea lucrărilor, cu mijloacele și în termenele anunțate, i se pare mai mult decât problematică. La 3 august 1886, compania lansează un nou împrumut, cu o dobândă cu 50 la sută mai mare decât cele anterioare. Totuși, din cele 225 milioane solicitate, nu sînt subscrise decât 206. Suficiente pentru a acorda companiei un răgaz de încă un an, pînă la bilanțul pe care îl prezintă în fața adunării generale în iunie 1887. De la înființare, s-au încasat 957 milioane de franci aur și s-au cheltuit 844. Dar pentru terminarea lucrărilor mai este nevoie de încă peste un miliard de franci! Lesseps, dîndu-și seama că singura posibilitate de construire a canalului este cea cu ecluze, renunță la planul anterior. În ziua de 10 decembrie 1887, compania semnează un contract cu inginerul Gustave Eiffel, care se angajează să construiască, pentru 120 milioane franci, zece ecluze.

Un nou împrumut, în toamna lui 1887, cu o primă tranșă de 200 milioane, deși oferă dobînzii foarte mari, este un eșec — nu se obțin decât 114. La adunarea generală din 1888, Lesseps promite că noul canal cu ecluze se va termina în 1890 și că navele cele mai mari din acea epocă — 150 m lungime — vor putea naviga între cele două oceane. Dar cere să se procure imediat 161 milioane franci. Cu toate condițiile extrem de favorabile oferite publicului, nu se obțin decât 35 milioane. Marea companie urmează să-și suspende plățile, din lipsă de fonduri. Lesseps mai încearcă o ultimă manevră: solicită guvernului un proiect de lege care să prevadă amnarea, cu trei luni, a tuturor plăților. Parlamentul respinge însă proiectul. În februarie 1889, trufașa companie, în care 850 000 francezi și-au investit banii, este declarată în stare de faliment.

CLIO ANUNȚĂ

O stampă germană din 1663 a Timișoarei

De curînd, în patrimoniul Bibliotecii centrale de stat din București a intrat microfilmul unei stampe necunoscute pînă acum, reprezentînd Timișoara la mijlocul sec. XVII (o fotocopie se află la Biblioteca județeană Timișoara). Stampa era inclusă într-un manuscris vienez intitulat Drumul de la Buda la Belgrad, manuscris ce cuprinde relatarea călătoriei întreprinsă în 1663 pe acest itinerar de către un călător german anonim. Analizînd stampa, am remarcat, de la început, că, în raport cu alte reprezentări ale Timișoarei din acea vreme, este cea mai apropiată de realitate. Distîngem, astfel, cele opt turnuri ale moscheilor, cele nouă turnuri ale porților și turnurile cetății, drumurile — trei

la număr — care duceau spre oraș, vegetația abundentă și grădinile din mahalale. Două clădiri mai înalte care, de asemenea, ies în evidență — reprezintă, probabil, cele două școli care funcționau în oraș. După părerea mea, autorul stampei a făcut desenul privind orașul din partea lui sudică sau sud-vestică.

O dovadă concludentă că stampa înfățișează veridic cetatea și orașul-o reprezintă coincidența dintre o serie de elemente ale hărții și datele furnizate de vestitul călător otoman Evlia Celebi, care, cu trei ani în urmă în 1660 — vizitase și el Timișoara: „Podoaba acestei cetăți — spune el în relatarea călătoriei sale — constă în faptul că e așezată pe un pămînt înverzit, mînos și e înconjurată de grădini și parcuri de trandafiri. Această cetate e astfel așezată în mlaștinile riului Timiș, încît seamănă cu o broască țestoasă culcată în apă; cele patru turnuri stau ca cele patru picioare [ale broastei], cetatea interioară i-ar fi capul, iar corpul îl formează cetatea în totalitatea ei. Turnurile așezate în cetatea interioară și cele patru bastioane așezate în foarfecă nu-l lasă pe om nici măcar să se apropie, nicidecum să dea foc cetății. Cetatea are cinci porți [prevăzute, de asemenea, cu turnuri]; acestea sînt niște porți de fier fixate în lemn, bolțile, duble, puternice, înalte și late. În fața fiecărei porți se află un pod de lemn, atîrnat cu macara. Porțile se închid în fiecare noapte, iar podurile sînt și ele trase cu macarale.”

Ioan HAȚEGAN

POSTA MAGAZIN ISTORIC

— Cititorii noștri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la Căsuța poștală nr. 1-702, București.

— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexe nu se înapoiază. În consecință, corespondenții noștri sînt rugați să-și păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliți să subliniem pentru cei care ne scriu de mină, adesea cu creionul și foarte necitez că le vom răspunde mult mai puțin prompt decît corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.

— Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

— Cititorii care doresc să primească răspuns în scris la întrebările adresate redacției sînt rugați să includă în scrisorile lor un plic timbrat, pe care să-și scrie adresa completă.

LA „TOMIS“

În completarea notelor Brăila — 4 mai 1914 (nr. 6, 1982), TIBERIU PETRESCU, din București, ne trimite fotografia de mai sus, reproducă din Gazeta ilustrată din 19 aprilie (stîlă vechi) 1914. Ea reprezintă un aspect de la întrunirea convocată în sala „Tomis“ din Capitală de societatea „Gutenberg“ a lucrătorilor tipografi, în semn de solidaritate cu lucrătorii aflați în grevă la tipografia „Göbl-Rasdescu“.

Printre revendicările formulate, se afla și aceea a unui program de lucru de 8 ore.

COLECȚIE MUZEALĂ

ȘTEFAN CIUBOTARU, din com. Sulița, jud. Botoșani, ne semnaleză existența a două monumente istorice legate de familia lui Mihail Kogălniceanu (nr. 7/1977) și Ionică Tăutul (nr. 10/1977).

În satul Cerchejeni, jud. Botoșani, există o bisericuță din birne de stejar ridicată în 1765 de stăpînul Constantin Kogălniceanu, străbunul marelui istoric și om politic. În satul Bîndești, din același județ, se află o biserică zidită în 1813 de mama lui Ionică Tăutul, Elena. Aici a fost înmormîntată aproape întreaga familie a vornicului de poartă Gheorghe Tăutul, tatăl autorului Constituției carbunariilor din 1822. Pomelele și pietrele funerare sînt păstrate în colecția muzeală din com. Sulița, colecție întemeiată în 1972 de corespondentul nostru, învățător în localitatea amintită.

ESCADRĂ

AUREL DUMBRAVĂ din București, dorește să afle unele date referitoare la escadra engleză care, în septembrie 1932, a vizitat cîteva porturi din țara noastră (nr. 9, 1982).

Escadra, comandată de viceamiralul Tottenham, era alcătuită din următoarele crucișătoare: Curacao, vas amiral construit în 1918 (în 1919 a fost avariat de o mină); Colombo, construit în 1919; Curlew, construit în 1917, a luat parte la luptele din Marea Nordului în primul război mondial. Crucșișoarele erau însoțite de submarinul Rover, pe atunci ultimul tip fabricat de englezi (în 1930) și care avea un deplasament de 1 475 t la suprafață și 2 015 t sub apă.

CEREMONIA CEAIALUI

DUMITRU STOENESCU, din București: În nr. 3/1984, ați publicat articolul Dramul cearului, semnat de istoricul francez Fernand Braudel. În completarea acestuia, vă trimit cîteva date despre trecutul ceremoniei japoneze a cearului.

Într-o căsuță, oameni așezați în cerc își trec unul altuia o ceașcă veche, conținînd o băutură verde închisă. Fiecare dintre ei spune Osaku-ni (înaintea dumneavoastră — o scuză politicoasă) și bea trei înghițituri și jumătate. Oaspetii admiră frumusețea cearii, apoi unul dintre ei îl roagă pe amfitrion să-i povestească istoria ei...

POSTA MAGAZIN ISTORIC

Așa se desfășoară ceremonia japoneză a ceaiului. un ritual anume, varietate specifică a unei arte străvechi. Apariția ceaiului în Japonia este însoțită de numeroase legende. Una dintre ele povestește că un sacerdot a adormit în timpul unei meditații îndelungi și când s-a trezit și-a smuls minios pielea și i-a aruncat pe pământ, unde imediat a crescut un arbore de ceai. În urma acestei întâmplări, preotii au folosit ceaiul în timpul rugăciunilor lor de noapte.

Treptat-treptat, ceaiul și-a cucerit o tot mai mare popularitate, iar în anul 729, băutul lui a devenit un ritual. Pentru europeni, înălțarea unei acțiuni atât de simple la rang de artă s-ar putea să pară ciudată. Dar sensul ceremoniei clasice a ceaiului nu era numai delectarea cu gustul lui, ci și descătușarea omului.

ANI

CONSTANTIN TÂNĂSUICĂ, din București, socotește că răspunsul indicat de noi ca exact la întrebarea nr. 14 a concursului 15 + 1 (nr. 7/1982) nu este, totuși, satisfăcător, deoarece descoperirea Troiei de către Schliemann nu fi avut loc între 1822 și 1890.

Cu totul inexactă sugestia editorului nostru bucureșten. Între cele două date, Schliemann nu a efectuat celebritate ale investigațiilor arheologice de la Hissarlik pentru simplul fapt că ele marchează timpul cît a trăit: s-a născut în 1822 și a murit în 1890.

UNIVERSUL

Între ziarele pe care le amintim în serialul în București, acum 50 ani am întâlnit și Universul. M-ar interesa câteva date despre această publicație, mărturisesc PETRE FAUR, din Brăila.

Universul a fost înființat în 1882 de Luigi Cazzavillan. A apărut, cu intermitențe, până în 1953. A fost primul ziar românesc alcătuit după principiile gazetăriei moderne. În 1920, s-a înființat societatea anonimă Universul cu un capital de 26 milioane lei. Directorul publicatelor era Ștefan Popescu. În 1932, printre redactorii se aflau: C. Bacalbasa, Victor Bileculescu, Al. Cazaban, Paul B. Marian, Romulus Selșanu, George Tăslăuanu. În aceeași editură mai apăreau: Universul copiilor, Ziarul științelor și al călătoriilor, Ilustrațiunea română, Veselia.

DIN ROMAN

Autorul notel 18 340 ore de zbor, **IULIAN ROBĂNESCU** (nr. 6/1982) este desenator tehnic și locuiește în municipiul Roman, jud. Neamț.

NU LA NOI

ILIE D. STAN, din com. Ciochina, sat Burduselul, jud. Ialomița; **EUGENIA PETRESCU**, din Brașov; **DUMITRU STĂNCULESCU**, din Medias; Pentru procurarea lucrărilor prezentate la rubrica Cărți sosite la redacție, adresați-vă librăriei Cartea prin poștă, str. Pitar Moș, nr. 5, București.

IONEL ENACHE, din Fetești: Pentru informațiile și bibliografia numismatică, adresați-vă Societății numismatice române, B-dul Ana Ipătescu, nr. 21, București. Același răspuns și pentru **PAVEL NICOLAE**, din com. Corieni, jud. Buzău.

CITITORI ȘI ARTICOLE

Pe marginea unor articole apărute în paginile revistei ne-au scris cititorii: **DEZIDERIU MACI**, din Cîmpia Turzii (Diplomatic în jurul strimtoriilor, nr. 6/1981); **CRISTIAN ALDEA**, din Breaza (Cuptoarele-crematori de la Ravensbrück, nr. 1/1980); **TIBERIU JULA**, din Brașov (Ultima dorință a lui N. Titulescu, nr. 3/1981); **ALECU CIUNGU**, din Focșani (Miza petrolului, O dispută în culisele războiului mondial, nr. 1/1982); **DUMITRAȘ GEORGIAN**, din București (Babilonul - fabulosul oraș al antichității, nr. 2/1982).

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

PETRICĂ VIZUREANU str. Șterian Dumbrăv, nr. 17, bl. 12, sc. A, et. IV, ap. 19, Brlad, jud. Vaslui, solicită: nr. 2, 6, 9-12/1970; 10/1977; 2-3/1982.

MIHAIL SUDITU, Alea Săndulești, nr. 2, bl. OD-

ap. 64, București, solicită: nr. 2/1979; 4, 9/1980; ofera colecția 1967-1981.

SIMION POP, Alea Primăverii, nr. 12, ap. 16, Odorheiu-Seculsc, jud. Harghita, solicită: nr. 2/1968; 5/1979; ofera: nr. 1-2, 5-7/1967; 3-5/1968; 6/1975; 3, 9-10/1978; 1-2, 1977; 1-3/1978; 4/1981.

ION CLIPCEA, Alea Compozitorilor, nr. 5, bloc G-9, ap. 17, București, ofera colecția completă.

VIRGIL ȘERBĂNESCU, str. Sandu Aldea, nr. 65, București, ofera colecția completă.

CONSTANTIN ȘTEFĂNESCU, str. Petru Mușat, nr. 15, Suceava, ofera colecția 1967-1974.

MIRCEA BANDU, str. C. Porumbescu, nr. 1, sc. C, et. III, ap. 5, Timișoara, ofera: nr. 7/1967; 1-9/1968; 9/1979.

VICTOR CAZANGIU, Calea Victoriei, nr. 19, bl. C-6, sc. A, et. III, ap. 11, Micro 2 Turda, jud. Cluj, ofera: nr. 2, 7-9/1967; 1,4,6, 9-12/1968; 1-3,5-11/1969; 1/1972; 7/1975.

Numeroși cititori ne solicită, în scris sau telefonic, diferite numere din revistă. Precizăm că nu avem posibilitatea să satisfacem astfel de cereri. Cel mai bun mijloc de a avea asigurată primirea la timp a tuturor numerelor de revistă rămâne abonamentul.

Nu uitați, deci, să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric. După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Cititorii și abonații noștri sint rugați, totodată, să ne semnaleze orice deficiență sau dificultate întâmpinată în procurarea, abonarea sau primirea abonamentului la Magazin istoric, pentru a putea interveni la forurile competente.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni - 18 lei, pe 6 luni - 36 lei, pe un an - 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu, taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

Cititorii din străinătate se pot abona prin ILEXIM - Departamentul export-import presă, București, str. 13 Decembrie, nr. 3, cod. 79 517, P.O.B. 136-137, telex 11 226.

DE PARTICIPARE LA CONCURS

CONTENTS (Romanian History) I. DUMITRESCU Reminiscences on Aurel Vlaicu • A. LOMBARD 1657. A Swedish Diplomat in the Romanian Principalities • A. ULANICI The Galeşu and Biła Treasures • M. MUŞAT An Anachronic and Biased „Vacuum” • N. COPOIU The Communist Gheorghe Cristescu (1882-1973) • 1914. The XIII-th Congress of the Workers' Movement • V. GRASSO Garibaldi — Cuza Correspondence • THE XV-th ICHS: Professor Emm. Ghomsi (Cameroon) • M. MIRCUI 1916. The Jewish Civilian and the Romanian Prisoners • R. ROSETTI A Diary (1942-1943) • In Bucharest, 50 Years Ago (IV)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. DUMITRESCU Aurel Vlaicu (Souvenirs) • A. LOMBARD 1657. Un diplomate suédois dans les Principautés roumaines • A. ULANICI Les Trésors de Galeşu et Biła • M. MUŞAT Un „vide” anachronique et tendencieux • N. COPOIU Le Communiste Gheorghe Cristescu (1882-1973) • 1914. Le XIII-e Congrès du mouvement ouvrier • V. GRASSO Correspondance Garibaldi-Cuza • LE XV-e CISH: Professeur Emm. Ghomsi (Cameroun) • M. MIRCUI 1916. Le Juif civil et les Roumains prisonniers • R. ROSETTI Journal (1942-1943) • À Bucarest, il y a 50 ans (IV)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. ДУМИТРЕСКУ Воспоминания о Ауреле Влайку • А. ЛОМБАРД 1657. Шведский дипломат в Румынских княжествах • А. УЛАНИЧ Сокровища в Галешу и Били • М. МУШАТ Анахронический и тенденциозный „вакуум” • Н. КОПОЮ Коммунист Георг Кристеску (1882-1973) • 1914. XIII Съезд рабочего движения • В. ГРАССО Переписка Гарибальди-Куза • XV МКШ: профессор Эмм. Гомси (Камерун) • М. МИРКУ 1916. Еврей-штатский и румыны-пленные • Р. РОСЕТТИ Дневник (1942-1943) • В Бухаресте, 50 лет тому назад (IV)

INHALT (Rumänische Geschichte) I. DUMITRESCU Erinnerungen über Aurel Vlaicu • A. LOMBARD 1657. Ein schwedischer Diplomat in den Rumänischen Fürstentümern • A. ULANICI Die Schätze von Galeşu und Biła • M. MUŞAT Das anachronische und tendenziöse „Vakuum” • N. COPOIU Der Kommunist Gheorghe Cristescu (1882-1973) • 1914. Der XIII. Kongress der Arbeiterbewegung • V. GRASSO Briefwechsel Garibaldi-Cuza • DER XV. C.I.S.I.: Professor Emm. Ghomsi (Kamerun) • M. MIRCUI 1916. Der jüdische Zivilist und die rumänischen Gefangenen • R. ROSETTI Tagebuch (1942-1943) • In Bukarest, vor 50 Jahren (IV)

SUMARIO (Historia rumana) I. DUMITRESCU Recuerdos sobre Aurel Vlaicu • A. LOMBARD 1657. Un diplomático sueco en los Principados Rumanos • A. ULANICI Los tesoros de Galeşu y Biła • M. MUŞAT El „vacío” anacrónico y tendencioso • N. COPOIU El comunista Gheorghe Cristescu (1882-1973) • 1914. El XIII° Congreso del movimiento obrero • V. GRASSO Correspondencia Garibaldi-Cuza • EL XV° C.I.C.H.: Profesor Emm. Ghomsi (Camerún) • M. MIRCUI 1916. El civilo judío y los prisioneros rumanos • R. ROSETTI Diario (1942-1943) • En Bucarest, hace 50 años (IV)

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136—137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan

SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

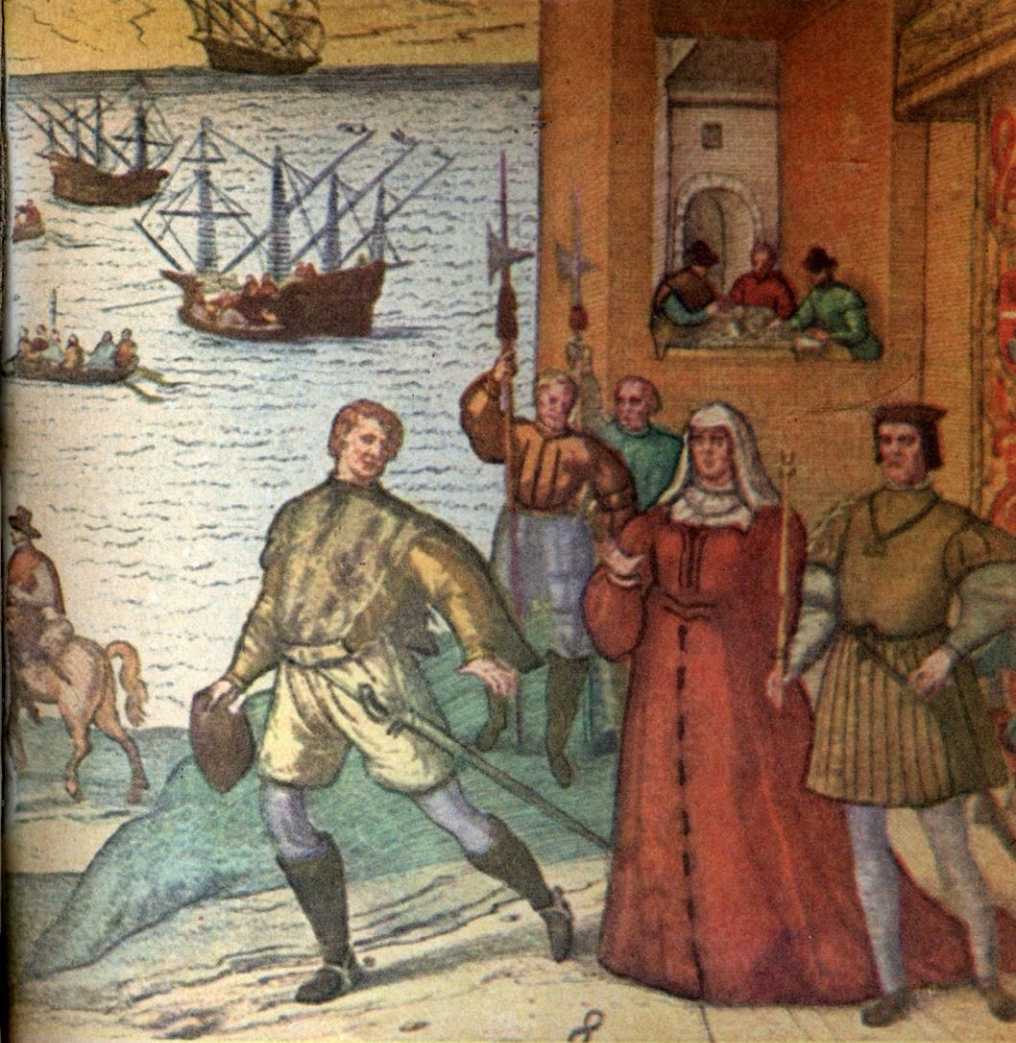
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreoteşel, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — Bucureşti

ILLUSTRATIUNEA.

JURNAL UNIVERSAL.

3 87

ANUL I. 1860.

Nr. 2.

BUCUREȘTI 25 SEPTEMBRIE.

POSTUL ABONAMENTELOR.

ABONAMENTUL.

CONDITIILE ABONAMENTELOR.

Pe un an 100 lei, pe 6 luni 50 lei, pe 3 luni 25 lei. Anunțurile se plătesc la fiecare număr. Pentru publicarea în numărul de la săptămâna următoare se plătește 10 lei. Pentru publicarea în numărul de la săptămâna următoare se plătește 10 lei.

Abonamentul se plătește la începutul fiecărui an. Pentru publicarea în numărul de la săptămâna următoare se plătește 10 lei. Pentru publicarea în numărul de la săptămâna următoare se plătește 10 lei.

Abonamentul se plătește la începutul fiecărui an. Pentru publicarea în numărul de la săptămâna următoare se plătește 10 lei. Pentru publicarea în numărul de la săptămâna următoare se plătește 10 lei.

CRONICA.

Instalarea Sa Domnitorului pleacă luni la 19 sept. în Constantinopol însoțit de mulți oameni de mare talie. În timpul călătoriei, domnitorul va avea ocazia să se întâlnească cu mulți oameni de mare talie. În timpul călătoriei, domnitorul va avea ocazia să se întâlnească cu mulți oameni de mare talie.

În seara de joi, 19 sept., domnitorul va avea ocazia să se întâlnească cu mulți oameni de mare talie. În timpul călătoriei, domnitorul va avea ocazia să se întâlnească cu mulți oameni de mare talie.

Atât consilierii, cât și miniștrii vor fi însoțiți de domnitorul în călătoria sa. În timpul călătoriei, domnitorul va avea ocazia să se întâlnească cu mulți oameni de mare talie.

Domnitorul va avea ocazia să se întâlnească cu mulți oameni de mare talie. În timpul călătoriei, domnitorul va avea ocazia să se întâlnească cu mulți oameni de mare talie.

În fața Domnitorului în

în fața Domnitorului în

În fața Domnitorului în

Gravura de